

BRAUN ÉVA
ZÉKÁNY KRISZTINA
KOVÁCS-BURKUS ERZSÉBET

MAGYAR NYELV

9

Braun Éva
Zékány Krisztina
Kovács-Burkus Erzsébet

MAGYAR NYELV

**Tankönyv
az általános oktatási rendszerű
tanintézetek 9. osztálya számára**

*Ajánlotta Ukrajna Oktatási és Tudományos
Minisztériuma*

Львів
Видавництво „Світ”
2017

УДК 811.511.141(075.3)

Б 87

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 20.03.2017 р. № 417)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Експерти, які здійснили експертизу підручника під час проведення конкурсного відбору проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів і дійшли висновку про доцільність надання підручнику грифа „*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України*”:

Мейсарош Георгіна Юріївна – вчитель угорської мови і літератури Тячівського ліцею-інтернату з угорською мовою навчання Тячівської районної ради Закарпатської області, старший вчитель;

Бардош Нора Степанівна – методист Відділу освіти Берегівської райдержадміністрації Закарпатської області, вчитель-методист

Дерке Магдаліна Жігмондівна – доцент кафедри гуманітарно-природничого факультету з угорською мовою навчання Державного вищого навчального закладу „Ужгородський національний університет”, кандидат філологічних наук.

Браун Є.

Б 87 Угорська мова : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. угорською мовою / Є. Браун, Х. Зикань, Є. Ковач-Буркуш. – Львів : Світ, 2017. – 224 с. : іл.

ISBN 978-966-914-050-0

Матеріал підручника допоможе учням повторити і поглибити свої знання. Подано різноманітні як за тематикою, так і за складністю завдання. Крім закріплення нового матеріалу, вони сприяють виробленню в учнів навиків правопису та розвитку мови, збагаченню словникового запасу, вчать самостійно працювати, тобто визначити, формулювати деякі мовні явища. Тексти для опису того чи іншого мовного явища підібрані з творів класиків угорської літератури та з сучасних угорськомовних видань. Вони носять виховний характер, наголошуючи на красі, багатстві та виразності рідної мови.

УДК 811.511.141(075.3)

© Браун Є. Л., Зикань Х. І.,
Ковач-Буркуш Є. С., 2017

© Видавництво „Світ”,
оформлення, 2017

ISBN 978-966-914-050-0

Kedves Tanulók!

Elérkezett szeptember 1-je, s egyben elkezdődött az új tanév. A nyári pihenés és a szünet után újra a tanulásé a főszerep. A magyar nyelvtanórákon tovább bővíthetitek ismereteiteket, új témákat és fogalmakat tanulhattok meg, amelyek az anyanyelv teljesebb megismeréséhez vezetnek benneteket.

Mint minden nemzet, úgy mi, magyarok is büszkék vagyunk saját anyanyelvünkre. A világ egyik legszebb és egyik legdallamosabb nyelveként tartják számon, s ez mindenképpen büszkeséggel tölti el a szívünket. Ahhoz, hogy ezt a szép nyelvet megtartsuk és átörökítsük a jövő nemzedék számára, tanulni és ápolni kell. A helyes beszéd és a szép nyelvhasználat csak tanulással érhető el, s egyben fontos szerepet játszik a nyelv megőrzésében. Kosztolányi Dezső gondolatait ajánljuk figyelmetekbe, aki a következőképpen fogalmaz: *„Azt a lelket és nyelvet, melyet rövid időre örökbe kaptunk, új szellemmel fényezve, csorbíthatatlanul át kell adnunk utódainknak.”*

A szerzők

A tankönyv használatánál vedd figyelembe a következő jeleket:

Könnyebb feladatok, mindenki oldja meg őket!

Szabályok, amelyeket meg kell tanulnod!

Gondolkodtató feladatok

Feladatok. Olvasási gyakorlatok

Témazáró

Házi feladatok

Helyesírási és helyes kiejtési gyakorló

Kérdések, feladatok

Csoportban vagy párban végzett feladat

Szómagyarázat

*„Minden nemzetnek fő kincse a nyelve.
Bármit elveszthet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti,
Isten sem adja vissza többé”*

Gárdonyi Géza

„Szépen az ír és beszél,
akinek sikerül még a bonyolult
gondolatait is egyszerűen
és világosan előadni.”

Illyés Gyula

A BESZÉD ÉS A NYELV

A nyelv az emberi érintkezés legfontosabb eszköze, sajátos jelrendszer, melynek egymásra épülő szintjei vannak. A beszéd nyelvi közlés. A beszéd és a nyelv ugyanakkor a dolognak, a nyelvezetnek a két oldala: az emberek beszélnek egymással, s beszélünk a nyelv szabályai szerint van megszerkesztve. A beszéd összefoglaló neve mindannak, amit egy nyelvi közösség tagjai, vagyis az ugyanazon nyelven beszélő emberek érintkezésük során mondanak, a beszéd eszerint mondatok végtelen sorából áll. A **beszéd individuális jelenség**. A nyelv azoknak az elemeknek és szerkesztési szabályoknak összessége, amelyeknek birtokában a közösség tagjai létrehozzák és megértik ezeket, a mondatokat, a beszédet. A **nyelv kollektív társadalmi jelenség**. A nyelv a kód, a közlés, a kommunikáció eszköze, a társadalom tagjainak egymással való érintkezését szolgálja. Mindkettő egyformán nélkülözhetetlen, és egyik sem helyezhető a másik elé.

Két olyan kategóriáról beszélünk, amelyeket az ember évmilliók fejlődése során alkotott meg. Az emberi agy fejlődésével arányosan a beszédkészség is fejlődött.

Létrehozott és elfelejtett különböző hangsorokat, szavakat. Ezt a tudását áthagyományozta a következő nemzedéknek, amely szintén hozzáadta a magáét ehhez a folytonos fejlődésben lévő rendszerhez.

A beszéd a kultúra átadásának módja. A mondatok végtelen sorából áll, összefoglaló neve mindannak, amit egy közösség tagjai érintkezésük során mondanak.

A nyelv jellemzői	A beszéd jellemzői
Társadalmi jelenség.	A nyelv elemkészletéből jön létre.
A nyelvet minden ember elsajátítja.	Annyi féle, ahányféle a beszélők mondanivalója, szándéka, hangulata.
Az egyéntől független.	A beszélő lelki állapotát tükrözi.
A beszéd alapja, a beszédből fejlődött ki.	Egyéni jelenség: minden embernek annyira jellemző a beszéde, hogy akár fel is tudjuk ismeri róla.
Eszközkészlet, amelyből a kommunikáció során szöveget alkotunk.	A beszéd minősége javítható, az igényes nyelvhasználat a társadalmi érvényesülés alapja.
Funkciója az ismeretek továbbítása, közvetítése.	

A BESZÉD ÉS AZ ÍRÁS

Az ember a kommunikáció folyamatában évezredekig volt a beszédre és a rajzra utalva. Az írás nagy fordulópontot jelenthetett, hiszen az írott forma tovább fennmaradt, mobillá, vagyis hordozhatóvá vált, és bármikor visszaolvasható volt pontosan úgy, ahogyan azt lejegyezték. Ezzel a „találmánnyal” sokkal intenzívebbé válik a kommunikáció, legyőzte a teret és az időt.

Amikor beszélünk, akkor nincs szükségünk semmiféle külső segédeszközre, mivel a beszédet az emberi test önmagában hozza létre. Nem kell hozzá világosság, hiszen egy sötét szobában, egy esti séta közben is tudunk beszélgetni. Ezzel szemben az íráshoz eszközökre, íróeszközre és írófelületre van szükségünk. Írni csak akkor tudunk, ha elegendő fény és megfelelő körülmények állnak rendelkezésünkre. A beszéd hallás útján jut el a befogadóhoz. Azok az emberek, akiknek sérült a hallásuk, jelekkel (a süketnémák ujjabécével) kommunikálnak egymással. Az írás jeleit látás útján fogjuk föl. Azok az emberek, akik erősen gyengénlátók, egy sajátos, az ujjukkal tapintható írásrendszert használnak, ez a vakok Braille-írása (e.: brej). Amíg a be-

széd a hallgatóhoz szól, addig az írás az olvasóhoz. A beszélő és a hallgató között többnyire közvetlen a kapcsolat, így a hallgatónak lehetősége van azonnal válaszolni a hallottakra (ez nem vonatkozik a nyilvános és a tömegkommunikációs formákra). Ezzel szemben az írást olvasónak (a számítógépen történő csevegést kivéve) nincs lehetősége az azonnali visszajelzésre.

AZ ÍRÁS

Hatalmas eszköz. Idegenek szívét érintheted meg általa, fájdalmakat törölhetsz ki magadból, színt vihetsz mások életébe, és ugyanakkor bárkit megsemmisíthetsz vele egy pillanat töredéke alatt.

A beszéd kialakulása: Kr. e. 100–20 ezer év

Az írás kezdete: Kr. e. 3500 év

A könyvnyomtatás kezdete: 1455 (Johannes Gutenberg nyomda)

A hangrögzítés feltalálása: 1877 (Thomas Edison fonográfja)

Rádió: kb. 100 év

Televízió: kb. 70 év

Személyi számítógép: kb. 30 év

Internet: kb. 25 év

SMS: 1992 (Neil Papworth brit mérnök karácsonyi üdvözlete)

Felgyorsult világunkban az információközlés sebessége is folyamatosan gyorsul, ezzel együtt rengeteg információ van jelen az éterben. Ezeket bármikor lehívhatjuk, véleményezhetjük. Tehát nincs szükség a megtanulásukra, nem kell őket megjegyezni.

1. Értékeljétek a nyelvi udvariasság és a nyelvhelyesség szempontjából a következő párbeszédet, amely egy 40 éves vásárló és egy 18 éves eladó között zajlott le! Ha valamit helyteleníttek a megnyilvánulásaikban, javítsátok!

Vásárló: *Jó napot!*

Eladó: ...

Vásárló: *Adjon nekem húsz dekát abból a szalonnából!*

Eladó: ...

Vásárló: *Köszí.*

Eladó: *Én is.*

Vásárló: *Viszlát!*

Eladó: *Viszlát!*

2. Nézzetek utána a példamondatokban aláhúzott idegen szavaknak! Helyettesítsétek magyar megfelelőikkel!

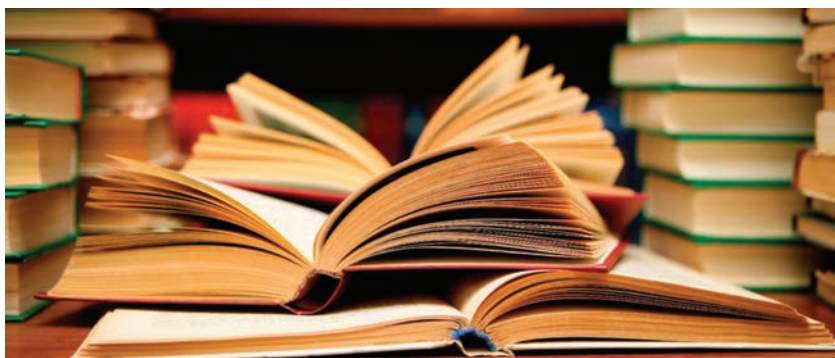
1. Március 15-e a magyarság identitástudatának ünnepe.

2. Egy farúd és egy darab textília együttese, úgy is, mint matéria, mitől lesz több, más?

3. Benedek Elek testamentumában olvashatjuk: „Szív nélkül, szeretet nélkül igazán nagygyá nem leszel.”

4. Ő legalább a hibás cselekedeteiben is konzekvens.

Olvasni jó

Az olvasás éberren tartja a fantáziánkat, hiszen nincs elénk vetítve a kép, a szereplőket magunknak kell elképzelni. Ez hasonlít ahhoz az érzéshez, ami végigkísérte a gyermekkorunkat, és mindannyiszor elő-

jött, ahányszor belevetettük magunkat az önfeledett játékba. Mi talál-
tuk ki a szereplőket, mi alakítottuk a történetet, mi győztük le a sár-
kányt.

Idővel ez a képességünk megkopott, ahogy múltak az évek. Szaporodtak a feladatok, az olyan élethelyzetek, ahol naponta helyt kell állnunk. Már nem köt le a játék varázsa.

A mindennapi teendőink mellett érdemes néha egy kicsit megáll-
ni. Ilyenkor a lelkünk kényeztetésére vegyünk elő egy jó olvasmányt, merüljünk el a fantázia világában!

Olvasás közben a szemünk pásztázza a sorokat. Ez azért van így, mert az agyunk kíváncsi, ezért a szemünkkel időről időre előbbre le-
sünk a szövegben, hogy kiderítsük, miről fogunk később olvasni.

Szemmel olvasás: az olvasó elkezdi a szöveget olvasni, a betűket, majd a belőlük épült szavakat felismeri, jelentést kapcsol hozzájuk, és ezután a jelentéssel bíró szavakat felolvassa.

Ez az olvasási modell így ábrázolható:

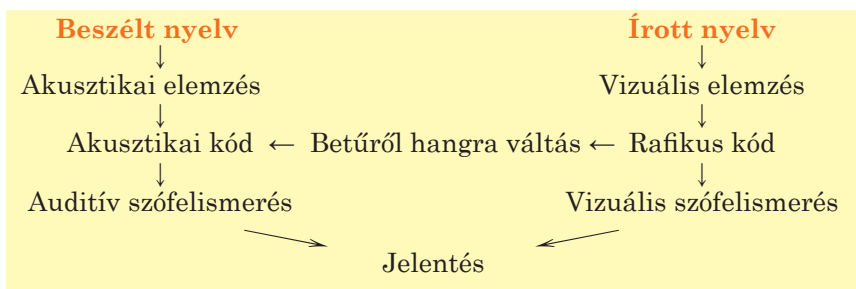

Amikor olvasni tanultunk, megesett, hogy a hosszabb szavak végét inkább kitaláltuk, mint végigolvastuk volna őket. Ez azért lehetett, mert hangos olvasáskor nemcsak a szemünkkel, de a fülünkkel is olvastunk. S valahányszor a hangos betűzésnél vagy szótagolásnál egy értelmes szót véltünk felfedezni, gyorsan kimondtuk, hogy halad-
hassunk tovább.

Füllel olvasás: az olvasó elkezd olvasni, és a grafikai elemeket rögtön hangokhoz kapcsolja, azaz kiejti. A kiejtés során az egyedi hangok szavakká állnak össze, és végül a szavak jelentése tudatosan az olvasóban.

A szónak tehát mind az írott, mind pedig a beszélt változata agyunkban alakul jelentéssel bíró nyelvi elemé. Az alábbi ábra jól szemlélteti ezt a folyamatot.

A SZÖVEG

A SZÖVEG SZERKEZETE

A szöveg a mondatnál nagyobb, magasabb szintű nyelvi egység, egymással összefüggő mondatok sorából álló szerkesztett egész. Gondolatainkat nyelvi elemek összefűzésével fejezzük ki; a nyelvi elemeknek így létrejött, értelmet biztosító összefüggés-hálózata a szövegösszefüggés (kontextus), ebből alakul ki a nyelvi közlemény elsődleges, szövegszerű jelentése.

A szövegszerkesztés lépései:

- ✓ **A szöveg témájának körülhatárolása, cím választása;**
- ✓ **A szövegtípus kiválasztása;**
- ✓ **Annak végiggondolása, hogy milyen helyzetben, kinek, milyen céllal hangzik el a szöveg;**
- ✓ **Vázlat készítése;**
- ✓ **Anyaggyűjtés;**
- ✓ **A szöveg kidolgozása;**
- ✓ **A szöveg emlékezetbe vésése;**
- ✓ **Előadás.**

Az előző években már tanultatok a szöveg szerkezetéről, felépítéséről.

A mikroszerkezet (*bekezdés, mondattömb, tételmondat*) és makroszerkezet (*bevezetés, kifejtés* vagy *tárgyalás, befejezés*) együttesen alkotják a szöveg egységét.

3. Elevenítsétek fel a szövegről tanultakat, majd alkossatok néhány mondatos szöveget az alábbi témákból válogatva!

Hajókirándulás
Kedvenc nyári olvasmányom
Erre nem számítottam...

4. Gyűjtsetek különböző napszakban használt köszönési formákat! Hogyan köszön előre

- a férfi a nőnek
- a fiatalabb az idősebbnek
- a beosztott a főnöknek
- a belépő a bent lévőknék?

Szóbeli szövegtípusok: a **társalgás**, a **meghívás**, a **köszönés**, a **kérés**, a **felelet**, az **előadás**, a **szónoki beszéd** stb.

Élőszóban általában kevesebb igényességgel fogalmazunk, lazábbak a mondatkapcsolatok, szabálytalanabb a szövegszerkesztésünk, pongyolábbak a mondataink. Mivel a befogadó számára csak egyszer hangzik el a szöveg, helyzethez kötött, időben mulandó élményt jelent.

Másképp kell fölépíteni a szöveget szóban, mint írásban. Gyakrabban van szükség ismétlésekre és visszautalásokra. Az írással szemben viszont az az előnye, hogy azonnal látjuk, halljuk a hallgatók visszajelzéseit, és ezeket figyelembe vehetjük szövegalkotáskor.

Kifejezőeszközökben is gazdagabb az élőszó, mint az írott szöveg, hiszen a szavakat, a mondatokat a beszéd nem nyelvi elemei kísérik: a hangjelek, a tekintet, az arcjáték, a gesztusok, a testtartásunk, egész megjelenésünk.

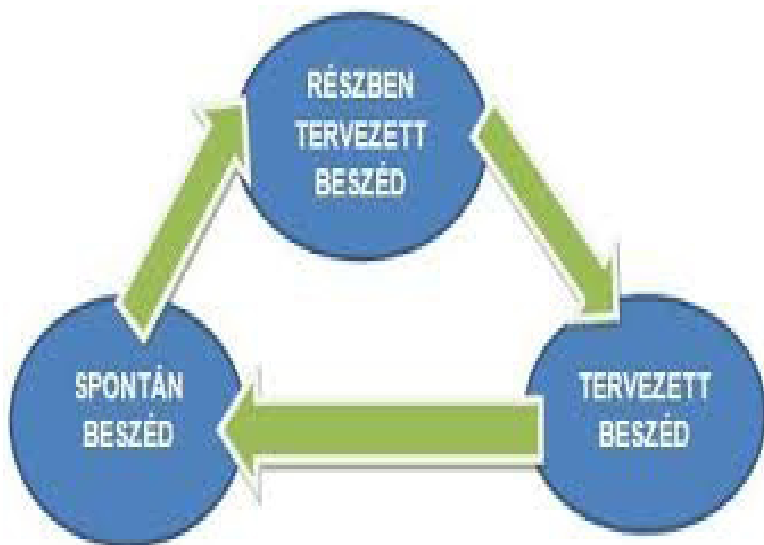
Szóban szívesebben használunk állandósult kifejezéseket, társalgási fordulatokat, töltelékszavakat.

Írásbeli szövegtípusok: **feljegyzés**, **levél**, **dolgozat**, **önéletrajz**, **kérvény**, **hirdetés**, **értekezés**, **novella** stb.

Az **írott szövegek** sem csupán nyelvi jelekkel, szavakkal és mondatokkal hatnak ránk, hanem egész formájukkal, szövegeképükkel, a színekkel, a betűformákkal, a tagolással és egyéb nem nyelvi jelekkel. Az élőszó látható és hallható nem nyelvi jeleit nem helyettesítik, de valamennyire megjelenítik az írásjelek. Mivel írásban van időnk előkészíteni, átgondolni és átolvasni a szöveget, írásbeli közléseink többnyire tudatosabbak, igényesebbek.

Nincs szükség annyi ismétlésre, hiszen az olvasónak van módja arra, hogy többször elolvassa a szöveget. Írásban viszont nincs lehetőségünk figyelembe venni az olvasó azonnali visszajelzéseit.

Tervezett és spontán szövegek

Élőszóban gyakran fogalmazunk mindenféle előkészület nélkül, rögtönözve, azaz spontán. Spontán szövegek pl. a telefonbeszélgetések, a hozzászólás, a megjegyzés.

Máskor a szövegszerkesztést előkészületek előzik meg: anyaggyűjtés, jegyzetelés, vázlatírás, a szöveg vázának a fölépítése. Ilyen tervezett szövegek pl. az irodalmi dolgozat, a tudományos értekezés, a peres ügyirat, az írásban megjelenő riport.

A tervezett szöveget nagyon gyakran elő kell adnunk. Ilyenkor ezt gyakorlás előzi meg. Meggondoljuk, mit veszünk fel, hova állunk, elpróbáljuk a mozdulatokat, a kéztartást, gyakoroljuk a helyes légzést. Ha papír nélkül, élőszóban mondjuk el korábban megírt szövegünket, sokkal hatásosabb lesz.

A kommunikáció funkciója szerint a szöveget így osztályoztuk:

1. **Elbeszélő szöveg** – pl.: novellák, regények, élménybeszámoló.
2. **Leíró szöveg** – pl.: körözött személy vagy elveszett tárgy leírása.
3. **Érvelő szöveg** – pl.: védő- vagy vádbeszéd.

ELBESZÉLŐ SZÖVEG	LEÍRÓ SZÖVEG	ÉRTEKEZŐ-ÉRVELŐ SZÖVEG
<p>Elbeszélésnek nevezzük azokat az írásokat, amelyekben eseményeket mondunk el vagy írunk le.</p>	<p>A leírás tájak, tárgyak, növények, állatok, emberek, kitalált szereplők színes, hangulatos bemutatása.</p>	<p>Az értekezés írásakor arról kell beszámolnunk, hogy a tapasztalt vagy tanult összefüggéseket hogyan tudjuk logikusan rendezni.</p>
<p>A bevezetésben bemutatjuk a szereplőket, az esemény helyszínét, idejét, okát... Felkeltjük az érdeklődést.</p>	<p>A bevezetésben felkeltjük az érdeklődést a téma iránt.</p>	<p>A bevezetésben a célt határozzuk meg: mit szeretnénk rendszerezni, bizonyítani, cáfolni...</p>
<p>A tárgyalásban betartjuk az időbeli sorrendet. A lényeges eseményekről részletesen, a kevésbé fontosakról röviden írunk.</p>	<p>A tárgyalásban egy pontból kiindulva haladunk a térbeli sorrendet követve, vagy az általánostól indulunk ki, és haladunk a részletes felé (bemutatjuk a külső, belső tulajdonságokat).</p>	<p>A tárgyalás általában két részből áll: az elsőben állításainkat sorakoztatjuk fel, a másodikban pedig részletesen bizonyítjuk azokat.</p>
<p>A befejezés lezárja az eseményt. Tartalmazhat megállapítást, véleményt, érzelmet, tanulságot, kívánságot.</p>	<p>A befejezésben összegezzük a mondandónkat.</p>	<p>A befejezésben levonjuk a szükséges következtetéseket, kifejtjük, hogy elértük-e a célunkat.</p>

5. Elevenítsétek fel az előző években tanultakat! Milyen nyelvi és nem nyelvi kifejezőeszközei lehetnek az irányultsága szerint az alábbi két csoportra tagolható kommunikációnak?

- a)** egyirányú (csak a beszélő közöl, pl. hirdetés, előadás)
- b)** kétirányú (a beszélő és a hallgató szerepet cserélhet, pl. beszélgetés, vita)

6. Két osztálytársad vitáját neked kell lezárni és igazságot tenni köztük. Indokold meg döntésedet! Meséld el ezt a történetet múlt időben egy harmadik osztálytársadnak!

A BESZÉDET KÍSÉRŐ NEM NYELVI JELEK. A ZENEISÉG STÍLUSESZKÖZEI

A hangzó beszéd zenei eszközei: a **hangsúly**, a **hangerő**, a **hanglejtés**, a **hangszín**, a **beszédtempó**, és a beszéd közben tartott **szünetek**.

A beszédet kísérő nem nyelvi jelek: a **gesztusok**, a **testtartás**, az **arcjáték**, a **térközszabályozás**, a **külsőnk**.

Írásbeli kommunikációban: **elrendezés**, **margó**, **tagolás**, **sorok**, **sor-távolság**, **betűköz**, **betűtípusok**, **színek**, **keret**, **javítások**.

Beszédünkben információt közlünk, s ehhez nyelvi és nem nyelvi jeleket egyaránt használunk.

Mind a szóbeli, mind az írásbeli kommunikáció során nagyon fontos figyelembe venni a körülményeket is. Ezeket az alábbi táblázatba rendeztük.

A körülmények (szituáció) összetevői

Beszélő, hallgató, téma, cél, idő, hely, nyelv és stílus stb. (ki?, kinek?, miről?, mikor?, hol?, hogyan? stb.)
Cél: önkifejezés, kihívásra válasz, dicséret, kritika, bátorítás, meglepetés stb.
Viszonyok: beszélő – hallgató, beszélő – téma, téma – cél stb. Kapcsolatteremtés és kapcsolattartás. Együttműködési képesség. Együttérzés. Hallgatás és odafigyelés. Visszajelzés a hallgatóságtól.
A hallgatóság: kora, neme, iskolázottsága, foglalkozása, jövedelme, etnikai, nemzeti, nemzetiségi hovatartozása, érdeklődési köre, lelki beállítottsága, motivációi stb.
A beszélő: kora, neme, iskolázottsága, foglalkozása, társadalmi helyzete, kultúrája, világnézete, vallása, jelleme, szakmai biztonsága, motivációi, kedvező benyomás stb.

7. Az érvelési készség fejlesztése érdekében végezzétek el az alábbi feladatokat! Alkossatok 2–4 fős csapatokat! Írjatok szöveget az alábbi pontokban foglaltaknak megfelelően! Végül minden csoport értékeli a többiek munkáját attól függően, hogy mennyire sikerült a feladatnak eleget tenniük. Az értékelésnél indokolni kötelező.

- a) A csoportoknak egy termék reklámját kell elkészíteniük. Mindegyik csoport maga dönti el, mi legyen ez a termék.
- b) Ugyanaz a feladat, de most az első csoport a termék műszaki jellemzőit népszerűsíti, a második csoport a márkáját, a harmadik csoport összehasonlítja más termékkel, a negyedik a rábeszélés módszerét alkalmazza stb.

8. Gyakoroljátok a hangsúlyról, a szünetről és a beszédtempóról tanultakat az alábbi szövegen!

Az erdő ébredése

(Részlet)

A természet ébredése lassú és lágy, mint a simogató anyai kéz. Nem melegedik fel egyszerre, mert az elpusztítana mindent, hiszen a fák magukban hordják még a téli dermedést, az állatok magukon a téli bundát, melyet ha hirtelen melegedne fel az idő, nem vethetnek le, mint az emberek.

A fehér szín után jön a sárga, a hóvirág után a déli domboldalakon, mintha maga a kén virágozott volna ki, szinte nevetnek a sombokrok sárga csokrai, alattuk pedig a tavaszi kankalin majdnem ugyanolyan színű kis virágai.

A mókusok kidörgölik szemükből az álmot, a harkály elhallgat értelmetlen kopogtatásával a beteg fák mellkasán, a patak száradó partján vidáman futkos a barázdabillegető. A földben megmozdulnak a giliszták és egyéb dermedt férgek, a hangyabolyban akkora a sűrűség-forgás, mintha vásárra készülnének, a tavak hideg téli kékje meleg barnára válik, s a halak megmozdulnak iszapágyukban, ahová még októberben feküdtek. A napsütötte erdő felett reszketni kezd a levegő, melynek érintésétől elindulnak a nedvek a fákban, és az alvó rügyek duzzadtak lesznek, mint az élet ígérete.

És ekkor megjelenik a harmadik szín az erdőn: a kék. Még csak itt-ott elbújva a bokrok meleg szoknyája alatt, de körülötte édes illat omlik a földre, és szerényen szétnéz kék szemével a tavaszodó világban: az ibolya. Illatát aztán elkapja a szél, játszik vele, meghordozza a csalitokban, az öregerdőben, ahol néma odvakban vadméhek aludtak eddig, de most a meleg illattól megzendül az odú, és álmos tántorgással kirepülnek az első méhek.

(Fekete István)

9. Pótoljátok a hiányzó írásjeleket – s ahol szükséges, a nagybetűket is – a következő tagolatlan szövegben!

Nézz utána hogy minden napból a legközségesebb sivar hétköznapból is ünnepet csinálj ha pillanatokra is minden napba belecsempészhetsz valamilyen varázsos elemet megajándékozhatod magad egy könyv igazságának negyedórás élményével valamilyen homályos fogalom megismerésének kielégülésével környezeted vigasztalásával vagy felderítésével az élet gazdagabb lesz ünnepebb és emberibb ha megtöltöd a hétköznapok néhány percét a rendkívülivel az emberivel a jóindulatúval és az udvariassal tehát az ünneppel

(Márai Sándor)

A hangzó szöveget különféle kifejező mozgások is kísérik. Élőszóban megerősítő vagy megkérdőjelező szerepük lehet a szemmozgásoknak, az arcjátéknak, gesztusoknak, egész testtartásunknak.

A szövegbefogadó nemcsak azt értelmezi, amit a szavak közvetítenek, hanem a látványt is. Szerepe van annak is, milyen távol állunk partnerünktől, mekkora köztünk a távolság. Ugyanakkor az is jelent valamit, ha elhallgatunk vagy éppen nem szólalunk meg. Meghatározó az öltözékünk, külsőnk stílusa is.

Ha fogalmazunk, az írásjelek is jelentéssel bírnak.

Amikor írásban fogalmazunk, az írásjelekkel jelezzük a beszéd ritmusát, tagolását; az írásjelek segítik a szöveg összefüggő olvasását. Az írásjelek alkalmasak stilisztikai különbségek, árnyalatok kifejezésére is. A mondatvégi írásjelek megválasztását a grammatikai forma, a mondat fajtája határozza meg, ugyanakkor jelezhetjük velük a mondatnak a formától eltérő szerepű használatát.

- Tehát a *kérdőjellel* nemcsak kérdést, hanem a mondat közben zárójelben alkalmazva megkérdőjelezést, bizonytalanságot is jelezhetünk.
- A *felkiáltójel* pedig az indulat erejét is szemlélteti.
- A *pontos vesszővel* általában nagyobb tömböket jelzünk a szövegben, ezeket élőszóban szövegfonetikai eszközökkel határoljuk el. Így pontosvesszőt teszünk a többszörösen összetett mondatban, szorosabban összetartozó tagmondatok határára, de használjuk az elkülönítésre a felsorolásban is.
- A *kettőspontot* az élőszóban szünettel jeleníthetjük meg: írásban azt mutatja meg, hogy utána részletezés vagy magyarázat következik.
- A *zárójelek* beékelődést jelölnek, de alkalmazhatunk helyette gondolatjelpárt is. A zárójelbe vagy gondolatjelek közé került kevésbé fontos beszédrészeket élőszóban, gyorsabban, halkabban, mélyebb hangfekvésben mondhatjuk. De a mondat végén egyedülálló gondolatjelet utólagos megjegyzés, hozzátoldás jelzésére vagy a megnyilatkozás befejezetlenségének, a gondolatnyi szünet kifejezésére is használhatjuk.

A zeneiség stílus eszközeinek az élőszóban van szerepük. Segítségével az előadott szöveg meggyőző, kifejező és hiteles lesz. Tagolják a szöveget és segítenek az értelmezésben. Olyan nem nyelvi jelei a hangos kommunikációnak, melyek alkalmazásával erősíthetjük mondani-valónkat.

Ezek a kifejezőeszközök a következők:

- A *hangsúly* – a bizonyos szótagokra jutó hangerőtöbbletet, nyomatóékat jelenti. Így azok a szótagok a hangsúlyosak, melyeket nyomatóékosítunk. A többi átlagos erővel mondott szótag hangsúlytalan. Megkülönböztetünk fő- és mellékhangsúlyt, valamint szó-, szakasz- és mondathangsúlyt.
- A *hangerő* – megválasztása a beszéd céljától függ, az érzelmi lényegkiemelés egyik eszköze lehet.

- A **hanglejtés** – a hangmagasság beszéd közbeni változása, dallama (intonáció). Érzelmi és értelmi különbségeket lehet kiemelni vele.
- Fajtái:
 - emelkedő
 - ereszkedő
 - lebegő
- A **hangszín** – a beszédhangok színezetének egymáshoz való viszonya. Mindenkinek van természetes és jellegzetes hangszíne, amiről fel lehet ismerni a beszélőt. De ezt meg is lehet változtatni, ha a beszéd témája úgy kívánja, például szerepjáték előadásában.
- A **beszédszünet** (oka lehet lélegzetvétel, illetve tagolás) – fontos része a beszédnek. Tagolja a beszédet, elválasztja az egybe nem tartozó részeket és összerakja az egybetartozókat. A szünet hosszát a beszéd céljának megfelelően kell megválasztani.
- A **beszédtempó** – egy retorikai eszköz a fontos dolgok elkülönítésére, ugyanis ezeket lassabban, a cél elérése szempontjából érdektelebbrészeket pedig gyorsabban mondhatjuk. A szünet előtt is lassítjuk a tempót.

Egyéb jelek: **arcjáték, gesztus, testtartás, térköz, külső megjelenés, csend.**

A **csendnek** óriási hatása van. Akár a figyelemfelkeltés eszköze is lehet, ha jó időben élünk vele. Ha egy nagy teremben, ahol már van egy alapzaj, mondjuk azért, mert a hallgatók figyelme lankad, érdemes kipróbálni a csend erejét.

Mivel a hallgatóság már megszokta az előadó beszédtempóját, hangmagasságát, hangszínét, és már a külsejét is jól megnézte, egy idő után hajlamos nem figyelni a mondandóra. De mihelyst a beszélő elhallgat, néhány pillanatig csendben marad, a hallgatóság rögtön figyelni kezd rá.

A nem nyelvi jelek összefoglaló táblázata

Szóbeli	Írásbeli
kommunikációban	
<ul style="list-style-type: none"> • mondat- és szövegfonetikai eszközök • hangjelek 	<ul style="list-style-type: none"> • ábrák • tördelés • tagoló jelek

- tekintet
- arcjáték
- gesztusok
- testtartás
- térközsabályozás
- a külső
- csend

- kiemelések
- aláhúzás
- írásjelek
- elrendezés
- margó
- tagolás
- sorok
- sortávolság
- betűköz
- betűtípus
- színek
- keret
- javítások

10. Az alábbi meghatározásokat fejezzék ki egy-egy szóval, amelyek mindegyikében szerepel a *kéz* szó!

1. Erősen pazarol, költekezik.
2. Lopni szokott, tolvaj természetű.
3. Ügyesen, gyorsan, jól dolgozik.
4. Az intézkedések, rendelkezések között nincs meg a szükséges összhang.

11. Keressétek meg a *gyűrű* szónak legalább hatféle jelentését! Foglaltok is mondatba őket!

12. Olvassátok fel hangosan a szöveget! Vigyázzatok a helyes légzésre!

Velem mindig történik valami

(Részlet)

Amikor apukám azt mondja, hogy gyere csak ide, kisfiam, beszélni akarok veled, már biztos, hogy baj van. Mert ha nincs baj, akkor nem mondja, hogy beszélni akar velem, hanem mindjárt beszél.

Most azért akart apukám velem beszélni, mert hallotta a tanító nénitől,

JANIKOVSKY ÉVA
**VELEM MINDIG
TÖRTÉNIK VALAMI**
RÉBER LÁSZLÓ RAJZAIVAL

hogy eleven fiúcska vagyok az iskolában. Igaz, hogy eleven fiúcska vagyok az iskolában, de az Istvánka, aki mellettem ül, még elevenebb, mert nagyon szeret lökdösődni, de egyedül nem tud. És Attila, aki mögöttem ül, az is mindig más nyakát akarja csiklandozni, de csak az enyémet éri el. Eszter, aki előttem ül csak azért nem eleven fiúcska, mert lány, de azért hátrafelé is tud rúgni.

Erre apukám elmondta, hogy őt nem érdekli, hogy a más gyereke mit csinál, de nagyon szégyellte magát helyettem a tanító néni előtt. Sajnáltam apukámat, hogy helyettem szégyellte magát, mert szégyellni már én is tudom magamat a tanító néni előtt, csak szép kövér karikákat nem tudok még egyedül rajzolni.

Ha mihozzánk vendég jön, akkor anyukám feketét főz, és becsukja a mi szobánk ajtaját, mert oda jobb be se nézni. De a tanító néni előre megüzente anyukámnak, hogy ne tekintsük őt vendégnek, mert a családdal szeretne megismerkedni. Ezért anyukám lemosta az ajtókat, és elrakta a kabátokat meg a cipőket az előszobából. Apukám megragasztotta a fotel lábát, és becsavart még két égőt a csillárba. Bori leszedte a színészképeket a falról, én pedig kivittem a vadgesztenyéimet az erkélyre.

Amikor már olyan rend volt, amilyen nem szokott lenni, akkor Pacsitacsit is átküldtük a szomszédba, mert ő nem tudhatja, hogy a tanító néni nem vendég, és lehet, hogy megrágja a cipőjét, ahogy a vendégeknek szokta.

A tanító néni csak fél óráig volt nálunk, mégis jól megismerkedett a családdal, mert közben megérkeztek Bandi bácsiék Érdről, az alattunk lakók felkiáltottak, hogy legurultak a gesztenyék az erkélyről, a szomszédéktól hazazavarták Pacsitacsit, mert nem tudta, hogy az ő konyhájukban is szobatisztának kell lenni.

De én nem is bántam, mert így a tanító néni legalább látta, hogy mi itthon is elég elevenek szoktunk lenni.

(Janikovszky Éva)

FELADATOK ÉS OLVASÁSI GYAKORLATOK

A jó hangzáshoz hozzátartozik a jól megválasztott beszédtempó, a beszéd közbeni helyes légzés, valamint a helyesen képzett hangok is. Íme néhány gyakorlat.

1. *A hosszú és rövid hangzó párok minden esetben más-más jelentést hordoznak. Nem mindegy, hogyan hangoztatjuk őket. Keressetek hasonló szó párokat!*

eladok – eladók, előtt – ellőtt, emelet – emellett, énekelem – énnekelem, eresz – eressz

2. *Mondogassátok egyre gyorsabban!*

A mama papagája nem a papa papagája.

Kint sincs senki, bent sincs senki, koccintsunk csak!

A magyar nyelv egyik leggyakoribb beszédhibája az **sz** hang nem megfelelő ejtése, legtöbbször a pöszeséggel találkozunk, de más **sz** hangképzés-hibák is vannak. A legtöbb ilyen hiba korrigálható sok gyakorlással, a beszéd így sokkal szebbé tehető.

Helyes: fogközi (interdentális) képzésmódú **sz** hangzó

Helytelen:

- fognyomásos (adentális) képzésmódú **sz** hangzó
- oldalréses (laterális) képzésmódú **sz** hangzó
- füttyszerű (sztridensz) képzésmódú **sz** hangzó
- orrhangzós (nazális) képzésmódú **sz** hangzó

3. *Hangosan és lassan, majd egyre gyorsabban gyakoroljátok a következő mondatokat!*

Szitával szitálunk.

A szél szétfújja a szénát.

Szedegeti a galamb a szemet.

Száguld a szánkó.

Szandálban szalad a fiú.

A szoknya a szobában van.

A szövőő szövetet sző.

A szúnyog nem hagy szundikálni.

A szünetben a szüleimmel vagyok.

Szilvia szőlőt eszik a szobában.

Esztike hosszú szoknyában szaladgál.

Gusztu szépen szaval a negyedik osztályban.

A kígyó kúszik-mászik a szikla szélén.

A halászok a Tiszán halásznak.

Szépen meszelik a ház falát.

Ősszel szedik a szőlőt.

Szövetből szabja a szabó a szoknyát.

A lisztet meg szokták szitálni.

4. *Gyakoroljátok a beszédet kísérő nyelvi és nem nyelvi jelek helyes alkalmazását az alábbi szöveg kifejező felolvasásával!*

Gyermeknyelv

Apa vezeti az utcán négyéves kisfiát. A fiú meglát egy lovat. Így szól komolyan, tárgyilagosan:

– Ló.

Az apa, aki kövér, behemót ember, legalább kilencvenöt kiló, s igen magas, nincs megelégedve ezzel a megállapítással, ajkát méz-édesre csücsöríti, és selypítve mondja:

– Lovacska, szép kis lovacska.

Most a kisfiú bámulja a lovat, mely akkora, mint egy emeletes ház. Négy óriás lábán áll, törzse párázik a téli hidegben, hosszúkás feje idegenszerűen inog. Nem érti, hogy ez a rengeteg állat miért *lovacska*. De bízik a felnőttek ítéletében, ízlésében, s hogy kedveskedjék apjának, igyekszik ismételni előbbi mondatát, természetesen sokkal kevésbé selypítve:

– Lovacska, szép kis lovacska.

Egyszerre azonban megáll. Azon tűnődik, hogyha ez az apokaliptikus szörny a lovacska, akkor ki a ló. Apjára néz. Bizonyára azt gondolja, hogy apja a ló.

Ebben nem is téved.

(Kosztolányi Dezső)

AZ ELŐZŐ OSZTÁLYBAN TANULTAK ISMÉTLÉSE

HANGTANI ÉS JELENTÉSTANI ISMERETEK

13. Kovács Vilmos a kárpátaljai irodalom egyik legtehetségesebb modern költője, aki a magyar költészet legjobb hagyományait folytatta. Olvasd el az alábbi idézetet a költő Verecke című verséből! Hogyan értelmezed a költő gondolatait?

Vereckei-hágó (Látkép a hágóról, a kép közepén az 1408 m-es Pokolbérc)

Ez hát a hon... Ez irdatlan
hegyek közé szorult katlan.
S az út... Kígyó vedlett bőre.
Hány népet vitt temetőre.
S hozott engem, ezer éve,

Árpád török szava, vére
bélyegével homlokomon...
Szerzett ellen, vesztett rokon
átka hull rám, mint a rontás.
Perli-e még ezt a hont más?

• Írj a füzetbe példákat a versrészletből!

Mély hangrendű szó:

Magas hangrendű szó:

Vegyes hangrendű szó:

14. Sorold betűrendbe az alábbi lányneveket!

*Viola, Katalin, Annamária, Amanda, Ella, Julianna, Anasztázia,
Karolina, Ágnes, Beáta, Veronika, Márta, Gabriella, Zsófia, Kamilla,
Angéla, Viktória, Emese, Kinga, Anita, Csilla, Aranka, Tímea, Elza*

15. Pótold a hiányzó mássalhangzót, a -j hangot jelölő megfelelő betűt!

hó...ag, fo...ó, csuk...a, é...szaka, if...úság, műse...em, tava...,
erké..., szófa..., kristá..., zsá...a, za..., ö...v, laká..., ma...om, aszá...,
bó...a, ...áték, ...uk, írha...ó, sóha...

16. Mitől válik szórakoztatóvá *Romhányi József* verse? Írd le szótagolva a verset!

Sárkánymese

Egy hétfejű sárkánykölök csúnyán összevesztek.
Rájuk szólt az anyja, de ő nem maradtak vesztég.
Bár már egy sem emlékeztek, hogy min kapott
össze,

Végül leharapta egymást, önmagát is közte.
Ja, hogy hol itt a tanulság?
Szájbarágom, tessék:
Minden fejtúltengés vége teljes fejetlenség.

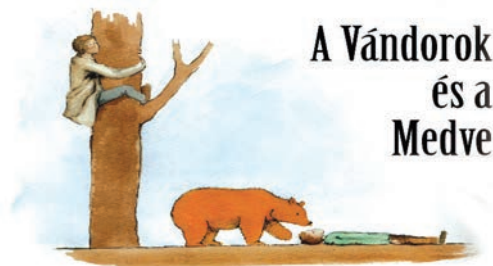

(pinterest.com)

17. Olvasd el az alábbi *Aiszóposz*-mesét! Írd ki a szövegből azokat a szavakat, melyekben hangtani változást ismertél fel! Magyarázd meg és csoportosítsd az eseteket!

A vándorok és a medve

Két barát együtt vándorolt; egyszerre egy medve bukkant fel előttük; erre az egyik futásnak eredt, felmászott egy fára, és ott elbújt. A másik viszont, akit a medve már majdnem elkapott, elnyúlt a földön, és holtnak tette magát. Mikor a medve odadugta az orrát, és körül-

szaglászta, visszatartotta a lélegzetét. Azt mondják ugyanis, hogy ez az állat nem nyúl a halotthoz. Mikor aztán a medve eltávozott, a másik lemászott a fáról, és megkérdezte, hogy mit súgott a fülébe a medve. Ő pedig így felelt: „Azt, hogy ezentúl ne járjak olyan barátokkal, akik nem tartanak ki a veszélyben.”

A mese bizonyítja, hogy a szerencsétlenség mutatja meg, kik az igazi barátok.

18. Válaszd el a következő szavakat!

madzag, halandzsa, edző, gyűrűdzik, findzsa, menedzser, bodza, pedzi, lopódzott, bridzset, maharadzsa, tádzsik, brindza, lándzsás, edzhet

19. Mit jelentenek az alábbi szólások, közmondások? Magyarázd meg, milyen alkalommal használnád! Írd be a füzetbe a mondatokat, húzd alá az összeolvadás eseteit!

1. Jobb kétszer kérdezni, mint egyszer hibázni. **2.** Nagyobb a füstje, mint a lángja. **3.** Kutya-macska barátság. **4.** Kutyaharapást a szőrivel gyógyítják. **5.** Addig nyújtózkodjál, ameddig a takaród ér. **6.** Úgy játszik vele, mint macska az egérrel. **7.** Valakinek a malmára hajtja a vizet. **8.** Suszter maradjon a kaptafánál!

20. Javítsd ki az alábbi hibásan írt szavakat! A kijavított szavakat írd be a füzetbe, zárójelben tüntesd fel, milyen mássalhangzótvényt ismertél fel!

hatyta, mennyetek, annyuk, igasság, aluggy, mencség, orrra, eccer, mehecc, iriccség, üjjön, tammese, lögdös, nébdal, külgyétek, konytyos, patagban

21. Lásd el a felsorolt szavakat **-val, -vel** határozóraggal!

cseh, sah, Madách, Mariann, Alex, méh, Zilah, ez, Kováts

22. Párosítsd össze az idegen szavakat a magyar megfelelőjükkel! Kerüld az idegen szavak felesleges használatát!

1. attack
2. kompetens
3. juice
4. defekt
5. indigó
6. maszkarád
7. interpretál

- a) álarcosbál
- b) gyümölcsle
- c) támadás
- d) illetékes
- e) értelmez
- f) üzemzavar
- g) másolópapír

23. Igazold egy-egy mondattal ezeknek az alakpároknak a jelentése közötti különbséget!

gondtalanul – gondatlanul
 helység – helyiség
 kényelmetlen – kénytelen
 egyenlőre – egyelőre
 egyhangúan – egyhangúlag

24. Felcserélhetők-e? Változtasd meg a helytelen szót, úgy írd le a mondatot!

Az ebünk ebólban lakik.
Andrásnak a foci a vesszőlova.
A hétvégén sertéstorba megyünk.
A versenyszaladó most ért a célba.

25. Keresd ki az alábbi szósorokból a hangutánzó és a hangulatfestő szavakat!

sétál, akaszt, bumfordi, kendő, nyikorog, csörren, incifinci, nyimnyám, sziszeg, sűrű, malom, csobban, szuszimuszi, takarodik, süvít, bandukol, csiripel, ketyeg, pipogya, tromba

Hangutánzók:
 Hangulatfestők:

26. Az alábbi felsorolt rokon értelmű igék közül szabadon választva, írd öt olyan mondatot, amelyek jól érzékeltetik a választott ige jelentését!

csacsog, papol, trécsel, diskurál, nyilatkozik, mondogat, rebesget, sűg-bűg, karattyol

27. Írd le az alábbi szavak antonímáit!

szomorú, ostoba, sötét, rest

28. Másold le az alábbi szavakat! Húzd alá az egyjelentésű szavakat!

zebra, tűz, nyelv, anyanyelv, fa, zongora, névutó, vár, tart, teknő, száll, szálloda, kert, erő

- Nevezd meg a kimaradt szavak jelentéstani csoportját!
- Válassz ki az alá nem húzott szavak közül kettőt, és minél több jelentésével írd egy-egy mondatot!

SZÓFAJTANI ÉS ALAKTANI ISMERETEK

29. Alakítsd át felszólító módúvá az alábbi igealakokat a szám, személy és ragozás megváltoztatása nélkül!

nézd, mászunk, olvasnak, segítek, dolgozunk, írsz, tanulunk, esztek, alszol, mesélsz, keresem, mond, veszünk, húzok, hiszel, sietsz

30. Elemezd az alábbi mondatok szófajait!

1. Mit nekem te zordon Kárpátoknak fenyevesekkel vadregényes tája! (*Petőfi Sándor*) **2.** Megismerni a kanászt cifra járásáról. (*Népdal*) **3.** Sok az eszkimó, kevés a foka. (*Madách Imre*) **4.** És törékeny lombok alatt látom előrebiccenni hajad. (*József Attila*) **5.** Ti láttátok a víg gyermek játékait, a serdülő ifjú örömeit, gondjait, éltem vidám reggelén. (*Berzsenyi Dániel*) **6.** Megkötöm lovamat, szomorúfűzfához, lehajtom fejemet, két első lábához. (*Népdal*)

31. Olvasd el *Wass Albert* szavait! Magyarázd meg az értelmét! Írd ki a szövegből a főneveket! Milyen toldalékot ismertél fel bennük? Bontsd szóelemekre a tanult egyezményes jelek felhasználásával!

300 éves berkenyefa

Nézd ezt a fát. Látod a sok falevelet rajta? Mindegyiknek, még a legkisebbiknek is van mélyen lent a földben egy kis hajszálgökerecskéje, mely élettel látja el. Ősszel lehull a levél, igaz. Minden ősszel lehull. De annak a kis hajszálgökerecskének a jóvoltából visszatér újra minden tavasszal. Ha azonban a gyökérszál pusztul el ott a föld alatt, a levelecske nem tér vissza többé, s idő múltával elpusztul a fa

is. Mert a gyökérben van az élet, érted? Aki pedig elmegy, nem viheti magával a gyökereket. S akinek nincs gyökere, az elvész. Sok magyar veszett el így, nagyon sok. Gondolj a gyökérre.

(Részlet *Wass Albert* Hagyaték c. művéből)

32. Írd be a megfelelő igekötőket! Magyarázd meg a szókapcsolatok jelentését!

...adja az útját; ...adta az elveit; ...adta a drótot; ...tréfálgat velük; ...érett lesz a gyümölcs; ...lát a munkához; ...gabalyodott mondandójába; ...beszélte az éjszakát

33. Írd le az alábbi nevek *kivel?* kérdésre felelő alakját!

Kossuth, Móricz, Kodály, Táncsics, Széll, Babits, Fáy, Dumas, Goethe, Félix, Koch, Voltaire, Scott, Verlaine

34. Írd le az alábbi számokat betűkkel!

30; 45; 101; 1001; 2002; 10 010; 20 117; 3 105 555; 10 000 000

35. A *vadászunk* önmagában igealaknak is, névszónak is elfogadható. Mi az oka az azonos alakúságnak? Foglald mondatba a megadott szót bizonyítva az állítást!

36. Írd le háromféle módon a mai napi keltezését!

37. Írj egy olyan szóalakot a zárójelben megnevezett szófaj köréből, amelynek szerkezete az alább megjelölt módon épül fel!

- a) szótó + képző + jel + rag.....(számnév)
- b) igekötő + szótó + képző + képző + jel + rag.....(ige)
- c) jel + szótó + jel + jel + jel.....(főnevesült melléknév)

38. Olvasd el a következő szöveget! Határozd meg a közlésfajtaját, stílusát! Írd ki az összetett szavakat!

Zoológusok és a viselkedés-lélektan kutatói az udvarlás közben tanúsított állati viselkedést tanulmányozva felfedezték, hogy hím és nőtény állatok egész sor bonyolult udvarlási gesztust használnak. Ezek között vannak egészen egyértelműek, de egészen rejtélyesek is. Az állatvilágban az udvarlás minden egyes fajtájánál sajátos és előre meghatározott sémát követ. Több madárfajnál megfigyelték, hogy a

hím peckesen körüllépdeli a nőtényt, hangprodukcióval kísérve mozgását; felfújja tollazatát, és számos tekervényes mozdulattal igyekszik felhívni a nőtény figyelmét, aki természetesen az egészre – látólag – ügyet sem vet.

Pávakakas díszruhában és a tojó

A legtöbb állatfajhoz hasonlóan az emberi hím is magát kellető gesztusokkal kezd a lányokhoz közeledni. A legerősebb megnyilatkozás az öbbe dugott hüvelykujj gesztusa. A fiú a kiszemelt lányt nézi. Próbálja elkapni a tekintetét, szembogara kitágul. Gyakran csípőre teszi a kezét, és szétveti a lábát, ezzel is hangsúlyozva testi nagyságát.

(*Tankönyvből*)

39. Határozd meg mód, idő, személy és ragozás szerint a *meritek* és a *meríték* igealakot!

40. Határozd meg a *megnagyobbíthatjátok* igealakot!

- a) mód, idő, szám, személy, ragozás szerint
- b) függőleges vonalakkal különítsd el a morfémákat (szótő, képző, jel, rag)

41. Keresd meg az alábbi szavak szótövét! Figyeld meg őket! Milyen szabályt fogalmaznál meg?

hóban – *havas*
tükörrel – *tükröket*

mezőre – *mezei*
bokorba – *bokros*

fűben – füves
lóról – lovakat
csokorral – csokrokat

kézzel – kezekkel
vízre – vizes

42. Az alábbi igékből szerkeszd meg a megadott alakot!

játszik – felszólító mód, egyes szám 3. személy, tárgyas ragozás;
dagaszt – felszólító mód, többes szám 1. személy, tárgyas ragozás;
füröszt – kijelentő mód, jelen idő, többes szám 1. személy, tárgyas ragozás;

gondolkozik – feltételes mód, jelen idő, egyes szám 1. személy, alanyi ragozás;

akaszt – felszólító mód, jelen idő, egyes szám 2. személy, tárgyas ragozás.

43. Másolás közben írd helyesen a zárójelbe tett szavakat, indokold meg helyesírásukat!

1. Ülünk le (ez alatt) a fa alatt. – Van még egy jó hetem, (ez alatt) elkészülök a dolgozattal.

2. Közülük egy sem akar dolgozni: (mind inkább) tanulni szeretne. – A nővérem (mind inkább) belátta, hogy ez így helyes.

3. (Minden nap) eszem gyümölcsöt. – (Minden nap) munkában telik el.

4. Ezt a feladatot (egy könnyen) megoldjuk. – (Egy könnyen) megoldható feladat nem sok időt vesz igénybe.

5. Már nincs lázad, (e szerint) már hétfőn mehetsz iskolába. – Ez a szabály, (e szerint) kell eljárnod.

44. Pótold a következő névmások hiányzó betűit!

ná...atok, valame...ora, me...ik, a...t, tő...etek, be...etek, se...e...ora, a...oz, maga...al, se...i...en, se...e...ik, e...ől, o...an, egymá...al

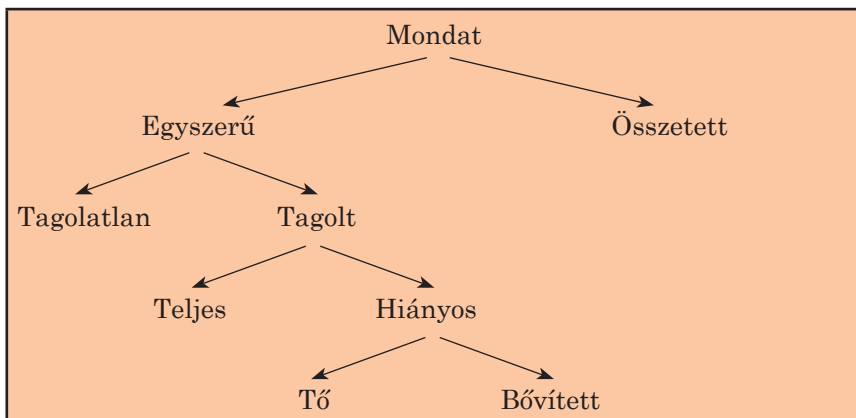
45. Írd le az alábbi szavakat, húzd alá a mellékneveket, és foglald őket mondatba!!

hosszú, hosszúság, bosszú, zöltség, zöld, új, újság, hajlékony, hajlik, friss, szél, szeles, széles, mély, mélyül, erős, erősít, erejű, kis, nagy, nagyít, kedves, kedvel, szerető, szeretet, lapos, lapít

MONDATTANI ISMERETEK

46. Vizsgáld meg az ábrát, mely a mondatról az eddigi ismereteidet tartalmazza! A felosztás alapja a mondat szerkezete.

47. Olvasd el kifejezően a következő részletet Csáth Géza A kályha című novellájából! Határozd meg a közlésfajtáját és a stílusát, majd végezd el a feladatot!

A diák begyújtott a kályhába. Tüzet fogott a papír, és azután a fa. Néhány perc múlva pedig dübörgött a kis vasalkotmány.

A lángok barátságos, jó tanyának találták sima vasfalait. A diák pedig élesztette, becézte a lángokat. Szeneket rakott a kályha torkába, s nézte, mint emésztik meg az éhes lángnyelvek a nedves, fekete kődarabokat.

Lassanként az egész szoba megtelt bizalmas, lusta melegséggel, s e kedves, jó melegség kedvéért a diák otthon maradt. Egész nap. Ott ült a nagy, zöld bőr karosszékben, a kályha mellett, s nézte a sárga, kék, táncoló lángnyelveket, a sápadó-piruló parazsat, papírszeletet dobott be, és gyönyörködve figyelte, mint hamvad el a gyöngye jószág a tűz ölelő karjai között.

És nézte a lángokat hosszú órákon át. Nagyokat gondolkozott, csöndesen mormogva néha. És megfeledkezett az egyetemről, az utcákról. Még a nagy, fehér fényben úszó

kávéházakról is, a kék cigarettafüstről, amely azokban tévetegen imbolyog az asztalok fölött, a fehér és piros biliárdgolyókról, amelyek oly simán és halk csattanással gurulnak a zöld posztón. Sokszor még ott is evett a kályha mellett.

- Határozd meg az utolsó bekezdés mondatait szerkezetük szerint!

48. Vizsgáld meg a következő párbeszéd mondatait szerkezetük szempontjából! Másold le a párbeszédet, minden mondat után tüntes fel azt, hogy szerkezetileg teljes, hiányos vagy tagolatlan mondat-e?

- Jó napot!
- Üdvözlöm, mivel szolgálhatok?
- Ajándék könyvet szeretnék.
- Történelmi regényt?
- Igen.
- Bő választékunk van. Ez a Jókai-kötet megfelelne?
- Mennyibe kerül?
- Százötven hrivnyába. Igen szép kiadás.
- Jó lesz. Tessék becsomagolni!

49. Írd le a mondatokat! Minden mondat után határozd meg a fajtáját a tanult szempontok szerint (tartalma, minősége, tagolódása és szerkezete szerint)!

1. Fúj a szél, jön a tél! **2.** Ne hangoskodjatok itt a könyvtárban! **3.** Egy pillanat alatt lángba borult az egész ház. **4.** Hallod-e a különös hangokat? **5.** El fogsz jönni a kirándulásra, vagy otthon maradsz segíteni? **6.** Őszi tájnak hervadása! (*Tompa Mihály*) **7.** Vajha volnék az örömmnek fája, mely virágát soha el nem hányja! (*Vörösmarty Mihály*) **8.** Jó reggelt! **9.** Hang, s mégis tövis. (*Szabó Lőrinc*) **10.** Éljen sokáig erőben, egészségben! **11.** Ha nem szóltál volna, bölcs maradtál volna. (*Szólás*)

50. Olvasd el a következő részletet *Mikszáth Kálmán* A gavallérok című regényéből, amelyben az író bemutatja Csapiczky Endrét, a vőlegényt!

... A sárosi svihákság mellett – volt benne sok bohém vonás. Pompásan tudta eltakarni a szegénységet (ez a sárosi svihák dolga), de pompásan tudta elő is tárni (ez pedig a bohém dolga). Mikor egy ízben sztrájkoltunk a kiadó ellen, s egy téli hónapnak a huszonötödikén egyszerre mindnyájan el akartuk hagyni a szerkesztőséget, Csapiczky fölszólt:

– Ostobaság volna 25-én távozni, és példátlan a történelemben. Várjunk még, uraim, egy hetet.

– Miért? – ellenkezének a lázadók. – Egy hét múlva is csak ilyen rossz lesz a helyzetünk!

– Igen, de közbe jön az elseje. Miért csinálta volna III. Napóleon az államcsínyt éppen december 2-án? Mit gondolkodik az urak? Azért, hogy elsején még felvehesse az elnöki fizetését.

Ez a kis esetke azért jutott eszembe, mert október 3-ára volt az esküvő kitűzve a múlt őszön. Másodikán tehát megindultunk, s minden viszontagság nélkül jutottunk el Eperjesre.

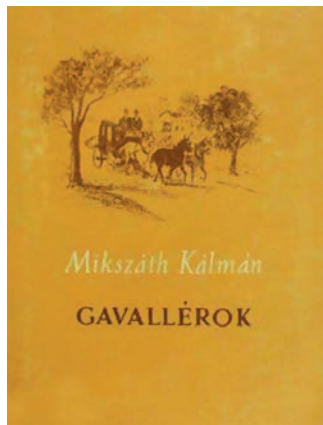
- Mit jelentenek a *gavallér*, a *svihák* és a *bohém* szavak? Magyarázd meg a jelentésüket! Használd az *Idegen szavak szótárát*!
- Másold le a szövegrészletben található egyszerű mondatokat!
- Húzd alá a lemásolt mondatok állítmányát és alanyát! Írd följük a megfelelő szó-faj rövidítését!

- 51.** Biológiából tanultál már a dél-amerikai esőerdők állatairól. Olvasd el a madárpókról szóló szöveget! Másold le a szöveget a füzetbe, majd végezd el a feladatokat!

A madárpókok 6–10 cm-re is megnőnek. Testüket barnás vagy fekete színű, hosszú kitinszőrzet fedi. A nappalt kövek alatt, korhadó tuskóban vagy földalatti járataikban töltik. Fogóhálót nem szőnek, éjjel járnak táplálékuk után. A rovarokat, kisebb békákat, gyíkokat, madarakat gyors rohanás után erős csáprágójukkal ragadják meg.

(*Tankönyvből*)

Benczúr Gyula:
Mikszáth Kálmán, 1910

Madárpók

- Húzd alá a mondatok mondatrészeit (a tanult egyezményes aláhúzással)!
- Rajzold le a mondatok ágrajzát!

52. A meghatározások olyan szólásokra vonatkoznak, amelyekben a *fa* szó tárgyként szerepel. Melyek ezek a szólások? A szólásokat írd be a füzetbe!

- a) Nehéz dologra vállalkozik.
- b) Csínyet követ el.
- c) Fiatal korában kell az embert nevelni.
- d) Nagyon türelmes.
- e) Minden bántást, sérelmet eltűr.

53. A következő idézetek *Ady Endre* verseiből valók. Másold ki belőlük a tárgyas szerkezeteket! Zárójelben tüntesd fel, mit tudsz róla (iránytárgy, eredménytárgy, ragtalan tárgy, halmozott tárgy, alárendelt tárgy)!

Ne adjatok rám aranyos palástot, ... (Ne lássatok meg)

Engem ideűztek a hegyek, ... (Elűzött a földem)

Két életet él két alakban egy halott. (A Szajna partján)

Szeretem a fáradt lemondást, könnytelen sírást és a békét. (A halál rokona)

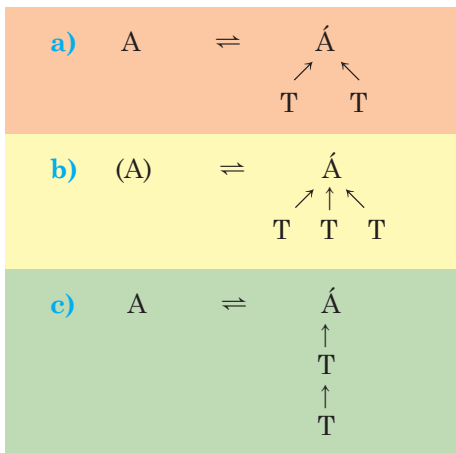
Szeretném magam megmutatni ... (Szeretném, ha szeretnének)

54. Alkoss olyan mondatot, amelyben a tárgy köznévi; kölcsönös névmás; főnévi igenév; befejezett melléknévi igenév; sorszámnévi!

55. Alkoss mondatokat az ágrajznak megfelelően!

56. A bölömbikáról sokan nem is sejtik, hogy egy tyúk nagyságú madár. Jó néhányan hiszik azt, hogy a szarvasmarha rokona. Olvasd el a következő érdekes cikket!

A Kárpát-medencében mocsarakban, nádasokban mindenfelé előfordul, de nem túl gyakori madár. Hossza mintegy 70–80 centiméter, a valóságban azonban jóval kisebbnek látszik, mivel rendszerint gubbasztó testtartásban látható. Békákat, halakat, gótéket, gyíkokat, madárfiókákat, ízeltlábúakat, ősszel és télen kis rágcshalókat is fogyaszt. Vonuló madár, általában március elején érkezik, és október közepén távozik. Meleg vizű kifolyók, egyéb, be nem fagyó vizek mellett egyes példányai – gyakran kisebb csoportokban – áttelelnek. Vonulás előtt nem gyülekezik csapatokba. Telelőterülete a Földközi-tenger partvidéke, főként az észak-afrikai partok. Költéskor hallatott hangja, melyről nevét is kapta, jellegzetes mély, bűgő, kéttagú bömbölés, mint a távoli ködkürt. Néha kilométernyi távolságra is elhallatszik. Repüléskor a gémfélékre jellemző érdes, *kuah* – *kuou* kiáltásokat hallat.

Bölömbika

A bölömbika Magyarországon fokozott védeltséget élvez. Eszmei értéke 100 000 forint.

(A természet világa, 2008.09.22.)

- Írd ki a szövegből a határozós szó szerkezeteket!

57. Bővítsd a következő tőmondatot a megadott határozókkal!

Ádám olvas.

- a) helyhatározóval
- b) időhatározóval
- c) módhatározóval
- d) társhatározóval
- e) okhatározóval

58. Elemezd az alábbi mondatot! Állapítsd meg a szavak szófaját is!

A nyári szünidő után az iskolában a fiúk feszült figyelemmel hallgatták Gábor beszámolóját a zánkai üdülőtáborról.

59. Javítsd ki a helytelenül használt határozóragokat az alábbi mondatokban! Magyarázd meg, mi okozta a nyelvhelyességi hibát! A helyes mondatokat írd be a füzetbe!

1. *Hiányzásnál pótolnod kell a tananyagot.*
2. *A dolgozatírásnál gyorsan telt el az idő.*
3. *A probléma felismerésénél sokan tévútra jutottak.*
4. *Az úrlapok kitöltésekor pontosan kell az adataidat megadnod.*
5. *Az adatfelvételnél hosszú sor áll.*

60. Olvasd el *Petőfi Sándor* munkácsi élményeit, melyet Kerényi Frigyesnek küldött úti levelében!

Munkácsi vár

Míg kocsisom megkaptatta lovait, én hirtelen megebédeltem, s siettem ki a státusbörtönné alakult várat megtekinteni, mely a várostól jó negyedórányira fekszik a róna közepén. A domb oldalán szőlőt természetnek, nem szeretnék a borából inni, azt gondolnám, hogy a rabok könnyeit iszom.

- Írd ki a szövegből a határozós szó szerkezeteket, határozd meg a fajtájukat!

61. Mi a különbség a következő mondatok jelentése között?

- a) Fekete szemüveges fiú jött be az osztályba.
- b) Fekete, szemüveges fiú jött be az osztályba.

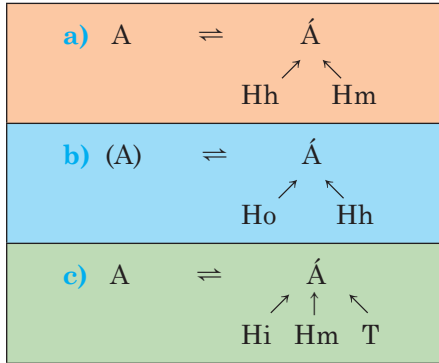

62. Elemezd az *Arany János* műveiből vett mondatokat! Állapítsd meg a határozók fajtáját! Rajzold le az ágrajzukat!

- a) *Száll a madár ágrul ágra, száll az ének szájrul szájra.*
- b) *Álmodám tavasszal, szép, derült, virágos tavaszi napokkal.*
- c) *Szomorún jár, tébolyog a mezőben, nem is áll jól semmi dolog kezében.*
- d) *Mondd meg ezt, jó Bence, az édesanyámnak, gyászba borult mostan csillaga fiának.*

63. Alkoss mondatot az ágrajznak megfelelően!

64. A következő mondatok szó szerkezetének elemzése során állapítsd meg a jelző fajtáját!

Jó volt hallgatni a kutyám valamennyi bölcsességét, a közelgő zivatarról, az el nem múlható napsütésről, s a gyógyíthatatlan éhségről, mely egyetlen kosárba rakja mind e világot. Az erdő széléről, ahol nyulak futkosnak ki-be, csak el kell kapni. Azóta sok palánk elkorhadt, sok zombék kiszáradt, rengeteg nagyváros épült vágóhidakkal, csorgó vérrel. Ma már minderről és a kutyámról sem tudom, hova fülel, kire ugat, merre hallgat.

(Részlet Weöres Sándor Voltunk c. írásából)

65. A **-nak, -nek** ragos főnév többféle mondatrész kifejezője is lehet. A példák elemzésével nevezd meg ezeket a mondatrészeket! Írd le a mondatokat, zárójelben tüntesd fel a kapott mondatrészt!

Szélnek eresztette a társaságot.
 Az öreg fának a törzse meghasadt a viharban.
 Közös lónak túrós a háta. (Közmondás)
 A jól végzett munka öröme töltött el bennünket.
 Mutass példát a fiatalabbaknak!
 A malomnak nincsen köve, mégis lisztet jár. (Népdal)

66. A mondatpárok közül melyikben talárod a részeshatározót, melyikben van a birtokos jelző?

- Dóranak lett egy gyönyörű fodros ruhája.
Szakadt lett Dóra gyönyörű fodros ruhája.*
- A nagyapámnak volt néhány kedvenc könyve.
A nagyapámnak az egyik kedvenc könyvét olvasom.*

- c) *A családnak felépült az új háza.
A gyerekeknek nagy volt az öröme.*

67. Emeld ki, és alakítsd át az értelmező jelzős szerkezeteket minőségjelzősökké! Az így kapott mondatokat írd le a füzetbe!

Volt egy ember, nagybajszos. (*Petőfi*)

Téli szelek fújnak, fagyosak, dermesztők.

Egy este gyönyörű félelmetes pillangót fogtunk, halálfejeset.
(*Szabó Lőrinc*)

68. Gyerekkori olvasmányaidban gyakran szerepeltek állatok. Kedvenceid között bizonyára a medve is ott volt. Olvasd el, hogyan vélekedik e kedves állatról Nagy Lajos! Mi teszi szórakoztatóvá az írást?

A medve

Barna medve

A medve igen otromba állat, különösen a lába nagy, ami elárulja, hogy nem előkelő származású. Természetesen többféle medve van, amint az általában többféle állattal így van. Van barna medve, mosómedve, erdei medve és fehér medve, az utóbbit jegesmedvének is hívják.

A medve vegyes táplálkozású állat, ami azt jelenti, hogy húst is eszik, meg növényi táplálékot is, néha csemegéül az állatkertben

be-bekap egy-egy, a ketrecébe benyúló emberkezet, de erről a táplálékáról lassanként egészen leszoknak a nyúlókáló emberek. A barna medve szőrének színe barna vagy fekete, a fehér medvéé pedig fehér vagy sárga, szóval ez is majdnem úgy van, mint a fehér kávéval, amelynek a színe barna, s a fehér borral, amelynek a színe sárga, s a vörös borral, amelynek a színe lila.

A medve vadállat, ami annyit jelent, hogy távol él az emberektől, viszont az emberek azért vadak, mert nem élnek egymástól távol, hanem úgynevezett társas, sőt úgy csúfolt kultúréletet élnek, ami egyike a legszebb találmányoknak. A medve hangját dirmegésnek-dörmögésnek mondják, ez a szép hang arra vall, hogy a medve nem meglegegett lélek, amiben hasonlít a zsörtölődő öregurakhoz...

• Írd ki a fenti szövegrészletben található jelzős szó szerkezeteket! Határozd meg a jelzők szófaját!

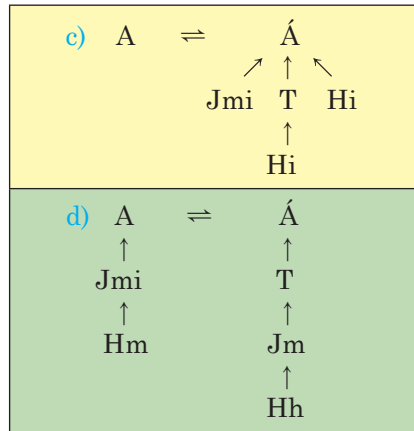
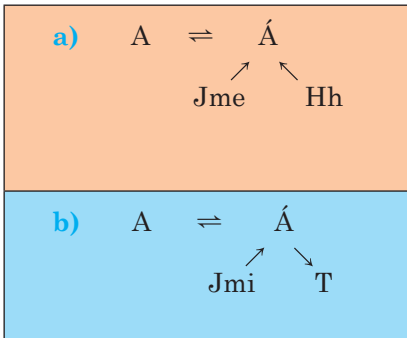
69. Elemezd az alábbi mondatokat, és állapítsd meg az egy szó szerepét a mondatokban!

*Egy fecske nem csinál nyarat.
Láttam egy szép ruhát a kirakatban.
Csak egy jó megoldása van a feladatnak.
Találtam egy jó megoldást.
A gyerekek egy érdekes filmet nézhettek meg az iskolában.*

70. Válaszd ki az alábbi mondatokhoz a megfelelő ágrajzot!

1. A maszatos konyhalány körbehordozta a tálakat.
2. Az elmélyülten olvasó gyerek nem vette észre a szobájába belépő macskát.
3. Tegnap Istvánékat felkereste egy rég látott rokonuk.
4. A három gyerek egymás mellett bandukolt.

71. Elemezd a következő szólásokat! Állapítsd meg a mennyiségjelzők kifejezőeszközeit!

*Sok lúd disznót győz.
Több szem többet lát.
Hét pecsét alatt őriz.
Sok beszédnek sok az alja.
Két dudás nem fér meg egy csárdában.
A lónak négy lába van, mégis megbotlik.*

72. Elemezd az alábbi mondatokat, és készítsd el az ágrajzukat!

- a)** A nyitott ablakon Klára a távoli hegyek hősipkás csúcsaiban gyönyörködött.

- b) A két testvért sok meglepetés várta a gyereknapon.
c) István, a szeleburdi kisfiú egy hirtelen mozdulattal leverte a poharat a terített asztalról.

73. Olvasd el kifejezően *Füzesi Magda* versét! Határozd meg a szavak szófaját!

Vers tenyérbe

Füzesi Magda

Kullog a nap, sarkig sebezve,
csillagesőt szór rá az este.
Jó fecskéim szárnyukra kapnak,
holdsugár-karok elringatnak.

Elbitangolt csikónyi álmom,
idegen erdők zöldjét járom.
Táltos lovam sörénye lángol,
abrakol szemed parazsából.

AZ ÖSSZETETT MONDAT

A már néhány éve tartó anyanyelvi tanulmányaid középpontjában a szöveg áll. Megismerted a kommunikációban elfoglalt helyét, megfigyelted a szóbeli és írásbeli szöveg közötti különbséget. Osztályoztad a szöveget felépítő mondatokat a beszélő szándéka szerint, és logikai szempontból is csoportosítottad őket. A 8. osztályban pedig tanulmányoztad az egyszerű mondatok szerkezetét. Azonban a beszélt és írott szövegek többsége nemcsak egyszerű mondatot tartalmaz. Találhatók bennük összetett mondatok is.

Ha az egyszerű és az összetett mondatot kommunikációs szempontból vizsgáljuk, azt állapíthatjuk meg, hogy működésüket tekintve egyformán viselkednek. Deme László szerint *mindkét mondat típus a beszéd folyamatot, illetőleg a beszélő és a hallgató közötti kommunikációs kapcsolatot egy kerek kifejező, tájékoztató és felhívó mozzanattal építi tovább*. Tehát egy mondatégszét alkotnak.

Az **egyszerű mondat** egy tagolatlan mondatból vagy egy hozzárendelő (predikatív) szerkezetből áll, így egy mondatégszét alkot.

Pl.: *Két karodban ringatózom csöndesen.* (Radnóti Miklós)

Az **összetett mondatban** két vagy több hozzárendelő (predikatív) szerkezetet találunk, mivel bonyolultabb valóságviszonyt ábrázol.

Ezek a predikatív szerkezetek és bővítményeik alkotják a tagmondatokat, azaz a mondategységeket. Két tagmondat esetén összetett mondatról beszélünk.

Pl.: 1 2

Odakinn már setteng a reggel, | és a parton túli hegyekkel arany-szárnyú szellők játszanak. (Radnóti Miklós)

Három vagy több tagmondat pedig **többszörösen összetett mondattá** szerveződik.

Pl.: 1 2 3

Vágom a fát hűvös halomba, | fényesül a görcse sikongva, | zúz-mara hull szárnyas hajamra...

(József Attila)

Az egyszerű mondat egy tagolatlan mondatból vagy egy predikatív szerkezetből áll. Egy mondategység egy mondategész.

Az összetett mondatot két vagy több predikatív szerkezet alkotja. Több mondategység alkot egy mondategészet. A tagmondatokat vesszővel választjuk el a mondaton belül.

74. Alkoss összetett mondatokat az egyszerű mondatokból!

1. Péter figyelmesen hallgatta az előadást. **2.** Kérdéseket tett fel az előadónak. **3.** Elromlott a lámpa. **4.** Meg kell javíttatni. **5.** A vonatközeledés már megindult. **6.** A repülők még nem szállhattak föl. **7.** A buszon néhányan már álltak. **8.** Minden ülőhely el volt foglalva. **9.** Ebéd után elnézhetünk az állatkertbe. **10.** Fölkereshetjük az egyik barátunkat.

75. Bontsd egyszerű mondatokra az idézetek összetett mondatait!

- a) Ajtó előtt hasal egy kiszolgált kutya,
Küszöbre lábát, erre állát nyújtja. (Arany János)
- b) Rázmár felől szörnyű por és füst kavargott,
s dörögtek a hídfőn székelő harangok. (Kányádi Sándor)
- c) Megkondul az esti harangszó,
Kifaradt már a lovas és a ló,
Hazamegyek, ölébe vesz dajkám,
Az altató nóta hangzik ajkán,
Hallgatom s félálomban vagyok már...
„Cserebogár, sárga cserebogár!”... (Petőfi Sándor)

76. Olvasd el az alábbi történetet! Miért hatásosak a bekezdések egyszavas bevezető mondatai? Miért kap sűrített jelentést a cím?

Történet a szép piros almáról

A zöldségesnél

A piacon. Kupacokban áll az alma az árus előtt az asztalon. Gyönyörű, mosolygós áru. Nagy gonddal ki is fényesítették, hogy még kelendőbb legyen. Kissé drága, de veszik. Sőt, annyira csábító a gyümölcs, hogy a balga vevő az egyikbe ott helyben beleharap. Aztán fintorogva eldobja. Kívül szép, de belül férges.

A villamoson. Fölszáll egy ifjú hölgy. Szép, ápolt, kirakatba való. Láthatóan most járt a fodrásznál, a koz-

metikusnál, volt szoláriumban is. Divatos öltözék, smink, múköröm. Valakivel beszélget, talán a barátnője az illető. „Hősnőnknek” nincs olyan mondata, amelyikben ne volna válogatott (azaz inkább válogatás nélküli) trágárság, káromló szó. A villamos zörög, mégsem lehet nem meghallani, miket mond. Kívül szép, ápolt, kirakatba való, belül – úgy tűnik, nem az.

(Kerekes Barnabás írása. Édes Anyanyelvünk.
2000. december, 6. o.)

- Határozd meg a mondatfajtákat szerkezetük szerint!
- Keresd meg a mondatokban az alanyi-állítmányi szó szerkezeteket! Írd be a füzetbe!

77. Számold meg, hány mondategység alkot egy mondatot az alábbi szövegrészletben! Másold le a szöveget, jelöld függőleges vonallal a tagmondatok határát!

Délibáb

Az idő kitisztul, a felhők eloszlanak, semmi szél nem leng már: s ekkor egyszerre elkezd a délibáb a maga tündérvjátékait... Azt hiszem, hogyha ide a Hortobágyra egy várost építenének, ott senki sem dolgozna soha: minden ember az ablakba ülne, s a délibábot nézné egész nap, ahogy nézi most a puszták pásztornepe.

(Jókai Mór: Útleírások)

78. Olvasd el *Romhányi József* versét! Mi teszi szórakoztatóvá a verset? Te mennyire vagy babonás fekete macska láttán? Elemezd a vers mondatait!

A babonás fekete macska

A fekete macska búsan bandukolt.
Nem csoda, hisz szegény csonkafarkú volt.
Tizenharmadikán, s persze pénteken
lett kunkori dísze ily éktelen.
Azért vesztett el abból egy darabkát,
mert az úton maga előtt szaladt át...

Fekete macska

AZ ÖSSZETETT MONDATOK OSZTÁLYOZÁSA

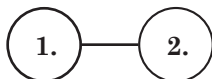
Az összetett mondatnak két fajtáját különböztetjük meg aszerint, hogy tagmondatai között milyen viszony van. Ennek alapján az összetett mondatok lehetnek **mellérendelő** és **alárendelő összetett mondatok**.

Vizsgáld meg az alábbi összetett mondatokat! Figyeld meg, milyen viszony van a tagmondatok között!

1. Széles országúton andalog a jobbágy, | 2. Végzi keservesen vármegy-
gye robotját. (*Arany János*)

1. Csak az olvassa versemet, | 2. ki ismer engem és szeret.
(*József Attila*)

Az első példamondatban a tagmondatok között csak tartalmi-logikai kapcsolat van, ezért minden tagmondat szerkezetileg önálló, főmondat értékű, közöttük nincs grammatikai kapcsolat. Ez a **mellérendelő összetett mondat**. A tagmondatok között ugyan nincs kötőszó, de ki is tehetjük. A tagmondatokat a mondat szerkezetének ábrázolásakor egy szinten jelöljük:

A második példamondat **alárendelő összetett mondat**, a tagmondatok között nemcsak tartalmi, logikai, hanem grammatikai kapcsolat is van. Az egyik mondat a főmondat, a másik a mellékmondat. Az alárendelő összetett mondat főmondatában használhatunk utalószót. A mondatokat többnyire kötőszó kapcsolja össze. Jelölése:

Az élőbeszédben a hanglejtés érzékelteti a tagmondatok összetartozását. A tagmondatok között beszédszünet van, ezt írásban mindig valamilyen írásjel (vessző, kettőspont, gondolatjel, pontosvessző) jelöli:

Pl.: *Kakasszóra hajnal ébred, én lányokkal nem beszélek.*

(Petőfi Sándor)

Láttam két nagy szemet, bogárcsót; a szép leánynak szóltam pár szót. (József Attila)

Őrizz és védj, fehérlő fájdalom, s te hősín öntudat, maradj velem: tiszta szavam sose kormozza be a barna füsttel égő félelem!

(Radnóti Miklós)

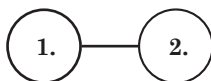
Egyenes úton mentem én – ti kitértetek jobbra-balra.

(Babits Mihály)

Az összetett mondat lehet mellérendelő és alárendelő mondat.

A mellérendelő összetett mondat tagmondatai között tartalmi-logikai kapcsolat van. Tagmondatai főmondat értékűek, egy szinten találhatóak. A mondatvégi írásjelet az utolsó tagmondat határozza meg. Jelölése:

Az alárendelő összetett mondat tagmondatai között a tartalmi-logikai kapcsolaton kívül grammatikai kapcsolat is van. A mellékmondat alá van rendelve a főmondatnak, annak egyik mondatrészét fejt ki. Tagmondatai két szinten helyezkednek el. A mondatvégi írásjelet a főmondat határozza meg. Jelölése:

A tagmondatokat vesszővel (,), kettősponttal (:), pontosvesszővel (;) vagy gondolatjellel (–) választjuk el egymástól.

A mellérendelő és alárendelő összetett mondatokon kívül szövegeinkben lehet **többszörösen összetett mondat** is. Ez a fajta összetett mondat állhat kettőnél több mellérendelő, alárendelő vagy vegyes mondatból.

Pl.: *Ki itt belépsz, jövőbe lépsz be, mely millióknak ad jogot, vérért, verítékért cserében, hogy legyenek mind boldogok!* (Juhász Gyula)

79. Olvasd el az alábbi szöveget! Milyen a történet hangneme? Határozd meg a szöveg mondatainak fajtáját szerkezeete szerint! Állapítsd meg az összetett mondatok fajtáját!

Kés mellé villa való

A debreceni csata után az orosz hadsereg sáska módjára özönlötte el a védtelen Debrecent. Szabad volt a harácsolás. Egy jó módú polgár házához marcona muszka kapitány került, aki, mikor ebédelt, kihúzta a kardját, és tányérja mellé fektette az asztalra. A cívís egy ideig hidegvérrel nézte a különös dolgot. Végre föl találta magát, hogyan vegye el a kedvét hívatlan vendégének ettől a kedveskedéstől. Kiment a szobából, s csakhamar egy vasvillával

tért vissza. Egyenesen a kapitány asztalához fordult, és a vasvillát letette a kard mellé.

– Mit jelentsen ez? – kérdezte a meglepett muszka.

– Oh kérem – felelt udvariasan a cívis –, nem jelent ez sem-

mi különöset. De nálunk Debrecenben az a szokás, hogy nagy késhez nagy villa dukál.

A kapitány mosolyogva tette vissza hüvelyébe a kardját.

(Tóth Béla: A magyar anekdotakincs)

80. Egészítsd ki a megkezdett mondatokat egy-egy tagmondatral, s mondd meg, milyen lett az összetett mondat: mellérendelő-e, vagy alárendelő!

1. *Megtanultam a leckét, mégis*
2. *Kimentem a parkba, és*
3. *Az jelentkezzen, aki*
4. *Ne menjetek oda, ahol*
5. *Este áramkimaradás volt, ezért*
6. *Azért edzett oly kitartóan, hogy*
7. *Szomorú lesz annak a következménye, ha*
8. *Tegnap még hiányoztam az edzésről, de*

81. Állapítsd meg, milyen összetett mondatok alkotják a következő versrészleteket! Írd le a verset, jelöld a tagmondathatárokat! Húzd alá a mondatokban a predikatív szó szerkezeteket!

Sűrű setét az éj,
Dühöng a déli szél,
Jó Budavár magas
Tornyán az ércakas
Csikorog élesen.

(Arany János: V. László)

Magyar Miska olyan ember,
Hogy a könyvet nem szereti,
Csak azt hányja, csak azt veti:
Minek a könyv? kell is neki.

(Arany János: De Gustibus)

Odakinn már setteng a reggel,
és a parton túli hegyekkel
aranyszárnyu szellők játszanak.

(Radnóti Miklós: Három hunyorítás)

Tajtékos égen ring a hold,
csodálkozom, hogy élek.

(Radnóti Miklós: Tajtékos ég)

Radnóti Miklós

82. Ír fogalmazást az alább felsorolt szavak és szókapcsolatok felhasználásával! Fogalmazásod tartalmazzon egyszerű és összetett mondatokat is! Adj címet a fogalmazásodnak!

fáradékonyság, fejfájás, étvágytalanság, vitaminforrások, csökkent ellenálló képesség, C-vitamin, zöldségfélék, friss levegő, hatékony, mozgás

83. Tudod-e, hogyan zajlik a lekvárfőzés? Ennek nagy hagyománya van vidékünkön is. Olvasd el az alábbi szöveget, határozd meg a szöveg stílusát! Mondd el a tartalmát!

A szilva az alma után a legelterjedtebb gyümölcs az egész magyar nyelvterületen, mely több célra is felhasználható. Ki ne hallott volna még a híres szilvapalinkáról, vagy éppen a legmagyarabb ételnek tartott szilvalekvárról, mellyel még a nagymamákat is le lehet nyugtózni. Utánozhatatlan állaga és íze van, és persze tartósítószer nélkül is sokáig eláll.

A szilvalekvár készítése hosszú folyamat. Alapanyaga elsősorban a nemtudom és a hasító szilva. Az ősz kezdetén érik nagy mennyiségben, ezért egyszerre kell fel is dolgozni. Az érett gyümölcsöt botokkal verik le a fáról és szedik kosarakba. Nagy tekenőkben többször átmoszák, és kezdetét veszi a magolás. Ugyanis a rézüstben főtt szilvát ki kell magozni, hogy a magvak ne sértsék fel a vékony üst oldalát.

A szilvalekvár hagyományosan vörösréz üstben készül. Az üstöt egy előre elkészített s méretre rakott katlanba helyezik, vízszintbe állítják, a peremnél betapasztják, majd tisztára törlik. A kimagozott szilvát apránként beleöntik a hatalmas üstbe és állandó kavarással mellett több órán keresztül főzik. A főzés elején a szilva szinte megolvad, folyékony lekvárrá alakul. Ez a cibere, főként a gyerekek kedvence. A szilvalekvár akkor készül el, ha már olyan sűrű, hogy nem esik le a kanálról. Cukrot, tartósítószerrel nem adnak hozzá. A kihűlt lekvárt szilvákba rakják, és akár éveig tárolják.

Lekvárfőzés Salánkon

A lekvárfőzés egyben közösségi alkalom is, amikor a család apraja és nagyja egész napra vagy éjszakára összeül és magolják, illetve főzik a szilvát.

(Gál Adél, Kárpátalja ma)

- Elemezd a szöveg mondatait szerkezetük szerint!

Egyszerű vagy összetett mondat?

Mondatelemzés során nem mindig tudod eldönteni, hogy a mondat egyszerű vagy összetett. Ez azért is fontos, mert tudnod kell, hogy használnod kell-e a mondatközi írásjelet, illetve milyen írásjel kerüljön a mondatod végére. Továbbra is azt vedd figyelembe, hogy az egyszerű mondatban egy alanyi-állítmányi szó szerkezet található.

Egyszerű mondatok:

1. A halmozott mondatrészes mondatok, még ha vessző is található bennük.

Pl.: Napos volt és lesz az idő.

A szülők és gyerekek izgatottan várták az előadás kezdetét.

Szeretem a színes virágokat, illatos bokrokat és a rendezett kertet.

Nagy csend honol utcákon, tereken, házakon.

Az estén érdekes, tanulságos, elgondolkodtató történeteket hallotunk.

Csodás kertek

2. Az értelmezőszerű részek

Pl.: *Vékony patyolat van, szép, fehér, a fején.* (Zrínyi Miklós)

Az idézet így is szólhatna: Szép fehér vékony patyolat van a fején.

Az 3. igeneves szerkezetek

Pl.: *Már egy hete csak a mamára gondolok mindig, meg-megállva.*
(József Attila)

4. A megszólítást és a mondatszót külön tagmondatnak vesszük, de nem elemezzük a közöttük lévő viszonyt.

Pl.: *Vitézek, mi lehet ez széles föld felett szebb dolog a végeknél?*
(Balassi Bálint)

5. A mint kötőszavas mondatok

A *mint* kötőszóval bevezetett hasonlítás önálló tagmondat (bár sokszor hiányos mondat), és ilyenkor mindig vesszőt kell használnunk a *mint* előtt.

Pl.: *Olyan fürge, mint a nyúl.*

Viszont abban az esetben, ha a *mint* állapotot vagy minőséget jelölő szó vagy szókapcsolat előtt áll, nem teszünk elé vesszőt.

Pl.: *Az édesapám mint igazgató szólalt fel a gyűlésen.*

Ilyenkor ragos névszóvá átalakítható a szerkezet: *igazgatóként.*

84. Határozd meg a következő mondatok közül melyik összetett, s melyik egyszerű mondat! Írd le a mondatokat, a mondatokban jelöld a predikatív szó szerkezeteket!

1. Foglaljanak helyet, és várják meg a gazdát! **2.** Nagyobb ünnepek, karácsony, húsvét táján rendszerint sor került ostsyasütésre. **3.** Juhász Gyula élete javát Szegeden élte le, de megfordult a Felvidéken is. **4.** Debrecen egyik legszebb középülete, a volt Vármegyeháza 1910–1911-ben épült. **5.** Balassi Bálint életének nagy részét a török elleni harcban, a végvári vitézek között töltötte. **6.** Az egyház kialakulásával a szekrény bekerült a templomokba, kolostorokba és rendházakba. **7.** A vásár idején az asszonyok otthon maradtak vendéget és ismerőst fogadni, sütni-főzni. **8.** A régi fajta magyar szarvasmarha ízes, de kevés tejet ad.

85. Egészítsd ki a szükséges írásjelekkel a következő költői gondolatokat! Magyarázd meg az írásjelek használatát! Határozd meg a mondatokat szerkezetük szerint!

1. Látogatják a szomjas betyárok Kecskemétre menvén a vásárra (*Petőfi Sándor*) **2.** Ha nem segít minek a szeretet (*Szabó Lőrinc*) **3.** Szeme vágya eper-ajka szíve csókja mindig könnyes (*Ady Endre*) **4.** Lábadhoz leülvén simítsd meg hulló hajamat erősítsd meg szülőcském fillérem aránya mennyezetemnek édesanyja (*József Attila*) **5.** Bolond a hangszer sír nyerit és búg (*Ady Endre*) **6.** Ó a válasz tőled édes nékem elviselhetetlen (*Kosztolányi Dezső*) **7.** Hull egy csillag ki hull utána (*Juhász Gyula*)

86. Olvasd el az alábbi szöveget! Határozd meg a szöveg közlésmódját és stílusát! Szerkezetileg milyen mondatok alkotják a szöveget? Írd ki az egyszerű mondatok predikatív szó szerkezeit!

A páfrány hajtásokból és gyökerekből áll. A páfrányok többségének levelei nagy felületűek és erősen tagoltak. Más növények leveleitől eltérően tartós a csúcsnövekedésük, ezért csigaszerűen össze vannak csavarodva, hogy védve legyen a csúcsnövekedési pontjuk. A páfrányok vízellátási és párologtatási rendszere kevésbé hatékony, mint a virágos növényeké, ezért megfelelő mennyiségű nedvességre van szükségük. A ma élő páfrányoknak nincs oldalsó osztódó szövetük.

Páfrány

A Föld növényvilágában jelenleg közel 10 ezer páfrányfaj található. Különösen sok páfrány található a nedves trópusi erdőkben. Ezek nagyon változatos növények. Dél-Amerikában és Új-Zélan-

don fa alakú páfrányok nőnek, amelyek erdőket is alkotnak. A trópusi és szubtrópusi páfrányfajok zömmel kúszónövények, amelyek támasztékként a fák ágait és törzseit használják. Egyes páfrányfajok sziklákon vagy városi épületek falain telepednek meg. Ugyanakkor a páfrányfajok többsége erdőkből és réteken nő. Csak kevés fajuk alkalmazkodott a félig vízi életmódhoz az édesvizekben.

Az Ukrajna területén elterjedt páfrányoknak gyöktörzseik vannak. Egy részüknek gyöktörzseik megrövidültek, majdnem függőlegesek, leveleik tölcészerű rozettát alkotnak, amelyeknek a magassága meghaladja a másfél métert. Más páfrányok gyöktörzsei vízszintesek és erősen megnyúltak, a leveleik nagy távolságra helyezkednek el egymástól, és magányosan törnek elő a földből, mint a saspáfrány, buglyos páfrány, tölgyespáfrány esetében.

(*Biológia, Tankönyv*)

87. Határozd meg a mondatok fajtáit szerkezetük szerint! Indokold meg az írásjelek használatát! Rajzold le a mondatok ágrajzát!

1. Itt a nagy halott előttünk, kiterítve, mereven. (*Vajda János*)
2. A csatahely mellett volt egy jókora tó, tiszta, szőke vizet magába foglaló. (*Petőfi Sándor*) 3. Vak volt a hajnal, szennyes, szürke. (*Tóth Árpád*) 4. Fák, csillagok, állatok és kövek, szeressétek a gyermekeimet. (*Szabó Lőrinc*)

88. Olvasd el kifejezően *Vajda János* versének egy részletét! Elemezd a versrészlet mondatait szerkezetük szerint! Magyarázd meg az írásjelek használatát! Rajzold le a kiemelt mondat ágrajzát!

Szép nyári éj. A parkban ültünk.
A mennybolt ragyogott fölöttünk.
Sűrű jegenyesor, platán
Csoport nézett le ránk közepén,
Nyugalma, csöndje fönségében
Sötétben, mint a Notre-dame.

Vajda János

Az égi tündöklő betűkben
Sokáig némán elmerülten
Kutattuk sorsunk titkait.
Hogy vaj mi rend, mi törvény ottan,
Az-e, vagy más a csillagokban,
Mint ami itt uralkodik?

(Vajda János: A legszebbnek)

A KÖTŐSZÓK SZEREPE AZ ÖSSZETETT MONDATOKBAN

A kötőszó olyan szófaj, amely mondatok vagy mondatrészek összekapcsolására, illetőleg a közöttük levő viszony kifejezésére szolgál.

• A **de** kötőszó két tagmondatot kapcsol össze, s a köztük levő mellérendelő viszonyt jelöli.

Pl.: *Mindenütt jó, **de** legjobb otthon.* (Szólás)

• A **vagy...**, **vagy** kötőszók két lehetőség között engednek választani, a mondatok között mellérendelő viszony van.

Pl.: ***Vagy** lesz új értelmük a magyar igéknek, **vagy** marad régiben a bús, magyar élet.* (Ady Endre)

• A **ha** mellékmondatot kapcsol a főmondathoz, s azt jelöli, hogy a főmondat tartalma csak a mellékmondatban kifejtett feltétel esetén érvényes.

Pl.: ***Ha** tűz leszek, melengetek.* (Weöres Sándor)

A kötőszóknak a mondatban nincs önálló mondatrészi szerepük, toldalékot nem kaphatnak.

A kötőszók aszerint, hogy milyen mondattani viszonyt fejeznek ki, lehetnek **mellérendelők** és **alárendelők**.

A **mellérendelő kötőszók** mondatokat vagy mondatrészeket kapcsolnak össze. Ilyenek: *és, is, meg, de, mégsem, hát, hiszen* stb.

Pl.: *Elnéztétek a bolt nyitvatartási idejét, **hát** friss kenyér nélkül mehettek haza.*

Használatuk módja szerint a mellérendelő kötőszók lehetnek:

a) **egyes használatúak**: *és, s, meg, de, ellenben.*

Pl.: *Selmecebányát a török sokszor veszélyeztette, **de** elfoglalni egyszer sem sikerült neki.*

b) **egyes és páros használatban** is előfordulók: *is, sem, se, vagy.*

Pl.: *E kellemes nyári estén sétálni menjünk, **vagy** inkább nézzünk meg egy filmet?*

Vagy ezen a sarkon találja a pénzváltót, **vagy** megy néhány megállót a villamossal a másikhoz.

c) csak páros használatúak: *nemcsak... hanem (is); akár... akár; mind ... mind; egyrészt ... másrészt.*

Pl.: *A Szigeti beszédelem szerzője **nemcsak** kortársait, **hanem** saját magát **is** buzdította példájával.*

Az alárendelő kötőszók csak mondatokat kapcsolnak össze és csak egyes használatúak. Ilyenek: *hogy, ha, mint, mintha, mert, mivel, bár, jöllehet, noha* stb.

Pl.: *Azért ugat olyan dühösen a kutya, **mert** a kerítésen átmászott egy macska.*

A kötőszók előtt vesszőt teszünk. Kivétel az és, s, meg, vagy kötőszó, amely elé csak akkor teszünk vesszőt, ha tagmondatokat köt össze, vagy ha ismétlődik.

89. Alakítsd át a következő egyszerű mondatokat összetett mondatokká! Ügyelj az írásjelek használatára!

Ne felejtse el felköszönteni az édesanyját! Ma névnapja van az édesanyjának.

Péter elment a nagyszüleihez. Péter nem találta otthon a nagyszüleit.

Locsold meg a virágokat! Szellőztess ki a szobát!

Csöngetett valaki? Rosszul hallottam?

90. Írd le a mondatokat, pótolj a hiányzó kötőszót! Határozd meg, milyen mondatokat kapcsol össze a kötőszó!

1. *Tegnap még hiányoztam az edzésről, ... holnap már biztos ott leszek a többi között.* **2.** *A vonatközeledés már megindult, ... a repülő még nem szállhattak föl.* **3.** *Sólyomvijjogás süvített a lombok fölött, ... hosszan hallatszott a varjak káromgása.* **4.** *A hajnali fagy enyhén megcsípte a szőlőt, ... most kell szüretelni az aszúnak valót.* **5.** *A buszon már álltak, ... minden ülőhely el volt foglalva.* **6.** *Vigyétek arrább a kiscicát, ... a kutyával gyűlik meg szegénynek a baja!* **7.** *Reggel nagyon lassan közeledtek a vonatok és a buszok, ... ráfagyott a víz az utakra.*

91. *Örkény István szórakoztató Egyperces novellái megmosolyogtatnak minket. Miről ír az író novellájában? Keresd meg a szöveg kötőszóit! Csoportosítsd őket aszerint, hogy milyen mondatviszonyt fejeznek ki! Mely kötőszók kapcsolnak össze tagmondatokat, és melyek mondatrészeket?*

Halhatatlanság

Marik Pál fotója

Már nem volt fiatal, de még elég jól bírta magát; ismerték és félték a nádas lakói, de még azon túl is, közelben-távolban, minden négylábú lény. Látása nem romlott, s ha ezerméteres magasságból kiszemelte zsákmányát, úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget.

És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak megállt a szíve. De nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai, mert ő ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával, fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált még két vagy három perccel, míg el nem állt a szél.

92. Keresd meg a következő versrészletben a kötésszókat! Milyen hatása van a kötésszók halmozásának? Milyen beszédstílust akart a költő ezzel a verssel bírálni?

Jóllehet ez és jóllehet az és jóllehet garmadával,
Mindazonáltal, jaj, mindazonáltal az egész is mindazonáltal,
Feltéve ha és feltéve hogy és feltéve azt, amit,
Ennélfogva és immár az úgyse, a mégse aligha segít,
Mert bőven van itt a mivel, a miáltal, a minekutána,
Nyilvánvalóan terjed a továbbá komor hiánya,
Hiába itt a noha, sőt hátha, a talán, a még,
Tudvalevően elégtelen itt az elég meg a sosem elég,
Hovatovább, ha ezért, ha azért, ha akárhogy, mindenesetre,
Elvégre, végre és végül is mindegy már, elkezdve vagy berekesztve,
Tehát és pedig és ahogy és sehogy és valahogy mégis,

Vas István

És ha egyúttal, akár beleértve, azonban azért is,
Mert a főnevek, igék, a képek is egyszersmind kihullanak,
Marad a közbeszéd maltere, csikorgó, ügyetlen vivőanyag,
De ha elárasztanak az esetlen határozók, a kopár kötőszavak,
Végeredményben nem fontos más, csak a csak meg a csak meg a csak.

(*Vas István: Határozók és kötőszavak*)

93. Másold le a szöveget! Pótold a mondatok hiányzó vesszőit! Indokold meg a vesszők használatát!

A strucc

A strucc a legnagyobb madár. A magassága két méter de ha emelvényre áll még több. A strucc nyaka hosszú vékony és kopasz hasonlít a csúnya sovány nők nyakához. A strucc szép fehér farktollait eleinte a saját farán később azonban a nők fején hordja. Vedléskor ugyanis farktollait összegyűjtik a bennszülöttek elviszik a kikötőbe s ott az európaiakkal késért tűért üvegyöngyért mogyorótoért nyakkendőcsíptetőért dugóhúzóért műtyúkszemért csipeszért koporsószőgért másodpercmutatóért elcserélik

(Részlet *Nagy Lajos Képtelen természetrajz* c. művéből)

Strucc tojő

A MELLÉRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT FOGALMA ÉS FAJTÁI

A mellérendelő összetett mondat két egyenrangú, egymással tartalmi-logikai viszonyban álló tagmondatból áll, melyeket kötőszóval, ritkábban anélkül kötünk össze. A tagmondatok között rövid szünet, írásban pedig vessző jelzi, hogy még nem fejeződött be a közlés.

A mellérendelő összetett mondat tagmondatainak egyenrangúsága azt jelenti, hogy mindkét tagmondat főmondat. Az összetételben belülről is megőrzik önállóságukat. Ezért van az, hogy egyszerű mondatokra bontva vessző helyett mondatzáró írásjelet (., !, ?) tehetnénk az elsőnek a végére. Miért nem tesszük? Talán azért, mert így az egyszerű mondatnál szorosabb összetartozást fejeznek ki, együttesen pedig az előzőkhöz képest jelentéstöbbletet.

Vizsgáljuk meg a következő idézetet!

1.

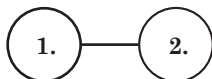
2.

Széles országúton andalog a jobbágy, | Végzi keservesen vármegye robotját. (Arany János)

1. tagmondat: *Széles országúton andalog a jobbágy.*

2. tagmondat: *Végzi keservesen vármegye robotját.*

Jelölése:

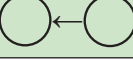

A példamondatban nincs kötőszó. A kötőszó csupán a tagmondatok összetartozását emeli ki, a mondatok tartalmi kapcsolata nem függ tőle.

Az összetett mondatok úgy keletkezhetnek, hogy az egymás után következő tagmondatok a többenél szorosabban kapcsolódnak egymáshoz.

A mellérendelő összetett mondatok öt fajtáját különböztetjük meg a tagmondatok közötti tartalmi kapcsolat szerint: **kapcsolatos, ellentétes, választó, magyarázó és következtető.**

FAJTÁK	JELÖLÉSÜK	PÉLDA
Kapcsolatos		<i>Virágozik a cseresznye, édes annak a gyümölcse.</i>
Ellentétes		<i>Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka.</i>

Választó		Vagy a szemem csal, vagy nagyon fehér vagy.
Következtető		Az előadás nemsokára kezdődik, ezért be kell mennünk a tanterembe.
Magyarázó		Nem búsulok, hisz nincs rá okom.

A mellérendelő összetett mondatok gyakoriak az összefüggéseket feltáró, a dolgokra magyarázatot kereső, következtetéseket megfogalmazó, tartalmi kapcsolatokat, ellentéteket bemutató, esetleg választási lehetőségeket felkínáló szövegekben. Megtalálhatók elbeszélő művekben, szóbeli és írásbeli beszámolóknak, levelekben, problémafelvető és -magyarázó ismeretterjesztő szövegekben, részletezőbb beszélgetésekben, vitákban.

94. Milyen tartalmi összefüggés van az alábbi mellérendelő összetett mondatok tagmondatai között?

Október

Hűvös arany szél lobog,
 leülnek a vándorok.
 Kamra mélyén egér rág,
 aranylik fenn a faág.

Minden aranysárga itt,
 csapzott sárga zászlait
 eldobni még nem meri,
 hát lengeti a tengeri.

(Radnóti Miklós: Október)

95. Írd le az alábbi idézeteket! Jelöld a mondathatárokat függőleges vonallal! Milyen kötőszót tudnál tenni az alábbi mondatok tagmondatai közé?

1. Jön a söprőgép tompa morajjal, mögötte a hajnal fut lobogó szőke hajjal. (*Weöres Sándor*) **2.** Ti adtatok kedvet, tusát, ti voltatok az ifjúság, Üllői-úti fák. (*Kosztolányi Dezső*) **3.** Tőlem elvetted, kukacoknak adtad édes emlőd s magad. (*József Attila*) **4.** Szigorú szeme meg se rebben, falu még nem várt kegyesebben városi bujdosóra. (*Ady Endre*) **5.** Meleg dél van itt kinn a mezőben, rakja a nap tűzét erősen. (*Petőfi Sándor*) **6.** A napnak hanyatlik tündöklő hintaja, nyitva várja a szép enyészet ajtaja. (*Csokonai V. Mihály*)

96. Bontsd tagmondatokra a szöveg mellérendelő összetett mondatait! Hogyan kapcsolódnak egymáshoz a tagmondatok (kötőszóval vagy a nélkül)?

A rodostói kakukk

A rodostói bujdosókat erősen kínozta a honvágy, ébren is csak álmodoztak, mindig Magyarországon jártak.

Alexander von Liezen-Mayer: Rákóczi Rodostóban

A fejedelem ebben is példát mutatott híveinek, sohasem panaszkodott honvágyáról, nem keserítette őket a múlt emlegetésével. Egyszer mégis felsóhajtott:

– Csak még egyszer hallanék egy kis hazai kakukkszót!

Meghallotta ezt a sóhajt Mikes Kelemen, a fejedelem hűséges kísérfője. Mindjárt azon kezdett töprengeni, hogyan szólaltassa meg a kakukkot a rodostói kertben.

Nem sokáig töprengett, másnap reggel titokban kiosont a kertbe, ott a fa alatt a fűbe hasalt, tenyerét a szájához tette, s elkezdte a kakukk szavát utánozni.

Meghallja Rákóczi fejedelem a rodostói kakukkszót, és igen elcsodálkozik rajta.

Keresni kezdi a kertben, ugyan merre lehet a kakukkmadár. Ahogy keresi, ott látja húséges írődeákját, Mikes Kelement a fűben.

Mindjárt tudta, hogy ő a rodostói kakukk, s hú emberét könnyes szemmel megölelte.

(Gulácsi népmonda)

97. Elemezd Kányádi Sándor versének mondatait! Milyen tartalmi összefüggés van az alábbi mondatok tagmondatai között?

Forrás és a pásztor

Jót húzott a forrásból,
s útnak indult a pásztor.

Útközben sorra elköszönt
a hegyektől s a fáktól.

Jött, amerre a kis patak,
a jóízű forrásból.

És amint jöttek kettecskén,
meg-megálltak egypárszor:

nekihasalt, és jót ivott
a patakból a pásztor.

Kányádi Sándor

Aztán elváltak útjaik,
kétfelé mentek, máshol,

más hegyek, völgyek hajlatán
mendegélt már a pásztor:

nekihasalt, és jót ivott
a legelső forrásból.

A kapcsolatos mondat

Figyeljétek meg az alábbi *Petőfi*-idézeteket! Milyen összefüggés van az idézetek mondategységei között?

*Házat építtetek a falu közepén,
Ékes menyecskének odavezetlek én.*

*... a magyarság lóra kerekedett,
S keresni indult a rabló törököket.*

*Ennek édesanyja jókor a síré lett,
Édesapja **pedig** vett más feleséget.*

*Illették őt nyájas enyelgő beszéddel,
És a szigetbe őt mélyen vezették el.*

*Ledőlt, el **is** aludt...*

János vitéz

A *János vitéz*ből való összetételek tagmondatai közül egyik sem szorul kiegészítésre. Minden esetben két egyenrangú mondategységgel állunk szemben, melynek tartalma szorosan összefügg, logikailag egyik a másikhoz kötődik. A kapcsolódás történhet kötőszóval és kötőszó nélkül.

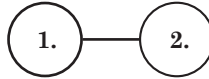
A kapcsolatos összetett mondatok tagmondatai tartalmilag összefüggnek, s általában a második tagmondat egy picivel továbbviszi az elsőben megfogalmazott gondolatot, vagy egy újabb mozzanattal egészíti ki, bővíti.

Pl.: 1. 2.

János vitéz ment, | és elért nemsokára az óriásföldnek félelmes tájára.

(Petőfi Sándor)

Jelölése:

A kapcsolatos mondatokat sokféle kötőszóval fűzhetjük egymáshoz, de összekapcsolhatjuk őket kötőszó nélkül.

A kapcsolatos mondatok kötőszói:

Egyesek	Egyesek vagy párosak	Párosak
<i>és, s, meg, sőt, szintén</i>	<i>is, sem, se; is...is, sem... sem, se... se</i>	<i>nemcsak...hanem... is, hol...hol</i>

A tagmondat tartalmi kapcsolata különféle lehet.

1. Egyszerű kapcsolat: a tagmondatok között térbeli vagy időbeli a kapcsolat.

Kötőszók: *és, s, meg.*

Pl.: *Az unoka látogatóba megy, és ajándékot visz a nagymamának.*

2. Hozzátoldó kapcsolat: a második tagmondat állítva vagy tagadva kiegészíti az elsőt.

Kötőszók: *is, sem, nemcsak... hanem...is.*

Pl.: *Az ügyeletes kiszellőztette az osztályt, meg is locsolta a virágokat.*

Nemcsak jelentkezni kell, hanem tudni is kell a választ.

3. Összefoglaló kapcsolat: mindkét tagmondat állít vagy tagad valamit.

Kötőszók: *is...is, sem...sem, se...se.*

Pl.: *Én sem készültem, ő sem tanulta meg a verset.*

4. Megosztó kapcsolat: az előző ellentéte.

Kötőszók: *hol...hol, egyrészt...másrészt.*

Pl.: *Hol a betegség szólt közbe, hol a lustaság uralkodott a tettein.*

5. Fokozó kapcsolat: a második tagmondat hozzátold valami fontosat az elsőhöz.

Kötőszók: *sőt, sőt...is.*

Pl.: *A gyerekek felköszöntötték az édesanyákat, sőt ajándékot is készítettek a számukra.*

98. Kapcsolj az alábbi mondatokhoz valamely kapcsolatos kötőszóval egy-egy tagmondatot! A mondatokat írd le, húzd alá az alanyi-állítmányi szó szerkezeteket!

1. A kirándulók elindultak az erdőbe,

2. Nagymamám kimosta a szennyes ruhát,

3. Az ajtó kinyílt,
4. A szobában megszólalt a telefon,.....
5. Takarítsd ki a szobádat,!
6. Írd le az írásbeli feladatot,!

99. Folytasd a megkezdett mondatokat!

Megtanultam a verset, és

Megtanulta, a verset is,

Megtanultam a verset, sőt

Nemcsak a verset tanultam meg,

100. Határozd meg, milyen a tartalmi kapcsolat az alábbi tagmondatok között!

1. Jancsinak sem szíve nem vert sebesebben e szókra, sem nem lett halványabb színben. *(Petőfi Sándor)* 2. Megszólalt a sereg harsány trombitája, minden legény talpon termett szózatára. *(Petőfi Sándor)* 3. Bella hangosan felkacagott, s Misi boldog volt e nevetéstől. *(Móricz Zsigmond)* 4. Felröpülök ekkor gondolatban túl a földön felhők közelébe, s mosolyogva néz rám a Dunától a Tiszáig nyúló róna képe. *(Petőfi Sándor)*

101. Másolás közben pótold a hiányzó betűket! Bontsd a mondatokat tagmondatokra, tedd ki a vesszőt a mondatháron!

1. Elh...ll a virág el...ramlik az élet. *(Petőfi Sándor)* 2. Gyöngye f...vallat a tóba zilál fények gyöngysora lebben. *(Weöres Sándor)* 3. Toldi a jó ké...el a cipót fölszelte s a cipóval a h...st jóíz...en nyelte. *(Arany János)* 4. Virágzik a csere...nye édes a...ak a gy...möl-cse. *(Népdal)* 5. Kékbe bor...lt este csöndes szelek járnak csók...lják az ágon csüng... birsalmákat. *(Nagy László)*

102. Olvasd el *Sánta Ferenc* írásának egy részletét, melyből megismerheted az akkori kor egyik legfájdalmasabb problémáját! Határozd meg a szöveg közlésfajtaját és stílusát!

Már harmadik hónapja éhezünk, s két hete csak egyszer ettünk egy nap. Anyám már marékkal mérte a puliszkát. Egy marék, két falás, másnapig semmi. Négyen, gyermekek ágyban feküdtünk a nagy pokróc alatt. Ott melegedtünk, és láb alatt sem voltunk.

Apám már nem járt napszámba élet után. Eleget próbálta. Sok volt a szegény, kevés a gazda, neki nem jutott. Ült egész nap a kis

vékán a kályha mellett. Nagy néha odajött hozzánk, és mesébe fogott. De amilyen hirtelen jött, olyan váratlanul abba is hagyta. Ilyenkor így szólt: „Majd holnap elmondom a többit.” – Azzal ment vissza a maga gondolatához. Sohasem mondta végig. Nem is bántuk. Akkorát hallgatott mesemondás közben, hogy jobb volt, ha megül a helyén.

(Részlet *Sánta Ferenc*
Sokan voltunk c. művéből)

Szegénység

- Írd ki a szövegből a mellérendelő összetett mondatokat, bontsd őket tagmondatokra, karikázd be a kötőszókat!
- Állapítsd meg, milyen tartalmi kapcsolat van a tagmondatok között!

- 103.** A népmondák sok érdekességet mondanak el a magyar királyok életéről. Olvasd el az alábbi Szent Lászlóról szóló népmondát! Határozd meg a szöveg összetett mondatainak fajtáját! Írd ki a kapcsolatos összetett mondatokat, jelöld a tagmondathatárokat!

A tordai hasadék

Nagy harcot vívott László király Erdélyben a kunok ellen, s egyszer Torda mellett nagy vereség érte. Futott a magyar sereg, futott maga a király is. Ott vágattak a Torda feletti hegyélen, elöl a magyarok, nyomukban mindenütt a vérszomjas kunok.

A tordai hasadék

Hátrapillantott Szent László, s hát látja, hogy a kunok annyira a nyomába értek, hogy fejszékkel csaknem levághatják. Ekkor a király felsóhajt, és imával fordul az egek Urához

– Szabadíts meg, Uram, éretted harcoltam!

És íme, Isten meghallgatta imáját, csodát tett! Ahogy hajdan Mózesnek a Veres-tengert kettéválasztotta, úgy repesztette ketté a hegyet Szent Lászlónak.

Rettegve rántották vissza lovukat a kunok, mert egy szempillantás alatt a király és köztük toronymagasságú üreg tátongott. A király lova patkójának hegyét még évszázadok múltán is jól látták, és az arra járóknak mindig mutogatták.

(Erdélyi népmonda nyomán)

104. Elemezd az alábbi mondatokat! Határozd meg a tartalmi kapcsolatot a tagmondatok között! Jelöld a tagmondathatárokat, karikázd be a kötőszókat! Húzd alá a mondatok alanyi-állítmányi szó szerkezeteit!

1. Légy egy fűszálon a pici él, s nagyobb leszel a világ tengelyénél. (József Attila) **2.** A király megbocsátott a hercegnek, sőt az ő kérésére a várban lévő magyaroknak is kegyelmet adott. (Képes Krónika) **3.** A regényt nemcsak ismerni kell, hanem idézni is kell belőle. **4.** A szél is fúj, az eső is esik. **5.** A gyerekek hol a számítógép előtt ülnek, hol az udvaron játszanak.

Az ellentétes mondat

József Attila keserveit, szüntelen külső-belső ellentéteit, szorongásait, főként lírai vallomásai tükrözik. Az alábbi idézetek mondatai szolgálnak bizonyítékul erre.

Vizsgáljuk meg a *József Attila*-idézeteket!

*A pillanatok zörögve elvonulnak,
de te némán ülsz fülemben.*

(Óda)

*Hagyja a dagadt ruhát másra,
engem vigyen fel a padlásra.*

(Mama)

*Ím itt a szenvedés belül,
ám ott kívül a magyarázat.*

(Eszmélet)

*Csodagyerekeknek tartottak,
pedig csak árva voltam.*

(Curriculum vitae)

József Attila

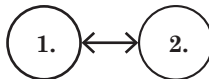
A példamondatokban a második tagmondat megállapítása ellenében áll azzal, amit az első mondat tartalmaz, vagy ami az első tagmondat tartalmából következne.

Az olyan mellérendelő összetett mondatot, melynek tagmondatai között ellentét, ellentmondás van, *ellentétes mondatnak* nevezzük.

Pl.: 1. 2.
Nem nyafognék, | de most már késő. (József Attila)

Jelölése:

A tagmondatokat kapcsolhatja kötőszó, de a kötőszó el is maradhat.

Az ellentétes mondat leggyakoribb kötőszói: *azonban, ellenben, pedig, viszont, de, ám, ámde, csak, csakhogy, mégis, mégsem, (nem)...hanem.*

Az ellentétes mondat több árnyalatot is jelölhet:

1. Szembeállító ellentét: mindkét tagmondat tartalma igaz, de azok egymással ellentétesek.

Kötőszók: *azonban, ellenben, viszont, pedig, de.*

Pl.: *Meghívtunk mindenkit az ünnepségre, azonban sokan nem tudtak eljönni.*

2. Kizáró ellentét: az egyik tagmondat állító, a másik tagadó, tehát csak az egyik igaz.

Kötőszó: *hanem.*

Pl.: *Ne magyarázkodjatok, hanem időben végezzétek el a rátok bízott munkát.*

3. Megszorító ellentét: a második tagmondat tartalma korlátozza az előbbi érvényességét.

Kötőszók: *de, mégis, csak, csakhogy, ellenben.*

Pl.: *Nem kíváncsiskodom, csak becsapottnak érzem magam.*

Alkalmanként előfordulhat az is, hogy kapcsolatos kötőszó található ellentétes mondatban.

Pl.: *...én konok, csirkét is szereztem, s te már seholy voltál.* (József Attila)

A kötőszó önmagában tehát nem határozza meg a két tagmondat közti viszonyt. Elemzéskor ezért nem elég a megtanult kötőszókra fi-

gyelni, s azok alapján dönteni, hanem mindenekelőtt a tagmondatok tartalmát kell megfejteni!

A kötőszó nem mindig a mondathatáron van, de a veszszőnek akkor is ott a helye.

105. Elemezd az alábbi mondatokat! Állapítsd meg az ellentétes mellérendelő mondatok típusát! Mit fejeznek ki?

1. Ő ugyan subáját gondolta nehéznek, pedig a szíve volt oly nehéz szegénynek. (*Petőfi Sándor*) **2.** Sokat mondott Jancsi megeredt nyelvvel, de még többet mondott sugárzó szemével. (*Petőfi Sándor*) **3.** Napfényben égnek a fehér falak, s mégis jeges, halottas, téli gyász van az elhagyott magányos úriházban. (*Kosztolányi Dezső*) **4.** Kiszáradt a Tisza, csak a partja maradt; meghalt Bogár Imre, csak a híre maradt. (*Népdal*) **5.** Én elmegyek kicsi búval, te itt maradsz kétannyival. (*Népdal*) **6.** Retteg a szegénytől a gazdag, s a gazdagtól fél a szegény. (*József Attila*)

106. Az alábbi egyszerű mondatokhoz fűzz előbb olyan tagmondatokat, hogy kapcsolatos mondatok, majd olyanokat, hogy ellentétes mondatok alakuljanak belőlük!

1. Elolvastam az újságcikket,
2. Az ajándékot már megvették,
3. Kimostam a szennyes ruhát,
4. Beborult az ég,
5. Elültettük a virágokat,.....

107. Az alábbi versrészletek kárpátaljai költők verseiből valók. Határozd meg az összetett mondatok fajtáit! Mit jelölnek ezek a mondatok?

Nyújtózó fák tenyerébe
eső hullat gyöngyöket,
monoton dalt dúdolnak
lucskosan a levelek.

Magam ülök a szobában,
mégsem vagyok egyedül,
közel hajolnak a falak,
bennem béke hegedül.

(*Weinrauch Katalin:*
Esős nap)

Esős nap

Arcát az ég kezembe rejti,
behunyja csillagszemeit,
kövér sötétté gömbölyödve
gurul az éjszaka megint.

S dorombol lábamhoz húzódva,
pedig lehet, a tigrisek
erős karmain ringatózik,
és ő is tigris, meglehet.

(*Finta Éva: Éjszaka*)

Grécsi Margit: Holdvilágos éjszaka, 2010

Elmegy az árnyam, elmegyek,
Csillag sincs velem.
E homályt át nem ütheti,
Megpihen szemem.
Sorsomhoz szabott síri ág
A felnégyelt Haza,
Testemnek tüzét csillapítsd,
Tisza és Duna.

(*Vári Fábrián László: Ady alkonya*)

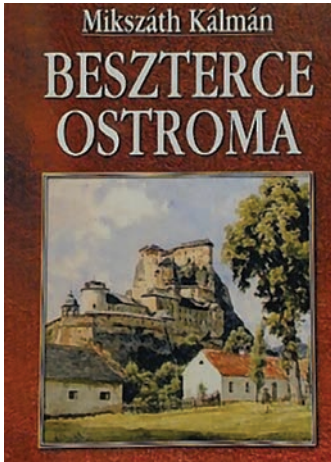

108. Magyarázd meg az alábbi szólások, közmondások jelentését! Milyen viszony van a mondatok tagmondatai között?

*Kicsi a bors, de erős.
A farkas a szőrét elhányja, de a szokását nem.
Szégyen a futás, de hasznos.
Sok ház ég belül, de nem látszik kívül.
Hegy hegygel nem találkozik, de ember emberrel igen.
Mindenütt jó, de legjobb otthon.
Lányomnak mondom, menyem értsen belőle.
A lónak négy lába van, mégis megbotlik.
Egyet mondok, kettő lesz belőle.*

109. A többszörösen összetett mondatok időközönként nagyon nagy odafigyelést igényelnek a megértésükhöz. Ez történik az alábbi részletben is. Olvasd el

hangsúlyosan a részletet! Bontsd tagmondatokra a mondatokat! Milyen mondatfajtákat ismertél fel?

Szomorú, végtelenül szomorú viszonyok ezek orvosi szempontból. A paraszt mindeneelőtt nem beteg, de ha mégis beteg, nem gyógyíttatja magát, nem fizet, mert nincs pénze. Ami az urat illeti, az ugyan szokott beteg lenni, és az néha gyógyíttatja magát, és pénze is van néha, de mégse fizet néha se, hanem inkább azt mondja, a doktornak jutalom fejében:

– *Legyünk, barátocskám, ezentúl pertu.*

(Részlet Mikszáth Kálmán Beszterce ostroma c. művéből)

110. Elemezd az alábbi mondatokat! Határozd meg az ellentét típusát! Jelöld a tagmondathatárokat, karikázd be a kötőszókat! Húzd alá a mondatok alanyi-állítmányi szó szerkezeteit!

1. Ígéрни könnyű, megtartani nehéz.
2. Könnyű a magyart lóra ültetni, de nehéz leszállítani.
3. Nem én kiáltok, a föld dűbörög.
4. Nem kérek már bűs bocsánatot se, csak igenigen alázkodom.

(József Attila)

5. Máskor se volt itt élni jó dolog, de viharok sűrűbben jöttek. (Ady Endre)

111. Milyen nyelvhelyességi hibát fedeztél fel az alábbi mondatokban? Javítsd ki, majd indokold meg a válaszodat! A helyes mondatokat írd be a füzetbe!

*A rokonokat is vártuk, de azonban ők nem tudtak eljönni.
A gyerekek az evés után pihentek, a felnőttek pedig beszélgettek.
Mehívta bennünket a rokonok ebédre, de viszont mi elkéztünk.*

A választó mondat

A választó mellérendelő összetett mondat tagmondatai lehetőségeket tartalmaznak, s ezek közül kell vagy lehet választani.

Pl.: **Vagy** bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig,
Vagy ez a mi hitünk valóságra válik.

(Ady Endre)

Én szállok, **vagy** ő jön felém?

(*Ady Endre*)

Akár a tojást a kórhöz, **akár** a követ a tojásához.

(*Közmondás*)

Választó mondatnak nevezzük az olyan mellérendelő összetett mondatot, melynek tagmondatai választási lehetőséget tartalmaznak.

Pl.: 1. 2.

Rigócska rikkan, | vagy kakukk zeng föl innen-onnan. (*Babits Mihály*)

Jelölése:

Kötőszói: *vagy; vagy...vagy; akár...akár.*

A választó mondatok kizáró és megengedő választást is kifejezhetnek.

1. Kizáró választás: csak annyi lehetőség van, ahányat a tagmondatok tartalmaznak, ezek közül kell az egyiket kiválasztani.

Kötőszók: *vagy; vagy...vagy.*

Pl.: *Vagy étteremben ebédelünk, vagy otthon főzünk valami finomat.*

2. Megengedő választás: a lehetőségek nem zárják ki egymást, s a beszélő számára is közömbös, hogy melyik jut érvényre.

Kötőszók: *vagy; akár...akár.*

Pl.: *Akár víg versekben akarjon nevetni, akár komorokkal szíveket illetni.* (*Verseghy Ferenc*)

Ha a *vagy* kötőszó mondatrészeket kapcsol össze, nem teszünk előtte vesszőt.

Az *akár...akár* kötőszavas mellékmondatok ritkán állnak egymagukban, rendszerint követi egy harmadik tagmondat is. Ugyanis az *akár...akár* azt fejezi ki, hogy mindegy, melyik lehetőséget választjuk, az eredmény ugyanaz.

Pl. 1. 2. 3.

Akár megyünk órára, akár nem, úgymint megtanulom a verset.

112. Írd le a mondatokat! Pótold a hiányzó írásjeleket! Indokold meg a használatukat!

1. Vagy megszokik vagy megszökik. (Szólás) **2.** Való-e a világ körülöttem vagy tán az álom való... (Kosztolányi Dezső) **3.** A kisebbet vagy nagyobbat válasszam? **4.** Elmondhatom most is a verset vagy talán a következő órán. **5.** Szébb volna büszke kastély termén egy fényes estély vagy lány keréken zajló kocsidba drága pejlő. (Tóth Árpád) **6.** Dobogott a földön a lovak patkós lába vagy talán a földnek dobbant meg a szíve. (Petőfi Sándor) **7.** Most vagy holnap vegyük meg az ajándékot? **9.** Éj van-e vagy szemem világa veszett ki? (Petőfi Sándor) **10.** Mi megyünk-e vagy a felhő vagy a lenge déli szellő a szelíden rám lehellő? (Vajda János)

113. Mit fejeznek ki az alábbi választó mondatok?

- a) Dagassz gázlágnál kenyeret, vagy égess lukas vörös téglát... (József Attila)
- b) Vagy törünk, csinálunk, vagy nem lesz itt semmi. (Ady Endre)
- c) Bujdosója lennék a nagy világnak, vagy odaadnám magam a halálnak. (Petőfi Sándor)
- d) Vagy látsz többet, vagy sohasem! (Népdal)

114. Milyen szerepet tölt be a **vagy** kötőszó az alábbi versben? Olvasd el Reményik Sándor versét!

Tér és idő

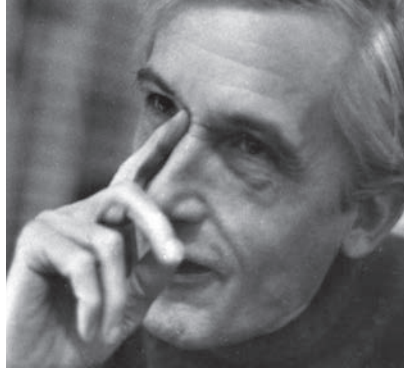
A Tér az úr, a roppant, ködös csarnok,
A Tér a behavazott pusztaság,
Rajta pár sötét nyom, fekete fák
És körvonalak, végtelenbe veszve;
A Tér a behavazott pusztaság
És részei: egy talpalatnyi föld,

Vagy fű, vagy kő, vagy víz, vagy levegő,
Mit szennyez egy-egy percig ember-lábnyom,
Vagy meg-megjelöl kereszttel egy álom
S az Idő behavazni újakezdd,
Az Idő, ez az örök hóesés.
És hajnalra nincs se nyom, se kereszt.

115. Elemezd *Pilinszky János* versének mondatait! Bontsd tagmondatokra az összetett mondatokat! Határozd meg, hány tagmondatból állnak! Milyen tartalmi viszony van a mellérendelő összetett mondatokban? Írd ki a versből a választó összetett mondatot, határozd meg, mit fejez ki!

Mondom neked

Pilinszky János

Magasba ülsz, lábad keresztbe ejtve
arcátlan elhagyod magad,
alkalmat adsz, és mintha rendjén lenne,
a lámpa fénye majd beléd tapad.

A levegő meg hosszú-hosszu szálon
a fogaid közt ki-beszáll.
Messze sodor és kicserél az álom.
Tükröd előtt fészülködöl tunyán.

Vagy olvasol, vagy kényesen leintesz,
vagy ásitasz, vagy éppen eszegetsz;
parázna vagy, kétség se fér e hithez,
parázna vagy, szeretsz vagy nem szeretsz.

Tulajdon árnyékoddal összefekszel,
mindegy neked, kivel-mivel;
de annyi karból hogy merülsz fel egyszer,
végül minő medúzafő leszel?

A pusztulás a lábadnál dorombol,
miért nem úzöd már odább?
A pillantását keresgéled folyton,
és ujjaidon próbálod fogát.
Lekuporodol, s alólad a párna,
a halom párna fölmered,
mint néma hasábokból rakott máglya.
E pillanatban szinte értelek.

Parázna vagy, mondom neked, parázna,
– hallgass, míg végére jutok! –
de szíved alján embertelen árva,
s magad vagy, ki ezt elsőnek tudod.

116. Keresz olyan idézeteket az irodalomkönyvedben, amelyek választó mondatok!

A következő utótagú mondat

A mindennapi életben előfordul, hogy bizonyos tényekből, jelenségek, adatokból új vagy általános megállapításhoz jutunk, azaz következtetünk. Milyen tényekből lehet következtetni? Vizsgáljuk meg a következő mondatokat!

Mindenre vágytam, **így** lettem szegény. (*Szabó Lőrinc*)

Az életünk tengernyi vágy, **ezért** nem áll meg a világ. (*Simonyi István*)

Zsebem üres, **ennélfogva** üres az én hasam is. (*Petőfi Sándor*)

A példamondatok azt bizonyítják, hogy a második tagmondat tartalma nagyon szorosan kötődik az elsőhöz. Azzal folytatja tovább az első megállapítását, ami abból okszerűen következik.

Következtető utótagú mondatnak nevezzük az olyan mellérendelő összetett mondatot, melynek második tagmondata az elsőből okszerűen következik.

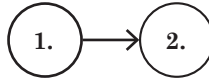
Pl.: 1. 2.

Az erdőben szedett gombákat a gombaszakértő megvizsgálta, | tehát nyugodtan fogyaszthatják.

1. **ok:** előzmény

2. okozat: következmény

Jelölése:

Kötőszói: *tehát, hát, így, ezért, ennélfogva, eszerint, következés-
képpen, s, és.* Kapcsolódhatnak a tagmondatok kötőszó nélkül is.

**A következtető mondat átalakítható magyarázó mondattá,
és ez fordítva is igaz.**

117. Írd le a mondatokat! Húzd alá a kötőszókat! Magyarázd meg, melyik tagmondat fejezi ki az okot, az előzményt, melyik az okozatot, a következményt!

1. Szent László királynak fiúmagzata nem volt, ezért Géza király két fiát vette maga mellé. 2. Küzdünk híven a forradalomért, nem halhatunk meg. (*József Attila*) 3. Minden reggel hideg vízben fürdetem gondolataimat, így lesznek frissek és épek. (*József Attila*) 4. Rossz útra tévedtem, világ csúfja lettem. (*Ady Endre*) 5. Gyűlöltek a nagy istenek, s e pályát adták végzetemhez. (*Juhász Gyula*) 6. Meglepetésem éppen a születésnapomra érkezett meg, ennélfogva még nagyobb örömet szerezte nekem.

118. Egészítsd ki a megállapítást tartalmazó tagmondatot a következtetést közlő második tagmondatnál!

Elromlott a telefonom,
Mindketten siettünk,
Már láztalan a beteg,.....
Az előadás nemsokára elkezdődik,
Hívtál,
A testvérem már nagykorú lett,

119. Alkoss következtető mondatokat az alábbi szópárokkal úgy, hogy első tagjuk az okot, második tagjuk az okozatot kifejtő tagmondatba kerüljön!

*megtanultam – nem félek, szél – kabát, ház előtt – ugat, lázas –
gyógyszer*

120. Következtető mondattal mindenfajta szövegben találkozunk. A szak-
szövegekben azonban gyakoribb, mert nélkülözhetetlen a használata. Így a tan-
könyveidben is gyakran találkozhatsz következtető mondatokkal. Olvasd el, és
elemezd az alábbi mondatokat!

Az elektromos áram mindig létrehoz mágneses teret. Különösen erős ez a tér a tekercs belsejében. Mivel a tekercsen áthaladó áram

erőssége állandóan növekszik, ezért az áram által létrehozott mágneses tér indukciója szintén nő. A változó mágneses tér elektromos örvényteret generál, amely jelen esetben az áram irányával ellentétes, ezért az áramerősség fokozatosan növekszik. A kondenzátor fegyverzetén lévő q töltés pedig fokozatosan csökken.

Tehát a *periódus első negyede alatt a kondenzátor elektromos terének energiája a tekercs mágneses terének energiájává alakul át.*

(*Tankönyvből, Fizika, 11. oszt.*)

• Írd ki a következtető mondatokat, jelöld a kötőszókat!

121. Olvasd el Nagy Lajos írását! Határozd meg a szöveg stílusát és közlés módját! Elemezd a szöveg összetett mondatait!

A béka

A béka a tó partján ugrál. Itt mindjárt fölvetődik az a kérdés, hogy miért ugrál a tó partján. Hát erre a kérdésre többféle feleletet adnak a tudósok. Először azért, mert a tóban nem ugrálhat. Másodszor azért, mert járni nem tud lábának alkata miatt, tehát kénytelen ugrálni, még akkor is, ha rossz kedve van. El lehet most már képzelni, hogy milyen csapás a békára nézve, ha rossz kedve van; mert az ember, ha rossz kedve van, leül és lehorgasztja a fejét, s leissza magát a sárga földig, a béka ellenben, ha valahová el akar menni, még ha rossz kedve van is, kénytelen ugrálni.

Iskolai természetrajzok szerint a béka tenyérnagyságúra nő meg, ami annyit jelent, hogy egy teljesen kifejlett béka akkora, mint az ember tenyere. Én még pontosabban meghatározom ez állat nagyságát, és azt mondom, hogy nem akkora, mint a férfi tenyere, hanem mint egy nő tenyere. De azért egy szép nőre mégsem mondható, hogy a keze akkora, mint egy béka.

Mocsári béka

A béka petéit a vízbe rakja, s ott a nap melege költi ki azokat; a petéből egy hal alakú lábatlan állat bújjik elő, amelynek a feje mögött kétoldalt kis csatok lógnak le, ezek a kopolyú s ezekkel lélegzik.

Ez nagy előnye a békának a szegény emberrel szemben, akiről mostanában szintén cafatok lógnak le, mégpedig nem is kis cafatok, hanem nagyok, amelyekkel azonban nem tud lélegzeni; ezért nem is nevezik ezeket a cafatokat kopoltyúknak, hanem ruhának. Ebből a vízben lábatlankodó kopoltyús-cafatos kis békából, melyet népiesen ebihalnak neveznek, lassanként kifejlődik az igazi béka úgy, hogy megnő, a kopoltyúit elveszti, tüdeje képződik, lábai nőnek, a farka összezsugorodik, most már kimászik a vízből a szárazföldre, s ott ugrál, mégpedig zenezóra, mert a többiek, szintén a tó partján, örülten kuruttyolnak, brekegnek és pupúznak.

A békák közt leggyakoribb a tavi vagy kecskebéka, a zöldbéka és a varangy. A varangy igen undok állat, bár az én felfogásom szerint ez guszthus dolga. A hímvarangynak például egy nőstény varangy jobban tetszik a legszebb kolibrinél is, és ha egy szép nőnek az az ötlete támadna, hogy ő szerelmes legyen egy varangyba, azt hiszem, szerelme reménytelen lenne, a varangy soha nem viszonzná.

A szalamandra rokona a békának, bár alakja különbözik tőle. Ez persze nem tesz semmit, a szép Kovácsné is rokona a potrohos, hármastokájú, ötvenkettes lábú Némedinek, s az alakja szintén különbözik tőle.

A magyarázó utótagú mondat

Magyarázattal valaminek az értelmét tisztázzuk, okát adjuk. Nézd meg, hogyan történik a magyarázat a *Petőfi*-idézetek összetett mondataiban!

Fölnevelem szegényt, **hisz** úgysincs gyermeke.

Fölösleges dolog sütnie oly nagyon, a juhásznak **úgyis** nagy melege nagyon.

Rágyújtottam a pipára, **azaz** rágyújtottam volna.....

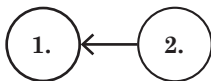
A magyarázó utótagú összetett mondat második tagmondata utólagos magyarázatot, megerősítő részletezést, esetleg helyreigazítást közöl.

Pl.: 1. 2.

Nyugodtan fogyaszthatják a gombát, | ugyanis az erdőben szedett gombákat a gombaszakértő megvizsgálta.

1. okozat
2. ok

Jelölése:

Leggyakoribb kötőszói: *hiszen, hisz, ugyanis, azaz, tudniillik, vagyis, mégpedig, illetőleg, illetve* stb. Kapcsolódhatnak a tagmondatok kötőszó nélkül is.

Megkülönböztetünk **okadó** és **kifejtő** magyarázó mellérendelést.

1. Az **okadó magyarázó** viszony a következtető utótagú mellérendelő mondat pontos ellentéte.

Az első mondat az okozatot tartalmazza, a másik tagmondat ezt magyarázza.

Kötőszók: *hiszen, ugyanis, tudniillik, úgyis.*

Pl.: *Elajándékoztam néhány ruhámat, ugyanis már nem fér a szekrényembe.*

2. A **kifejtő magyarázó** mellérendelésben nincs ok-okozati viszony, a második tagmondat csupán más szavakkal fejezi ki az első tartalmát, értelmezi, illetve helyesbíti azt.

Kötőszók: *azaz, vagyis, illetve, mégpedig.*

Pl.: *Ki kellett hívni a szerelőt, azaz megszüntetni a csőrepedést.*

A következtető és magyarázó mondatok két-két tagmondata lényegében ugyanazt a logikai összefüggést fejezi ki, de fordított sorrendben.

Ok → Okozat	következtető mondat
Okozat ← Ok	magyarázó mondat

A magyarázó mondatok könnyen átalakíthatók következtetővé, ugyanúgy, ahogy a következtető magyarázóvá. Ehhez csupán csak annyit kell tenned, hogy felcseréled a tagmondatok sorrendjét, és megváltoztatod a kötőszót.

Következtető mondat: *Minden feladatot elvégeztünk, ezért szüleink megdicsértek.*

Magyarázó mondat: *Szüleink megdicsértek, ugyanis minden feladatot elvégeztünk.*

A következőket és magyarázó mondat egymásnak fordítottja, ezért tagmondataik sorrendje nem cserélhető fel! A kötőszókat tanuld meg! Ne halmozd és ne cseréld fel őket!

HELYTELEN	HELYES
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nem kaptam koncertjegyet, és ezért nem láthattam a kedvenc előadómát.</i> • <i>Nem kaptam már jegyet, de azonban kollégáim megleptek egy autogrammal.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nem kaptam koncertjegyet, ezért nem láthattam a kedvenc előadómát.</i> • <i>Nem kaptam már jegyet, de (vagy azonban) kollégáim megleptek egy autogrammal.</i>

122. Írd le a mondatokat, húzd alá a kötőszókat! Elemezd az összetett mondatokat!

1. A reményt nem szabad feladnunk, hiszen a legnagyobb tragédiából, katasztrófából csak a remény segít kilépnünk. (*Nagy László*)
2. Fussatok el, (eskük és imák) úgyis elmúlik már a világ. (*Ady Endre*)
3. Uram, békíts ki magammal, hiszen te vagy a béke. (*Ady Endre*)
4. Ez az utca bánat-utca: bánatkővel van kirakva. (*Népdal*)
5. Ilyenkor hozzád menekülök kopott kávéházi sarokasztal, hiszen te nyugodtan eltűröd. (*Garai István*)

123. Alakítsd át következtetővé a magyarázó mondatokat! A mondatokat írd be a füzetbe!

- a) *Az osztályból csak ketten nézték meg a színházi előadást, tudniillik a többiek már látták.*
- b) *A buszon már néhányan álltak, hiszen minden ülőhely el volt foglalva.*
- c) *Vasárnap reggel későn kelt fel a család, ugyanis éjfél után ért haza.*
- d) *A stílus nem választható el a tartalomtól, illetőleg nem azonosítható a nyelvvél.*

124. Egészítsd ki az egyszerű mondatokat magyarázó mondatokká! Írd le a mondatokat, húzd alá a kötőszókat!

1. *Az autóbusz továbbhaladhatott,*
2. *Ne is telefonáljatok nekik,*
3. *Minek mondjam,*

4. A hajósok a szárazföldről visznek magukkal ivóvizet,
5. Nem mehettünk el a kiállításra,

125. Keresd ki, és elemezd a szöveg magyarázó mellérendelő mondatait!

Hát kérem szépen.

Ez még nem végleges bizonyítvány – ez csak afféle lenyomat, amit ideiglenesen kiosztottak nekem, ugyanis az én bizonyítványomat föl kellett küldeni a minisztériumba. Okvetlenül kérték, tudniillik tévedések történtek. Különbön kiegészítő konferencia fog foglalkozni az esettel, hiszen az elírásokat feltétlenül orvosolni kell.

Ezt a kettést történelemből sem úgy kell érteni, azaz egészen más-képpen kell felfogni. Tudniillik Mangold történelemtanár nálunk csak helyettes tanár, vagyis még nem is osztályozhat, mert előbb vizsgáz-nia kell osztályzástanból a főegyetemen.

Magyarázom a bizonyítványom

Fizikából hibás a beírás, ugyanis a tanár elvesztette a noteszét, s nem emlékezett a feleleteinkre.

Magaviseletből azért van kettés, mert ha van három hármás, akkor nem lehet a magaviseletből se egyes, vagyis akkor külön bizonyítványt adnak magaviseletből, amit postán küldenek el a szülőknek.

Ez nem hármás, ez kettés, csakhogy az osztályfőnök úr olyan furcsán írja a kettést, véletlenül felül írja a végét a kettésnek.

Csak a vezetéknevet tessék aláírni, illetve mostanában ne tessék bemenni az iskolába, a kaput kiemelték, most átalakítják, nincs kapu, nem lehet bemenni, majd egy-két hét múlva...

(*Karinthy Frigyes* Magyarázom a bizonyítványom c. írása nyomán)

126. Bizonyára veled is történt hasonló eset, amikor magyarázkodnod kellett egy-egy rossz jegy miatt. Írj egy rövid fogalmazást, meséld el saját történetedet!

Mondatvégi és tagmondatok közötti írásjelek

A beszélt és írott szövegek általában nem tőmondatokból állnak, már csak azért sem, mert nagyon nehéz lenne az alany és az állítmány kettőséből maradandó művet alkotni. Mondataink többnyire bővítettek, akár többszörösen is. Az élőbeszédben a hanglejtés érzékelteti a tagmondatok összetartozását.

A tagmondatok között beszédszünet van, ezt írásban mindig valamilyen írásjel (vessző, pontosvessző, kettőspont, gondolatjel) jelöli.

- A legfontosabb elválasztó elem a **vessző**. A tagmondatok közé mindig kell vessző, akkor is, ha a kötőszó hiányzik.

Pl.: *Elment a madárka, üres a kalitka.*

- A **pontosvessző** használata az első lépés, ami kissé túlmutat a vesszőn. Olyan esetekben van létjogosultsága, amikor többszörösen összetett mondatokat használunk, és erről nem tud bennünket senki lebeszélni. A hosszú és bonyolult összetett mondatok kettéválasztása helyett pontosvesszőt tehetünk azokon a helyeken, ahol lazább az összefüggés a tagmondatok között.

Pl. *Öröklött, nagy Varázs, holtak idézője, / messze nemzedékek egymáshoz fűzője; / mert csak a könyv kapcsol múltat a jövőbe, / ivadék lelket egy nemzetté szöve.* (Babits Mihály)

Ha a mondat felsoroláscsoportokat tartalmaz, ezeket is pontosvesszővel tagoljuk.

Pl.: *Szeretem a pirosat, kéket, sárgát; kalapot, sapkát, kendőt; zöltséget és gyümölcsöt.*

- A **kettőspont** funkciója könnyen megérthető: a mondat első fele felhívja a figyelmet a másodikra, ahol valami lényeges dolog lesz kifejtve vagy magyarázat következik. Gyakran használjuk a kettőspontot a magyarázó vagy következtető mondatokban.

Pl.: *Látod, én szegény költő vagyok: örökök hát nem sokat hagynak.* (Arany János)

- A **gondolatjel** kettévágja a mondatot, és kiemeli az utána következő tagmondatot. Egyfajta levegővételnyi szünetet visz az írott szövegbe.

Pl.: *Sarkig tárva az ajtó, bejöhetne bárki – még sincs odabent egy lélek sem.*

A mellérendelő összetett mondatban két tartalmilag különböző fajú tagmondat is összekapcsolódhat.

Pl.: *Nézz ki rózsám, ablakodból, most megyek el falutokból. (Népdal)* – felszólító és kijelentő mondat magyarázó viszonyban;
Hull egy csillag – ki hull utána? (Váci Mihály) – kijelentő és kérdő mondat ellentétes viszonyban;

Gyere ide, olvassak neked? – felszólító és kérdő mondat.

A mellérendelő összetett mondat végére olyan írásjelet teszünk, amilyen a második tagmondat végére kell. A tagmondatokat vesszővel (,), kettősponttal (:), pontosvesszővel (;) vagy gondolatjellel (–) választjuk el egymástól.

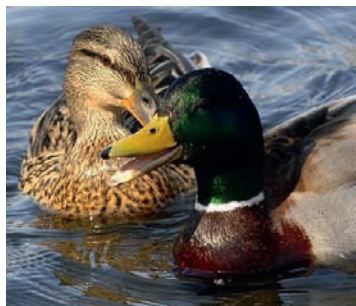

127. Határozd meg az összetett mondatok fajtát, a tagmondatok fajtát tartalmuk szerint, és pótold a mondatvégi írásjelet!

1. Száradt tőke, únt tavalyi vendég: nekem már a tavasz is ellenség (*Babits Mihály*)
2. Még csak tétován mozogtam a befagyott Ipolyon, s féltem a forgóktól: sok helyt bizony vékony volt a jég, süllyedt, recsegett, s visszahajolva szinte röpített, ha rátévedtünk (*Szabó Lőrinc*)
3. Boldoggá tenne most, mert visszavágnék: haszontalan vagy! nem-lenni igyekszel s mindent elrontasz, te árnyék (*József Attila*)
4. Lám, megmondtam, bús gerlice: ne rakj fészket az útszélre (*Népdal*)

128. Olvasd el *Weinrauch Katalin* versét! Magyarázd meg a mondatokban található vesszők használatát, mit kötnek össze?

Vadkacsapár

Vadrucák az Ungon

Folyó hátán, híd alatt
 kacsák, rucák úszkálnak,
 farktollukon zöld máz, csík,
 egyik szebb, mint a másik.

Hangoskodnak, koldulnak,
 híd alól nem mozdulnak,
 elúzik a halakat,
 nekik jár a jó falat

Perec, zsömle, dióbél
begyükbe már alig fér,
mégis a kiflit lesik,
az őszt észre sem veszük.

Lekiált a vezérlúd:
falánk népség, egy sem tud
repülni közületek?
Nem féltetek a telet?

Sápiózó kacsahad
az Ung vizén hajóztat,
egy se néz fel az égre,
hol vadlúdhad száll délre.

Vadkacsák vagytok, rucák...
Föl hát a retyerutyát,
aztán uzsgyi, utánunk,
Afrikában megvárunk.

A vadkacsák vezére
minden ruca nevébe'
azt sápigja: – Nem megyünk!
Itt télen sem éhezünk,
ungot-berget bejártunk,
jobb helyre nem találtunk.

129. Az alábbi idézetekből hozz példákat mellérendelő viszonyokra a mondatok szintjén, és e példák segítségével indokold megállapításaidat! Magyarázd meg az írásjelek használatát!

Lantos György: Alkony a Tiszán

Túl a réten néma méltóságban
Magas erdő: benne már homály van,
De az alkony üszköt vet fejére,
S olyan, mintha égne **s** folya vére.

(Petőfi Sándor: A Tisza)

A pályaudvar hídjá még remeg,
de már a kényes őszi szél dorombol
és kiszáradt hasábfák döngenek,
amint dobálják őket a vagonból.

(*József Attila: Kirakják a fát*)

Mikorra a patak vize tükörré lett,
Melybe ezer csillag ragyogása nézett:
Jancsi Iluskáék kertje alatt vala; **(de; és)**
Maga sem tudta, hogy miképp jutott oda.

(*Petőfi Sándor: János vitéz*)

130. Pótold az írásjelet az alábbi részletekben!

Hé nagyurak sok rossz fehér ököl
Mi lesz hogyha Dózsa György kósza népe
Rettenetes nagy dühvel özönöl

(*Ady Endre: Dózsa György unokája*)

Este van már sietnek az esték
álnokul mint a tolvaj öregség

mely lábhegyen közeledik halkan
míg egyszerűcsak ugrik egyet s itt van

(*Babits Mihály: Ősz és tavasz között*)

131. Olvasd el az alábbi szöveget! Határozd meg a stílusát, közlésmódját!
Indokold meg az írásjelek használatát!

Papucskok, szoknyák, kendők, bundák

Mikszáth szívesen beszél a szereplők ruházatáról, műveiben sokat hallunk a csizmákról, klumpákról, szoknyákról, mellényekről. De némelyik ruhadarabról bizony ma már nemigen tudják, miféle is lehetett!

Férfi gubában, asszony kisbundában, fiatalabb férfi vállra vetett mentében, fiatal lány ujjasa fölött vállkendővel (1837, a *Regélő* metszete nyomán)

tett! A Mikszáth-korabeli felsőruházat legdrágább darabja kétségtelesen a mente, az ujjas felsőkabát. Díszesebb, zsinóros változata katonai ruhadarabként is ismert, kötője révén félvállra vagy „panyókára” vetve is hordhatták anélkül, hogy leesett volna róluk. De a civilek körében is megbecsült

Férfi gubában, asszony kisbundában, fiatalabb férfi vállra vetett mentében, fiatal ruhadarab volt, sőt ha közrendűek viselték, az a rangjukat, előkelőségüket is kifejezte. Olcsóbb, általánosabb, a szegé-

nyebbek számára is hozzáférhető változatát dolmányoknak nevezték. Téli viselet volt a ködmön, a combig vagy lábszárközépig érő meleg „nagykabát”. Szűcsök készítették szőrös juhbórból, ritkábban kecskebórból. Korra, nemre való tekintet nélkül minden közrendű hordta, annak ellenére, hogy meglehetősen költséges volt az előállítás. Épp ezért életre szóló ruhadarabnak számított, és férjhez adandó lányok kelengyéjébe is beletartozott. Nélkülözhetetlen volt a csizma is. Ókori eredetű viselet, a honfoglaló magyarok pedig őshazájukból hozták magukkal. A magyar csizma a XIX. századig kétlábas volt, ami azt jelentette, hogy mindkét fele egyforma volt, szabadon cserélhették a jobbat és a balt. Később féllábas, szimmetrikus csizmákat készítettek. A futárok csizmáját „hétmérföldes csizmának” is nevezték. Nem azért, mert sok mesét olvastak, hanem azért, mert hét mérföldre voltak egymástól a megállóhelyek, az úgynevezett postaállomások.

(Tankönyvből)

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Válaszd ki az igaz állításokat! A helyes válaszokat írd be a füzetbe!
 - a) A mellérendelő összetett mondat tagmondatai egyenrangúak.
 - b) A tagmondatok között logikai viszony van.
 - c) Az egyik tagmondat a másik valamely mondatrészét fejtí ki.
 - d) Rendszerint a második tagmondatnak van (feltételes, megengedő, hasonlító, következményes) sajátos jelentéstartalma.
 - e) Vannak olyan típusai, amelyekben a tagmondatok sorrendje felcserélhető.
 - f) Ha a tagmondatok sorrendje felcserélhető, akkor a kötőszó is az első tagmondat élére kerül.

2. Írd le helyesen az alábbi mondatokat! Fogalmazd meg az alkalmazott szabályt!

A könyvet vagy a filmet veszed meg holnap?

Idén nyáron a hegyekben nyaraltunk és jártunk a Hoverlán is.

Géza késve érkezett meg nekem sem volt már kedvem színházba menni.

Holnap elmész moziba vagy inkább meccset néztek apával otthon?

Hozz még egy kis hagymát kenyeret és egy kis füstölt sajtot is!

Mindig csak mentegetőzik hogy közbejött ez meg az.

3. Milyen mellérendelő viszony van az alábbi összetett mondatok tagmondatai között?

1. Megjelent a nyilvános vitán, azonban nem fejtette ki a saját álláspontját. 2. Itt hagyta az autót, így kénytelen lesz visszajönni.

3. Nemcsak az értékes tárgyakat vitték el, hanem még a hűtőt is kirámolták. 4. Vagy rendszeren dolgozol mától fogva, vagy holnap már be se gyere! 5. Feltörték az útburkolatot, tehát döntöttek végre a vezetékek cseréjéről.

4. Alkoss kívánalmaknak megfelelő mellérendelő összetett mondatot az alábbi két egyszerű mondat összekapcsolásával! Szükség esetén a tagmondatok sorrendjén és szórendjén változtathatsz, beillesztheted azokat a szavakat, amelyek feltétlenül szükségesek a kért típus kialakításához (pl. kötőszó, tagadószó)!

Elmegyünk kirándulni. Gyűjtünk gyógynövényeket.

- a) választó:.....
- b) egyszerű kapcsolatos:.....
- c) kizáró ellentétes:.....
- d) magyarázó:.....
- e) következtető:.....
- f) megszorító (utótagú) ellentétes:

5. Elemezd az alábbi mellérendelő összetett mondatokat az összetétel fajtája szempontjából!

1. Láttam két nagy szemet, bogárcsót, a szép leánynak szóltam pár szót. (*József Attila*) 2. Szép volt a bánat, és jó volt a harc. (*Juhász Gyula*) 3. Te vagy sokunk szándékának módja és nem vagyunk vak csillagászok. (*József Attila*) 4. Az udvariak még sohasem jártak arra, hát eltévedtek a sűrű rengetegben. (*Népmonda*) 5. Álmos kérésére a német császár haddal jött Magyarország határára, és itt békét szerzett a király és a herceg között. (*Képes Krónika*) 6. Nagy, mély szemed reámragyog sötétben s már fenyes szívem zöldje nem örök. (*Ady Endre*) 7. A lovát keresi, pedig rajta ül. 8. A magadét tedd el, a másét ne vedd el. 9. Szegény fog madarat, de gazdag eszi meg. 10. A szó elröpül, az írás megmarad. 11. Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka. 12. Ne hivogass, de te jöjj el. (*Ady Endre*) 13. Nem volt a helyén semmi, mégis mindennek helye volt. (*Csoóri Sándor*) 14. Jóról és rosszról nem gondolkozom, csak szenvedek én (és csak dolgozom). (*József Attila*) 15. Nem akartam én semmi rosszat, mégis hallom mindenfelől, (hogy szidnak az igazi rosszak). (*Szabó Lőrinc*) 16. Magyar vagyok, de európai. (*József Attila*) 17. Szót hallok, de embert nem látok. 18. Éhezett már mind a két sereg, de egyik sem akart engedni. (*Népmonda*) 19. Vagy erőt vesz rajta, vagy keze miatt hal. (*Arany János*) 20. És elhoztam én a madarat is, hisz te akartad. (*József Attila*) 21. Nagyon szeretlek, hisz magamat szintén nagyon meg tudtam szeretni veled. (*József Attila*) 22. Mi megyünk-e, vagy a felhő... (*Madách Imre*)

6. Olvasd el az alábbi ruszin balladát! Milyen mondatokat ismertél fel versszakonként?

A leányanya

Katerinát édesanyja
egymaga nevelte,
mégis minden szombat este
mulatságba küldte.

– Eredj kincsem, Katerinám,
a bilétes bálba,
csak a fejed el ne veszítsd
a nagy mulatságba!

Katerina vidám táncát
addig-addig járta,
míg megszédült, s koszorúja
legurult a sárba.

Anyja nézi, fejét fogja:
micsoda gyalázat!
– Hová lett a karcsúságod,
mi lelte ruhádat?

Hűs forrásvízre hajoltam,
jót ittam belőle,
az a hideg víz ártott meg,
hasam dagad tőle.

Kemencepadkán ül öccse:
– Látod anyám, látod?
Öregségedre megérted,
hogyan hazudik lányod.

Múlt éjjel is a katona
hazáig kísérte,
s csókja árát a leányod
színezüstben kérte...

Katerina két szép ökre
a völgyben leleglet,
anyja keblét mohón szívja
már a pici gyermek.

Katie M. Berggren alkotása

– Kis rengődben ringattalak,
dajkáltalak, lányom,
de a fattyú unokámat
látni sem kívánom!

– Anyám, édes öreganyám,
van még hét leányod,
úgy küldd őket mulatozni,
magad is megbánod!

Ki megesett, nem nézhet már
a legény szemébe.
Hallottátok, jó emberek,
itt a nóta vége.

(Vári Fábrián László fordítása)

AZ ALÁRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT

Az alárendelő összetett mondat egy főmondatból és egy mellékmondatból áll. A tagmondatok nem egyenrangúak. Köztük nyelvtani és tartalmi viszony van. A főmondat mindig kiegészítésre szorul.

A mellékmondat fejt ki a főmondatból hiányzó mondatrészt. Erre utal a főmondatban elhelyezett vagy pótolható utalószó. A mellékmondatra a főmondatban hiányzó mondatrész kérdésével kérdezzünk.

Mondatkifejtő szerepe szerint *alanyi, állítmányi, tárgyi, határozói* és *jelzői* mellékmondatokról beszélünk.

A tagmondatok tartalmi összefüggését az **utalószók** és **kötőszók** mutatják meg. Az utalószó olyan mondatrész a főmondatban, amelyet a mellékmondat részletez. Ennek megállapításához a főmondatot mindig elemezzük mondatrészenként.

Az **utalószó** szófaja lehet:

- **mutató névmás:** *az olyan, annyit* stb.
- **határozószó:** *ott, akkor, úgy, annyira* stb.

A **kötőszó** szófaja lehet:

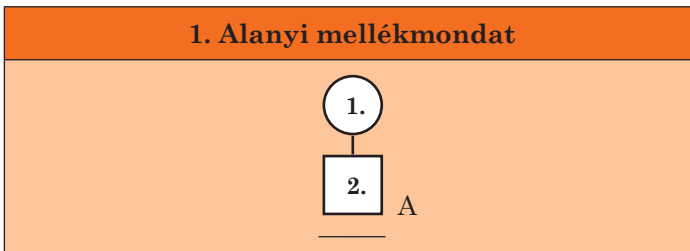
- **vonatkozó névmás:** *aki, ami, amely, amelyik, amilyen* stb.
- **vonatkozó értelmű határozószó:** *ahol, amikor, amiért* stb.
- vagy **valódi kötőszó:** *hogy, mert, mint* stb.

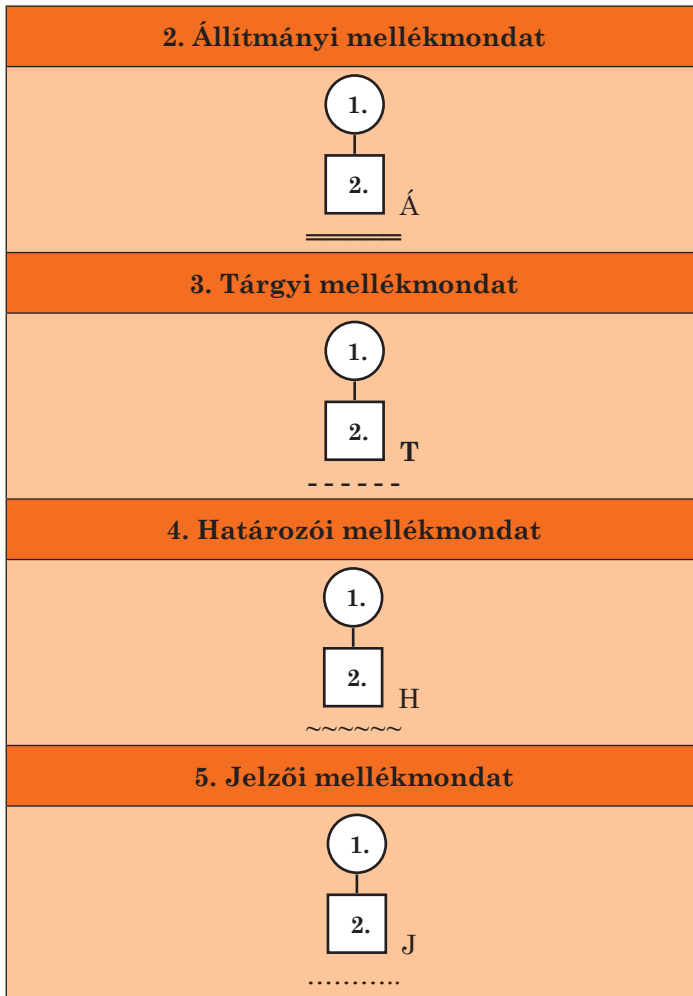
A főmondatot (fm) ○ – körrel, a mellékmondatot (mm) □ – négyzettel jelöljük. Az ábrákba beírjuk számmal a tagmondatok sorrendjét, a mondatrendet.

Az alárendelő összetett mondat arról a mondatrészeről kapja a nevét, amelyet a mellékmondat kifejt. Jelölése is erre utal.

Az alárendelő összetett mondatok típusai:

A mondatelemzés sorrendje.

1. Először megállapítjuk a tagmondatok számát.

- 1.
- 2.

Az is tolvaj, | aki az emberek bizalmát meglopja.

2. A tagmondatok tartalma és nyelvtani viszonya alapján megállapítjuk az összetétel fajtáját. Esetünkben a tagmondatok nem egyenrangúak, az első kiegészítésre szorul. Erre mutat az **az** utalószó, tehát ez a főmondat.

1. FŐMONDAT 2. MELLÉKMONDAT

Az is tolvaj, | aki az emberek bizalmát meglopja.

3. Elemezzük a főmondatot mondatrészek szerint! Nagyon fontos tudnivaló, hogy a főmondatban lévő utalószó mindig megmutatja, melyik mondatrészt fejtí ki a mellékmondat. (Ha esetleg nincs a mondatban, akkor célszerű pótolni.)

1. 2.
Az is tolvaj, | aki az emberek bizalmát meglopja.

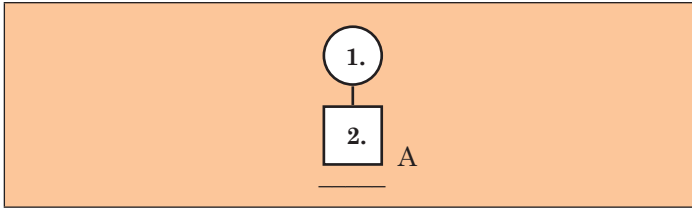
Ki tolvaj? → aki az emberek bizalmát meglopja.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *az*.

A 2. tagmondat – *alanyi mellékmondat*, kötőszava: *aki*.

4. Az elemzés után ábrával szemléltetjük a tagmondatok közötti összefüggést.

Jelölése:

132. Jelöld a mondathatárokat! Állapítsd meg, melyik tagmondat a főmondat és a mellékmondat!

Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra!

Aki mer, az nyer.

Ahol a bor az úr, ott az ész koldulni jár.

Ahogy veted ágyadat, úgy aluszod álmodat.

133. Alakítsd át a következő egyszerű mondatokat alárendelő összetett mondatokká!

Rémületében jéggé dermedt.

Késő estig takarítottam a lakást.

Megbetegedett a dermesztő hidegben.

Megcsodáltam a virágzó almafát.

Lementem a boltba kenyeret venni.

134. Alakítsd át az alábbi alárendelő összetett mondatokat egyszerű mondatokká!

1. Az a kép tetszik, amit tőled kaptam. 2. Olyan kicsi a lakásotok, mint egy kalitka. 3. Annyi munkám van, hogy éjszakáig fogok dolgozni. 4. Amit te választottál, az a helyes. 5. Olyan munkát szeretnék, mint a tiéd.

135. Állapítsd meg, hogy az alábbi alárendelő összetett mondatokban melyik a főmondat, és melyik a mellékmondat! A mondatokat írd be a füzetbe, s jelöld a mondathatárokat!

1. Azt hallottam, hogy elköltöztél a városból. 2. Ott is találkozhatunk, ahol tanulsz. 3. Hogy mivel foglalkozott egész nap, el sem tudom képzelni. 4. Legközelebb, amikor ismét eljöttök hozzám, megmutatom nektek a kedvenc parkomat. 5. Nagyon örülök, hogy újra láthatom. 6. Ha nagyon rossznak találja, akkor átírom a dolgozatot. 7. Az a terve, hogy Magyarországra utazik a hétvégén.

136. Kapcsold össze az alábbi egyszerű mondatokat alárendelő összetett mondatokká! Ügyelj a tagmondatok közti írásjelekre!

Pl.: Péter edzőcipőt vett. Nekem is olyan van.
Péter olyan edzőcipőt vett, amilyen nekem is van.

Éva ma korán kelt. Időben el akar készülni a dolgozattal.
Márta elégedetlen. Másodszor késte le a buszt a héten.
Eljött a színházba a lánnyal. Nekem is tetszik ez a lány.
Gábor egy lánnyal sétál. Vele láttam tegnapi is.

Az alanyi mellékmondat

Az alanyi mellékmondat a főmondat alanyát fejezi ki mellékmondat alakjában. A főmondatnál a megfelelő mondatrészhez tesszük fel az alany *ki?*, *mi?* kérdését, erre válaszol a mellékmondat.

A fő- és mellékmondatot *kötőszó*, *vonatkozó névmás* fűzheti össze. Előfordulnak olyan mondatok is, amelyekben egyik sem található.

Utalószói: *az, azok; olyan, akkora, annyi*

Kötőszói: *hogy, hogy, ha, mint* stb.

Vonatkozó névmás: *aki, ami* stb.

Pl.: *Bizonytalan, milyen lesz a holnapi időjárás.*

1.

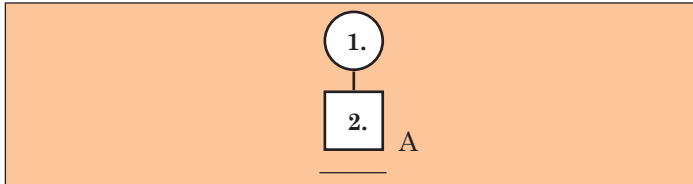
2.

Bizonytalan (az), | (hogy) milyen lesz a holnapi időjárás.

Mi bizonytalan? → (hogy) milyen lesz a holnapi időjárás.
(*alanyi mellékmondat*)

A névszói állítmányt tartalmazó főmondatához kapcsolódik az alanyi mellékmondat. A főmondatban nincs utalószó, a mellékmondatban nincs kötőszó.

Jelölése:

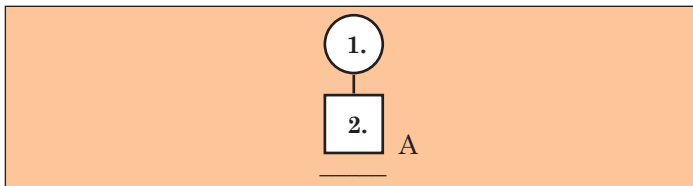
1. 2.
Más korszak az, | mit lelkem néha fájlal...

(*Arany László: A délibábok hőse*)

Mi más korszak? → (az), mit lelkem néha fájlal...
(*alanyi mellékmondat*)

A főmondatban: *az* – utalószó, a mellékmondatban: *mit* – kötőszó

Jelölése:

137. Határozd meg az alárendelések fajtáját! Fejezd be a mondatokat!

- a) Olyan a kedvünk, ...
- b) Olyan velünk soha nem történhet, ...
- c) Bölcs ember az, ...
- d) Az a jó fej, ...
- e) Azoké a jövő, ...

138. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot! Húzd alá az utalószókat és kötőszókat!

1. Az nem lehet, hogy annyi szív hiába ontta vért. (*Vörösmarty Mihály*) 2. Az a nyelv egy nemzetnek, ami a napfény az eleven világ-

nak. (*Kisfaludy Károly*) **3.** Nem mindig ember az, aki sorsot intéz... (*Arany János*) **4.** Az nem lehet, hogy milliók fohásza / Örökké visszamálljon rólad, ég! (*Arany János*)

139. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold meg a mondatok ábráját!

- 1.** Csodálatos bölcs lenne az, ki ostobát józanságra tudna kényszeríteni. (*Euripidész*)
- 2.** Aki békét óhajt, készüljön a háborúra. (*Vegetius*)
- 3.** Elég a hazának az, ha mindenki elvégzi a maga dolgát. (*Epiktétosz*)
- 4.** Nem város az, mi egy ember tulajdona. (*Szophoklész*)

140. Egészítsd ki a mondatokat különböző módon, és ábrázold!

- 1.** Az ember életében az a legfontosabb,
- 2.** Nekem az a legfőbb kívánságom,
- 3.** Az a kérésem,
- 4.** Az lesz a jutalom,
- 5.** Az a véleményem,.....

141. Elemezd az alábbi mondatokat, s rajzold meg az ábrájukat!

- 1.** Az kérdezhet, aki ott volt.
- 2.** Ki korán kel, aranyat lel.
- 3.** Majd elválik, hogy mi lesz belőle.
- 4.** Csak az nem követ el hibát, aki nem dolgozik.
- 5.** Aki mer, az nyer.

Az állítmányi mellékmondat

Az állítmányi mellékmondat a főmondat névszói állítmányát vagy az igei-névszói állítmány névszói részét fejezi ki mondat formájában.

A főmondat és az állítmányi mellékmondat szoros nyelvtani kapcsolatban van egymással. Mivel a névszói állítmány lehet főnév, melléknév vagy számnév, a főmondatban szereplő utalószó a névszó fajtájához igazodik.

Utalószo: *az, azé, olyan, annyi, akkora*

Kötőszó: *aki, ami, amilyen, mint, hogy*

Pl.: *Ami csak szépség s ami reménység,*

Mind ti vagytok a Tisza körül.

(*Ady Endre: Csák Máté földjén*)

1.

Ami csak szépség s ami reménység,

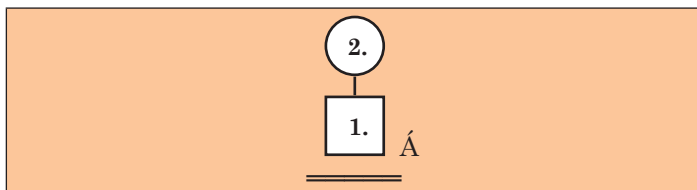
2.

Mind ti vagytok a Tisza körül.

A 2. tagmondat a főmondat, főnévi vonatkozó névmás vezeti be a mellékmondatot. A főmondatban az utalószó nincs kitéve.

Az 1. tagmondat az *állítmányi mellékmondat*.

Jelölése:

142. Keresd meg a főmondatokat, és elemezd őket! Húzd alá az utalószókat és a kötőszókat!

Azé a föld, aki megműveli.

Ez a helyzet olyan, hogy nevetni kell rajta.

Annyi az áldás rajta, mint az égi harmat.

A felelősség akkora, hogy nehéz elviselni.

Amilyen a madár, olyan a szólása.

143. Olvasd el *Mikszáth Kálmán* elbeszélésének részletét! Bontsd tagmondatokra az összetett mondatokat! Határozd meg, hány tagmondatból állnak! Milyen tartalmi viszony van a tagmondatok között?

Egész csodadolgokat beszéltek nekem otthon Selmec felől. Micsoda házak vannak ott, milyen ragyogó fedelű templomok! Hát még a híres Kálvária-hegy, rengeteg apró kápolnáival, hát még a két vár, a hírhedt „Klopacska”! Istenem, mennyi látnivaló! És ez csak a fele: mert a másik fele a föld alatt van. Felülről is majdnem olyan város, mint akár Pest, alulról pedig még Párizsnál is különb. Mondhatom, meglepett. Minden olyan különös volt itt. Nemcsak a házak, de az emberek is. A hevérek furcsa öltözete, a két keresztbe tett kalapács a fövegeiken, az erdészek tölgylevele a kabátjaik hajtókáin, mind a legnagyobb bámulással töltött el. (...)

Különbben egyike a legérdekesebb városoknak a világon, kivált ilyenkor télen. A hó finom apró pelyhekben pilinkél, az utak és gyalogátjárók csúszósak a reggeli fagy miatt. A hegyeken és a hegyoldalokban fekvő házakból lehetetlen lejönni másképp a völgykatlanban fekvő piacra, mintha az elszánt lélek, legyen az hölgy vagy férfi, egy szal-

Csontváry Kosztka Tivadar: Selmecebánya

mazsuppra ül, keresztet vet magára, s azon leereszkedik isten nevében. Biz ez egy kicsit veszedelmes sikló. Fölfelé azonban teljes lehetetlen feljutni, úgyhogy a csúszós, jégkérges napokon ősnomád szabadság uralkodik a hegyi házakban.

(Mikszáth Kálmán: Tavaszi rügyek)

144. Jelöld a tagmondathatárokat a versben! Húzd alá minden mondatban az alanyt és az állítmányt, és állapítsd meg a fajtájukat!

Tíz lépcső

Szórd szét kincseid – a gazdagság legyél te magad.
Nyúdd szét díszeid – a szépség legyél te magad.
Feledd el mulatságaid – a vígság legyél te magad.
Égesd el könyveid – a bölcsesség legyél te magad.
Pazarold el izmaid – az erő legyél te magad.
Oltsd ki lángjaid – a szerelem legyél te magad.
Úzd el szánalmaid – a jóság legyél te magad.
Dúld fel hiedelmeid – a hit legyél te magad.
Törd át gátjaid – a világ legyél te magad.
Vedd egybe életed-halálod – a teljesség legyél te magad.

(Weöres Sándor)

145. Olvasd el a szöveget! Állapítsd meg a tagmondatok közötti viszonyt!

Mátyás király arcképe

Amikor a király megtudta, hogy szép menyasszonya, a hercegnő Székesfehérvárhoz közeledik, lóra pattant, és a főurak fényes kíséretével elébe vágatott.

Téli idő járt, magas volt a hó, az olaszok erősen fáztak, maga a hercegnő is bámulva nézte a fehér világot, mert Olaszországban ritka a nagy hóesés.

A király a nyolcadik mérföldkőnél találkozott menyasszonyával, onnan díszmenetben jöttek egészen Székesfehérvárig.

Az út végig vörös posztóval volt borítva, és az út két oldalán minde-

nütt ujjongó, kiáltozó nép állott. Harsogtak a trombiták, szóltak a kürtök, énekeltek az emberek, olyan látvány és hangverseny volt ott, hogy aki látta és hallotta, soha el nem felejtheti.

Büszkén, boldogan ragyogott a hercegnő, aki az első szánban ült. Szép homloka, ívelt szemöldöke, telt halántéka, piros orcái, derűs szeme, szabályos orra és gyönyörű ajka úgy megnövelte ritka szépségét, hogy a nézőket magára Vénuszra, a szerelem istennőjére emlékeztette.

Ezután megrendezték a koronázás szertartását, majd december közepén a király Budára vitte feleségét.

Budán fényes, gazdag lakodalmat rendeztek. A lakodalom több napon át folyt. Az egyik napon lovagi tornát rendeztek, a másikon érdekes látványokat mutattak be.

(Magyar mondák)

146. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold fel a mondatok szerkezetét!

Az a céloom, hogy orvosi diplomát szerezzek.

Csak azt adhatod el, ami a tied.

Ez a számítógép olyan, mint a tied.

Igazán érdekes az, amit mondasz.

Nem zavar, ha kinyitom az ablakot?

A tárgyi mellékmondat

A tárgyi mellékmondat a főmondat tárgyát fejt ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek a tárgy kérdéseivel: *kit?, mit?, kiket?, miket?*

Utalószói: *azt, olyat, annyit, akkorát* stb.

Kötőszói: *ha, hogy, aki, ami* stb.

A tárgyi mellékmondatos alárendelésnek a főmondatbeli állítmánya legtöbbször igei állítmány, ritkábban fordul elő igéből képzett névszói, igenévi állítmány.

A tárgyi mellékmondat ugyanúgy kifejezi, hogy mire irányul a cselekvés, mi az eredménye, min megy végbe, mint az egyszerű mondat tárgya. Ez a mellékmondatfajta nem áll olyan szoros kapcsolatban a főmondattal, mint az alanyi és az állítmányi.

Pl.: *Szeretném, ha a tiédhez hasonló lenne a bizonyítványom!*

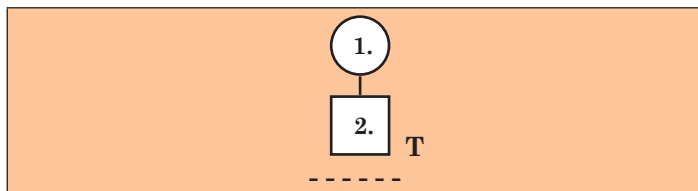
1.

2.

Szeretném (azt), | ha a tiédhez hasonló lenne a bizonyítványom!

Mit szeretnék? → *ha a tiédhez hasonló lenne a bizonyítványom!*
(a 2. tagmondat – *tárgyi mellékmondat*)

Jelölése:

A tárgyi mellékmondat a kötőszó elhagyásával is értelmes, önálló tartalmú mondat. Az alárendelésben a főmondat mindig tárgyas ragozású igei állítmány.

A főmondatban az utalószót nem mindig kell kitenünk. Néha a mellékmondat kötőszava is elmaradhat. Akkor is elhagyjuk a kötőszót, ha a hangsúly a mellékmondaton van:

Pl.: *Akarom: tisztán lássatok.* (Ady)

147. Keresd meg a főmondatokat, és elemezd őket! Húzd alá az utalószókat és a kötőszókat! Ahonnan hiányzik az utalószó, tedd ki!

1. Amit nyer a réven, elveszíti a vámon. 2. Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra. 3. Azt sem tudja, eszik-e vagy isszák. 4. Mit ész meg nem gyógyíthat, meggyógyítja azt az idő. 5. Nem tudom, hogy másnak e tájék mit jelent. (Radnóti Miklós) 6. Szeretném megcsókolni azt, aki elmegy. (Ady Endre) 7. Ez, amit lelkem most kíván! (Arany János)

148. Állapítsd meg az alábbi versrészletek tagmondatait, majd ábrázold a közöttük lévő viszonyt!

*Ó, hogyha hinni tudnám mindazt,
mit érdekes még.*

(Radnóti Miklós)

Szeretném, hogyha szeretnének.

(Ady Endre)

Én látok itt olyant, mit senki más...

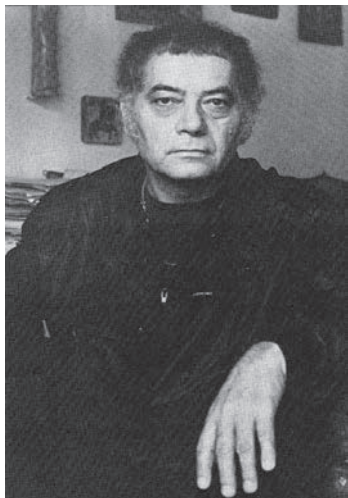
(Vajda János)

Aktába írnátok, miről álmodoztam...

(József Attila)

149. Írd ki a szövegből az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg a tagmondatok sorrendjét, jelöld az utalószókat és a kötőszókat! Határozd meg az alárendelés fajtáit!

Csaoóri Sándor

Egyik bírálóm, még régen, szememre vetette, hogy prózai írásaimban sok a kérdőjel. Elbeszélés és gondolkodás közben úgy támaszkodom rájuk, mint rossz lábú ember a kampósbotjára.

Szellemesnek és érzékletesnek találtam akkor ezt az észrevételt; meg is szorongattam érte a kezét.

Ma már üres ötletnek tartom.

Főként, mióta látom, hogy nemcsak az én írásaimban, de másokéban is egyre kevesebb a görcsbe rándító kérdés. Közömbös vesszők, pontok, pontosveszszők s panaszos felkiáltójelek száműzték a kérdőjeleket.

Egyúttal mintha mást is száműzték volna. Mindenekelőtt azt az izgottságot, feszültséget, melyet csakis

életbe vágó kérdések válhatnak ki, és tarthatnak izzó állapotban. Mert kérdezni, rákérdezni, sőt kételkedni a legritkább esetben jelent tudatlanságot, inkább azt, hogy a kérdező számtalan helyről várja a válaszokat. Aki kérdez, számít mások részvételére, bízik bennük olyannyira, hogy még a segítségüket is igényeli. Aki kérdez, összefogásra buzdít, tanácskozássra...

(Csoóri Sándor)

150. Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold meg az alábbi mondatok ábráját!

Ki látja, hogy könnyem mint morzsolom szét. *(Kosztolányi Dezső)*

Nézzétek: napba törtetően

Mint épít büszke kupolát... *(Juhász Gyula)*

S mégis megkérdem tőletek:

Szabad-e sírni a Kárpátok alatt? *(Ady Endre)*

Tudom, sokat koplaltál... *(Petőfi Sándor)*

Mi vagyok én neked, most már tudod... *(Vajda János)*

151. Csoportosítsd a következő összetett mondatokat fajtájuk szerint (alanyi vagy tárgyi mellékmondatok)!

1. Nem találhatom ki, mire gondolsz! **2.** Az nem lehet, hogy már annyi az idő! **3.** Az újságban azt olvastam, hogy még ebben az évben megnyílik az új iskola. **4.** Úgyis kiderül, hogy ki nem mondott igazat! **5.** Ne is reméld, hogy nálunk majd nem kell semmit csinálnod! **6.** Tudod, hogy holnap már nem itt leszünk. **7.** Kisült, hogy korántsem olyan szerény. **8.** Nem kellett, hogy ide gyere! **9.** Hogy mi leszek felnőtt koromban, még elvállik. **10.** Hogy hibáztam, elismerem.

AZ IDÉZÉS

Iskolai tanulmányaid során gyakran idézed költők, írók, tudósok gondolatait. De a mindennapi életben is sokszor ismétled híres emberek mondásait. Ezért kell ismerned az idézéssel kapcsolatos helyesírási tudnivalókat.

Ha valakinek a szavait, mondását szóban vagy írásban megismételjük, akkor idézünk.

Pl.: Azt írja művében Kölcsey Ferenc: „Küzdés az élet!”

↑
idéző mondat

↑
idézet

Az idézéskor használt alárendelő összetett mondat főmondatát, amely kifejezi, hogy kinek a szavait ismételjük, *idéző mondatnak* nevezzük. A mellékmondat, amely többnyire tárgyi mellékmondat, és a megismételt szavakat foglalja magába, az *idézet*.

Idézni kétféleképpen lehet: **egyenes**, azaz szó szerinti és **függő**, azaz tartalom szerinti idézettel.

Az egyenes idézetet idézőjelbe tesszük, és az idéző mondattól kettősponttal vagy gondolatjellel választjuk el.

Az idéző mondat és az idézet sorrendje háromféle lehet.

1. Az idéző mondat megelőzi az idézetet.

Pl.: *József Attila azt írta az önéletrajzi írásában: „Kilenc éves korban kitört a világháború, egyre rosszabbul ment a sorunk.”*

idéző mondat	nagy kezdőbetűvel kezdjük; kettőspontot teszünk a végére
idézet	alsó idézőjellel (,) kezdjük az idézetet; nagy kezdőbetű áll a mondat elején; kitesszük a mondatvégi írásjelet; felső idézőjellel (")zárjuk az idézetet

2. Az idéző mondat követi az idézetet.

Pl.: *„Dózsa György unokája vagyok én, népért síró, bús, bocskoros nemes” – írja Ady Endre versében.*

„Ó, tarts ki addig lélek, védekezz!” – írta Radnóti Miklós a Himnusz a békéről című versében.

idézet	alsó idézőjellel kezdjük az idézetet; nagy kezdőbetű áll a mondat elején; ha a mondat kijelentő, akkor pontot nem teszünk ki, de ha tartalmaz más mondat az idézet, akkor a kérdőjelet és a felkiáltójelet kitesszük
idéző mondat	felső idézőjellel zárjuk az idézetet; kötőjellel kötjük az idézethez; kis kezdőbetűvel kezdjük; kitesszük a mondatvégi írásjelet

3. Az idéző mondat beékelődik az idézetbe, megszakítja azt.

Pl.: a) „Takarítsd ki a szobát – szólta édesanyám – minél hamarabb!” (az idézetben nincs írásjel)

b) „Fogadom – jelentette ki Sándor mindenki előtt –, hogy soha többé nem eszem edzés előtt.” (az idéző mondat vesszőnél ékelődik)

idézet	alsó idézőjellel kezdjük az idézetet; nagy kezdőbetű áll a mondat elején
idéző mondat	kötőjellel kötjük az idézethez; kis kezdőbetűvel kezdjük; kötőjellel kötjük az idézet másik feléhez; ha az idéző mondatban vessző van, akkor azt a másik kötőjel után tesszük ki
idézet	kis kezdőbetűvel folytatjuk a félbehagyott idézetet; kitesszük a mondatvégi írásjelet a mondat tartalmának megfelelően (., !, ?); felső idézőjellel zárjuk az idézet második felét

c) „Így élünk mi – írja József Attila. – Horkolva alszunk s törten egymás hátán, mint odvas farakás...” (az idéző mondat pontnál ékelődik az idézetbe)

d) „Mit ettél, föld, hogy egyre szomjazol? – kérdi Petőfi. – Hogy anynyi könnyet s annyi vért iszol?” (az idéző mondat kérdőjelnél szakítja meg az idézetet)

e) „Magyar! – ébreszti a nemzetet Csokonai. – Hajnal hasad!” (felkiáltójelnél történik az ékelődés)

A függő idézet esetén nem használunk idézőjelet. Az ige alakja kijelentő módú és 3. személyű.

Pl.: József Attila azt írta az önéletrajzi írásában, hogy kilenc éves korában kitört a világháború, s egyre rosszabbul ment a soruk.

Hosszabb prózai szövegekben minden idézetet külön bekezdéssel írunk idézőjelek nélkül, s első szava elé gondolatjelet teszünk. Az idézet e formáját párbeszédnek nevezzük.

Pl.: A csónak körül is forrón szikrázott a víz, s Matula az égre nézett.

- Idő készül... nem érzi?
- Nem érzek semmit.
- Nem érzi, milyen fülledten tűz a nap?
- De azt érzem.

– Na, hát ez azt jelenti, hogy két-három órán belül itt az idő. Ahogy nézem, nagy csihi-puhi készül, csak jég ne legyen. Majd ha kiérünk, jobban körülnézünk.

(Részlet *Fekete István* Tüskevár c. regényéből)

152. Alakítsd át a következő egyenes idézeteket függő idézetekké!

1. „Tedd a könyvet a polcra!” – tanácsoltam neki mosolyogva.
 2. „Már haza kéne mennünk!” – fordult hozzám suttogva András.
 3. Sándor hosszú gondolkodás után eldöntötte: „Holnap elutazom a szüleimhez vidékre.” 4. „Nem megyek többet veletek sehova!” – kiáltotta még a válla fölött felénk. 5. „Ha holnap is eljössz hozzánk – suttogta Anna –, akkor folytathatjuk a beszélgetést.”

153. Az alábbi szállóigéket írd le előbb egyenes, majd függő idézet formájában! Az idéző mondat *monda* igéjét fejezd ki rokon értelmű szavakkal!

1. A könyv hideg, de biztos barát. (*Victor Hugo*)
 2. Jobb ízű a falat, ha mindnyájan esznek. (*Arany János*)
 3. A hazugság a gyengék fegyvere. (*Jókai Mór*)
 4. Nem elég magyar anyanyelvűnek születnünk, tanulnunk kell magyarul a sírig. (*Nagy László*)

154. Alakítsd át egyenes idézetté a függő idézeteket! Ügyelj az írásjelek használatára!

1. Gárdonyi Géza helyesen jegyezte meg, hogy minden ember annyit ér, amennyit tud. 2. Ady Endre többször leírta, hogy szeretné, hogyha szeretnék. 3. Babits Mihály azt írta a versében, hogy csak oly istent fog imádni, akit ő alkot magának. 4. Illyés Gyula magáról azt vallja, hogy kétkezi fia, s megvet minden hazugot. 5. Vajda János arról számol be versében, hogy lát ő ott olyant, mint senki más.

155. Ki mondta?

a) A világháló segítségével keresd meg a következő szállóigék „gazdáját”!

„Az állam én vagyok!”

„Sem több, sem kevesebb, csak ember lehetek...”

„Mért kerestem az utat oly mohón, ha társaimnak nem mutathatom?”

„Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza!”

„Egy szoba könyv nélkül olyan, mint egy test lélek nélkül.”

„Tőlünk függ minden, csak akarjunk.”

„A fenségéstől a nevetségesig csak egy lépés.”

„Nem jobb-e egyet szeretni, mint sokakat ölelgetni?”

„Mert vétkesek közt cinkos, aki néma.”

b) Ha megtaláltad a szállóigék szerzőit, akkor alakítsd át ezeket a mondatokat úgy, hogy az idézeten kívül az idéző mondatot is hozzászerkeszted!

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Válaszolj a kérdésekre!

- Mi a különbség a mellérendelő és az alárendelő összetett mondatok között?
- Sorold fel az alárendelő összetett mondatok fajtáit!
- Milyen lépéseket kell betartanod mondatelemzés során?
- Hogyan tudod megkülönböztetni az alanyi mellékmondatot az állítmányi mellékmondattól?
- Mi az utalószó?
- Sorold fel a leggyakoribb utalószókat!
- Mi az idézet? Hogyan idézhetünk?

2. Fejezd be a mondatokat! Határozd meg a mondatok fajtáit!

Annyi igaz,

Nem fér a fejembe,

Legyen a te gondod,

Ennek az egésznek az a lényege,

Az fáj a legjobban,

Annyi fér el,

Még jó,

3. Találj ki megfelelő főmondatokat a következő tárgyi mellékmondatokhoz! A mondatokat írd be a füzetbe!

....., hogy holnap kifesti a konyhát.

....., amit ígértem.

....., hogy menj el fogorvoshoz.

....., ne halaszd holnapra!

....., aki kiöntötte a vizet.

....., ami a tied.

....., hogy ebben a hónapban már kétszer voltam orvosnál.

4. Alkossatok önállóan tárgyi alárendelő összetett mondatokat! Versenyezzetek, ki tud többet gyűjteni öt perc alatt!

5. Zsugorítsd a következő közmondásokat egyszerű mondatokká!

1. Aki könnyen ígér, nehezen ad. 2. Ki a virágot szereti, rossz ember nem lehet. 3. Ki korán kel, aranyat lel. 4. Gilisztától is fél, kit a

kígyó megmárt. **5.** Az nevet, aki utoljára nevet. **6.** Aki időt nyer, életet nyer. **7.** Aki magasra hág, nagyot esik.

6. Szerkessz alanyi mellékmondatokat a megadott utalósók és kötőszók alapján!

azok – akiknek; az – amit; az – ha; az – amikor

7. Másold le a mondatokat! Állapítsd meg, hogy az utalószó a névszói állítmányt helyettesíti-e vagy a névszói-igei állítmány névszói részét!

1. A könyv azé, aki az előbb még itt ült. **2.** A költő az legyen, mi népe. (*Arany János*) **3.** A dicséret azoké lesz, akik rászolgálnak. **4.** Amiként kezdtem, végig az maradtam. (*Pilinszky János*) **5.** Az a dolgunk, hogy tanuljunk. **6.** Amilyen a munka, olyan a jutalom. (*Közmondás*) **7.** Annyi lesz a dolgom, hogy győzni sem fogom.

8. Az alábbi részleteket alakítsd át egyenes és függő idézetté!

Mint áldozásra készülő leányok,
csipkés ruhába állnak a fák.

(*Kosztolányi Dezső: Téli alkony*)

Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

(*Reményik Sándor: Templom és iskola*)

Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?

(*Petőfi Sándor: A Tisza*)

Pipacsot éget a kövér határra
A lángoló magyar nyár tűzvarázsa.

(*Juhász Gyula: Magyar nyár, 1918*)

A határozói mellékmondat

A határozói mellékmondat a főmondat határozóját fejezi ki mellékmondat alakjában.

Annyi határozói mellékmondatot ismerünk, ahányféle határozó van az egyszerű mondatban.

A főmondatban az utalószó általában határozószó szokott lenni.

Kötőszói: *hogy, mert mivel, ha, hogyha, mint, bár, ámbár, jöllehet; aki, ami, amely* (vonatkozó névmás toldalékolt vagy toldalék nélküli alakban); *ahol, ahonnan, amikor, amerre* stb. (vonatkozó határozószók).

Pl.: *Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak...*

(Petőfi Sándor)

1.

Hol sírjaink domborulnak,

2.

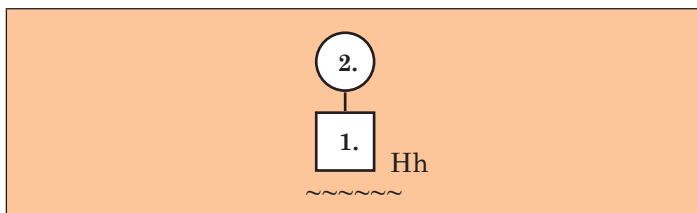
Unokáink leborulnak (ott)...

Hol borulnak le? → Hol sírjaink domborulnak.

A 2. tagmondat a főmondat, az utalószó nincs kitéve.

Az 1. tagmondat – *helyhatározói mellékmondat*.

Jelölése:

156. Állapítsd meg, melyik a főmondat, és milyen fajtájú a mellékmondat! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat! Ábrázold a mondatokat!

1. Úgy tetszett hirtelen, mintha biztató módon két meleg szem csillámlott volna meg. (*Tamási Áron*) 2. Mesélj arról, hogy itt vagy velünk együtt. (*József Attila*) 3. Ő tett azzá, ami vagyok. (*Petőfi*)

Sándor) 4. A liba úgy vigyázott rá, mintha valami pesztonka volna... (Mikszáth Kálmán) 5. Addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik. (Közmondás)

A helyhatározói mellékmondat

A helyhatározói mellékmondat a főmondat helyhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek a helyhatározó kérdéseivel.

Utalószói: a *helyhatározói névmási határozószók*: *ott, oda* stb. és a *mutató névmás* megfelelő alakjai: *azon, abban, abból, az alatt* stb.

Kötőszói: a megfelelő *vonatkozó névmás* vagy *névmási határozószó*: *ahol, amerre, ameddig, ami, amiben, ami* stb.

Pl.: *Ahol álltam, sárga fűveny-szőnyeg*
Volt terítve...

(Petőfi Sándor)

A 2. tagmondat a főmondat, az utalószó nincs kitéve.

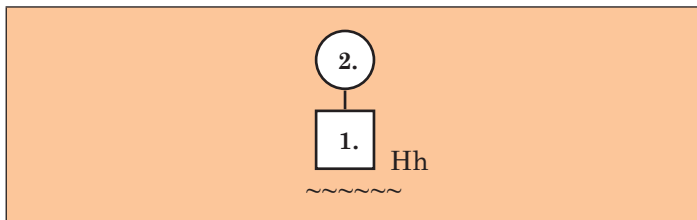
1. 2.

Ahol álltam, sárga fűveny-szőnyeg
Volt terítve (ott)...

Hol volt terítve? → Ahol álltam.

Az 1. tagmondat – *helyhatározói mellékmondat*.

Jelölése:

157. Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold le az alábbi mondatok ábráját!

1. Ahol nincs, ott ne keress! 2. A vendégeink onnan érkeztek, ahol még sohase jártam. 3. Nyári napnak alkonyulatánál megállék a kanyargó Tiszánál, / ott, hol a kis Túr siet beléje... (Petőfi Sándor)

4. Mélyebb zenei műveltség mindig ott fejlődött, ahol ének volt az alapja. (Kodály Zoltán)

158. Alkoss négy helyhatározói összetett mondatot az alábbi utalószókkal és kötőszókkal!

oda – ahol, arra – amerre, onnan – ahonnan, ott – ahol

159. Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Menjen arra, amerre a többiek. **2.** Mi van abban, ami ott van az asztalon? **3.** Ahol nincs, ott ne keress! **4.** Már jártam ott, ahová most utazom.

160. Másolás közben egészítsd ki a főmondatot helyhatározói mellékmondatokkal!

1. Ott jó, ... **2.** ..., oda ne menj! **3.** ..., ott ne keress. **4.** A vonat onnan érkezik, ... **5.** ..., ott szedünk virágot. **6.** ..., amerre a legrövidebb az út. **7.** Szívesen megyek oda, ... **8.** ..., ott keresd.

161. Olvasd el a szöveget! Keresd ki azokat a mondatokat, amelyekben helyhatározói alárendelés van, írd le, és ábrázold azokat!

A Fekete-Tisza és a Fehér-Tisza összefolyása Rahónál

A Fekete-Tisza Kőrösmezőtől 20 km-re, az Okula-nyeregnél, 1203 méterrel a tenger szintje felett ered. Vékony sugárban csöpög egy nagy kőedénybe a víz, és égis éri hegyek között kis csermelyként rögtön el is tűnik a sűrű fenyőerdőben, majd az ezernyi forrás vize patakká, folyóvá duzzasztja. A Fehér-Tisza forrása az 1650 méter ma-

gas Asztag (Sztig)-csúcs oldalában, kb. 1400 méterrel a tenger szintje felett található. 2000. október 7-én a szegedi Geo-Environ kutatóinak a rahói Kárpáti Bioszféra Rezervátum közreműködésével sikerült megjelölni a Fehér-Tisza forrását, és mintegy lezárni a Fehér-Tisza eredetével kapcsolatos bizonytalanságokat. A két ág, a Fekete- és a Fehér-Tisza Rahónál, a város központjától mintegy 3 kilométerre, a Tiszabogdány felé vezető elágazásnál egyesül, s innen már Szőke Tiszaként rohan az alföld felé.

(Horváth Zoltán György–Kovács Sándor: Kárpátalja kincsei)

Az időhatározói mellékmondat

Az időhatározói mellékmondat a főmondat időhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései meg-egyeznek az időhatározó kérdéseivel: *mikor?*, *mióta?*, *meddig?*

Kötőszói: *(a)mikor*, *(a)mióta*, *(a)meddig*, *(a)míg*, *(a)mire*

Utalószói: *akkor*, *azóta*, *addig*

Pl.: *Amióta megláttalak,*
szebben süt a nap le rám.

(József Attila)

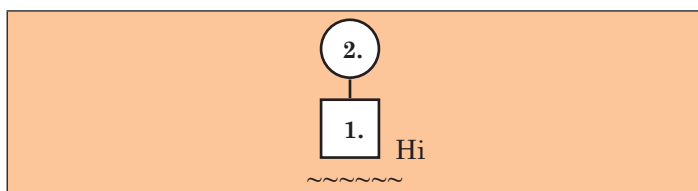
A 2. tagmondat a főmondat, az utalószó nincs kitéve.

1.
Amióta megláttalak,
2.
szebben süt a nap le rám (azóta).

Mióta *süt szebben a nap le rám?* → *Amióta megláttalak.*

Az 1. tagmondat – *időhatározói mellékmondat*, a 2. tagmondat a főmondat.

Jelölése:

Az **időhatározói alárendelő** összetett mondatban a tagmondatok cselekvése időben különbözőképpen játszódhat le.

1. Egyidejű, ha a tagmondat eseményei ugyanabban az időpontban mennek végbe. **Kötőszói:** *mikor, midőn miközben mialatt.*

Pl.: *Miközben a frizura szárad, azalatt olvasgatok.*

2. Előidejű, ha a mellékmondat eseménye előbb megy végbe, mint a főmondaté. **Kötőszói:** *miután, alig, alighogy.*

Pl.: *Miután elindultam, esni kezdett az eső.*

3. Utóidejű, ha a mellékmondat eseménye később megy végbe, mint a főmondaté. **Kötőszó:** *mielőtt.*

Pl.: *Mielőtt elmész, zárd be a kaput!*

162. Alkoss mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokka! Határozd meg az alárendelés fajtáját!

akkor – mikor
addig – amíg
azóta – hogy
olyankor – amikor

163. Elemezd az alábbi alárendelő összetett mondatokat!

1. Akkor megyek hozzá, ha majd otthon lesz. **2.** Mielőtt elmentem hozzá, felhívtam telefonon. **3.** Miután megérkeztem, küldtem egy táviratot. **4.** Miközben a tévét néztem, csengettek.

164. Alakítsd át a szöveg mondatait úgy, hogy időhatározói alárendelések is legyenek benne!

Szent Teréz emléknapját (október 15.) sokfelé szüretkezdő napként tartották számon. Az északi borvidéken ekkor kezdték a szőlő szedését, a „terézszedést”, a Balaton-felvidéki szőlőhegyekben pedig szüreti mulatságokat rendeztek.

165. Alakítsd át a következő mellérendelő összetett mondatot alárendelővé!

Megeredt az eső, elindultunk haza.

- a) egyidejűséget kifejező időhatározói
- b) előidejűséget kifejező időhatározói
- c) utóidejűséget kifejező időhatározói

166. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot! Tedd ki a hiányzó utalószt, és zárójelben írd a mondatok után, milyen kérdésre felel a mellékmondat!

- Amikor az öreg király meghalt, az idősebbik fiára hagyta a trónt.
- Amikor kevés a csapadék, a talajvíz akár több méterrel is alacsonyabbra visszahúzódhat.
- Gyönyörű idő volt akkor, amikor a gyerekek megérkeztek a Balaton partjára.
- Amikor a kender szára már nem törik, kiszedik az áztatóból.
- Addig hajlik a vessző, míg gyöngé.
- Jobb ízű a falat, ha mindnyájan esznek. *(Arany János)*
- Szavuk sem igen van azalatt, míg esznek. *(Arany János)*
- Amikor utoljára dédapám sírjánál voltam, már nagyanyám sem élt régen. *(Fekete István)*

167. Olvasd el a szöveget! Keresd meg a szöveg időhatározói mellékmondatait!

Az időjárás előrejelzése

Meteorológiának nevezzük az időjárás jelenségek és azok törvényszerűségeivel foglalkozó tudományágat. Az elnevezés Arisztotelész (Kr. e. 384–322) görög filozófustól származik. Ő alkotta meg az időjárás tudományának első tankönyvét, ami a *Meteorologica* címet kapta. Ez annyit jelent: „Az égi jelenségek tana”.

Az első meteorológiai állomások a XVIII. század végén jöttek létre. A tudományos kutatás ugyanis csak akkor vehette kezdetét, amikor feltalálták az olyan

fontos műszereket, mint a barométer (1643) és a higanyos hőmérő (1714). Az időjárás-előrejelzések gyakorlati haszna azonban még nagyon korlátozott volt, mivel a megfigyelési eredményeket csak nagyon lassan tudták továbbítani. A helyzet akkor változott meg, amikor 1837-ben feltalálták a távírót.

Napjainkban a Föld szinte valamennyi országának van saját nemzeti meteorológiai szolgálata, amely figyeli az időjárást, feldolgozza az időjárás adatokat és közzéteszi az időjárás-jelentéseket. A nagyobb országok meteorológiai szolgálatai különböző ágazatokra oszlanak, pl.: közlekedés-, repülés-, agrármeteorológia, tengeri időjárás szolgálat.

(Rainer Crummenerl nyomán)

A számhatározói mellékmondat

Az időfőle határozók közé tartozó számhatározó mondatrészként nem annyira ritka, mint mellékmondatban kifejezve.

A számhatározói mellékmondat a főmondatban kifejezett cselekvés, történés vagy létezés gyakoriságát, ismétlődését fejezi ki mellékmondat formájában.

Kérdései megegyeznek a számhatározó kérdéseivel: *hányszor?*, *hányadszor?*

Kötőszói: *ahányszor, valahányszor*

Utalószó: *annyiszor*

Pl.: *Könnyben úszik két szemem pillája,*
Valahányszor gondolok reája.

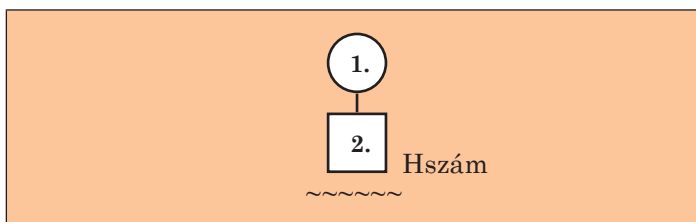
(Petőfi Sándor)

1.
Könnyben úszik két szemem pillája,
2.
Valahányszor gondolok reája.

Hányszor *úszik könnyben?* → Valahányszor gondolok reája.

Az 1. tagmondat a főmondat, az utalószó (*annyiszor*) nincs kitéve.
A 2. tagmondat a *számhatározói mellékmondat*.

Jelölése:

168. Alkoss mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokkal! Határozd meg az alárendelés fajtáját!

- annyiszor – ahányszor
- annyiszor – valahányszor
- ahányszor – annyiszor
- valahányszor – annyiszor

A módhatározói mellékmondat

A módhatározói mellékmondat a főmondatban kifejtett cselekvés módját fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek a módhatározó kérdéseivel: *mi módon?, hogyan?*

Utalószói: *úgy, akként, anélkül*

Kötőszói: *(a)hogy, (a)mint, mintha*

Pl.: ...*úgy* éreztem, *hogy* létezésemet vonták kétségbe. (József Attila)

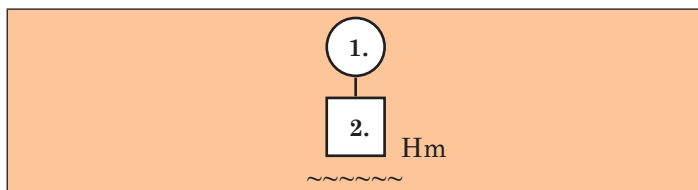
1. 2.

...*úgy* éreztem, | **hogy létezésemet vonták kétségbe.**

Hogyan éreztem? → *hogy* létezésemet vonták kétségbe.

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a *módhatározói mellékmondat*.

Jelölése:

169. Pótoljátok a kötőszókat az alábbi mondatokban!

1. Úgy verj éket a kemény fába, ... a szemedbe ne pattanjon. **2.** Úgy megijesztették, ... aratásig sem jó esszére. **3.** Ki ... veti ágát, úgy alussza álmát. (*Közmondás*) **4.** Anélkül távozott, ... köszönt volna. **5.** Úgy illant el hazulról, ... senki se látta. **6.** ... ő is ennék, úgy mozgott szája. (*Arany János*)

170. Másold le a mondatokat, és zárójelben tedd ki a hiányzó kötőszókat!

1. Nézek vissza, mint a felhő / Áthaladt vizekre néz... (*Arany János*) **2.** Eloszlik, mint a buborék. (*Vörösmarty Mihály*) **3.** Beszéltünk erről, arról, amint nyelvünkre jött. (*Petőfi Sándor*) **4.** Az ígéretre felkaptam a fejem, mintha tündéri szót hallanék. (*Sütő András*) **5.** Hallom, mintha lenn a föld szíve dobogna. (*Arany János*) **6.** Szerelmed rámhull kerengve, / mint hulló nagy vadgesztenyelevél. (*Radnóti Miklós*)

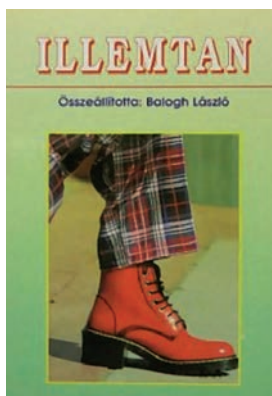

171. Alkoss mondatokat az alábbi utaló- és kötőszókkal! Határozd meg a mellékmondat fajtáját!

úgy – mintha, anélkül – hogy, akként – amint, úgy – hogy

172. Olvasd el az alábbi szöveget! Ennek alapján fogalmazd meg és írd le, hogy mit kell betartanunk a vonaton utazás közben útítársainkkal szemben! A leírás folyamán használj minél több módhatározói alárendelő mondatot!

A kiadvány címlapja

Az illemtudó utas nem tolakszik, nem ti-por, nem gázol át másokon. Előre engedi azo-kat, akik előtte érkeztek a megállóba, előre engedi a nőket és az idősebbeket.

Bent a járműben, ha ülőhelyünk van, fel-ajánljuk a hölgyeknek, az idősebbeknek és a gyerekekkel utazóknak. Kötelezően át kell adnunk a helyet a betegeknek, a kismamák-nak, ilyen esetben még a nőknek is illik feláll-niuk és átadni a helyet. A kínálást csak akkor há-írsuk el, ha leszálláshoz készülődünk(...)

A villamoson és az autóbuszon nem illik szemetelni. Tüsszentésnél, köhögésnél min-dig tartuk kezünket, illetve zsebkendőnket a szá-ánk elé. Sokan szoktak könyvet vagy újsá-got olvasni utazás közben, ebbe nem illik be-leolvasni. Lábunkat ne nyújtsuk ki keresztbe, mert akadályozhatjuk a mozgást. Ne könyököljünk mások vállára, fejére, kalapjára. Táskánkat, csomagunkat ne tegyük mások ölébe, de üres helyre se, mert szennyeződést rakhatunk oda.

(Részlet *Balogh László Illemtan* c. könyvéből)

A fok- és mértékhatórozói mellékmondat

Ez a módféle határozók közé tartozó mellékmondat elég gyakori nyelvünkben.

A fok- és mértékhatórozói mellékmondat a főmondat fok-mértékhatórozóját fejezi ki mellékmondat formájá-ban. Kérdései megegyeznek a fok-mértékhatórozó kérdései-vel: *mennyire?*, *milyen fokban?*, *milyen mértékben?*

Utalószói: *úgy, annyira, annyival, annál, (minél)*

Kötőszói: *hogy, mint*

Pl.: *Oly nagyon szeretlek, hogy majd belehalok.* (Petőfi Sándor)

1

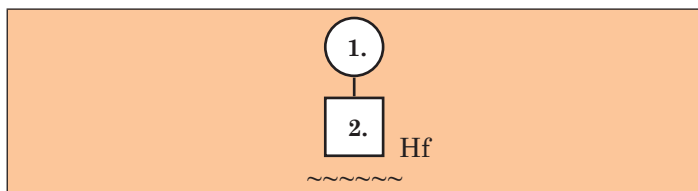
2

Oly nagyon szeretlek, | **hogy majd belehalok.**

Mennyire szeretlek? → hogy majd belehalok.

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a *fokhatározói mellékmondat*.

Jelölése:

173. Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold le a mondatok ábráját!

Olyan fekete a világ, mint a kibérlett lelkiismeret. (Petőfi Sándor)

*De nem volt oly fényes ruhába',
Hogy be ne pillantson a szegény csárdába.* (Arany János)

*...mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.* (Petőfi Sándor)

*Mennél csúfabb mélybe hull le szolgál,
Annál világosabb előtte orcád.* (Babits Mihály)

Úgy szeressen Isten, ahogy engem te. (Arany János)

174. Alkoss mondatokat az alábbi utaló- és kötőszókkal! Határozd meg a mellékmondat fajtáját!

úgy – hogy, annyira – mint, annyira – hogy, annyival – hogy, annál – mint

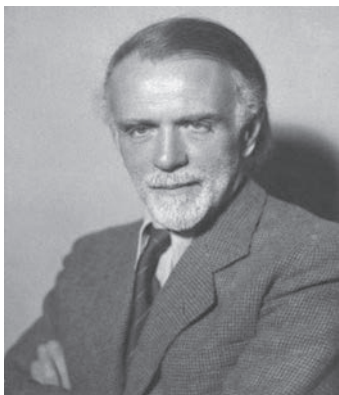
175. Jelöld a tagmondathatárokat az alábbi mondatokban, és ábrázold a tanult módon a tagmondatok viszonyát!

Gabi úgy fél ettől a kutyától, hogy nem mer bemenni az udvarra.
Ez a kabát annyival drágább a másiknál, amennyivel jobb.

Ugyanolyan jó autóm van, mint neked.
Annyira jó volt az előadás, hogy teljesen beleéltem magam.

176. Olvasd el a szöveget! Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold le a mondatok ábráját!

Kodály Zoltán

Némely sokoldalú zenész mindenféle hangszeren játszik. Igazán jól egyiken sem, mert tökéletesen tudni csak egyet lehet. Így vagyunk a nyelvekkel. Egymás rovására tanuljuk őket, beszélünk hármat-négyet, de jól egyet sem. Drága nyelv mesterektől tanulunk váltig idegen nyelveket, abban a balgatag reménységben, hogy egyszer csak angolnak vagy franciának néznek. Erre vagyunk büszkék, ha olykor megesik. Nem kellene inkább arra törekednünk, hogy a magyart ismerjék fel bennünk akkor is, ha angolul beszélünk, s ne akkor tartsanak idegennek, ha magyarul szólalunk meg?

Valóban ideje volna magyarul megtanulnunk! Itt az ingyen nyelv-mester, a nép. Még épségben őrzi nagy idők örökségét, a magyar beszéd töretlen hangját, íratlan törvényeit. Ahol stílusát már megzavarták, megrontották a városi hatások, fonetikája ott is ép. Csak legyen kinek átadni, mielőtt elkallódik.

(Kodály Zoltán)

A eszközhatározói mellékmondat

Az eszközhatározói mellékmondat a főmondat cselekvésének eszközét fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek az eszközhatározó kérdéseivel: *kivel?*, *mi-vel?*, *ki által?*, *mi által?*

Utalószói: *azzal, azáltal*

Kötőszói: *hogy, aki, ami* (ragosan vagy névutóval)

Pl.: *Azzal álla bosszút, hogy csak fel sem vette.* (Arany János)

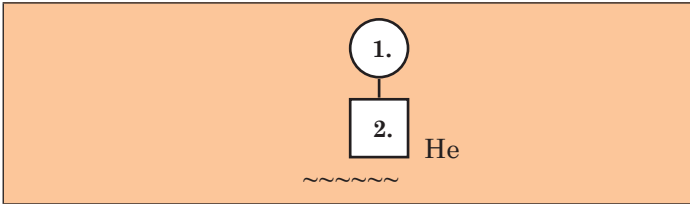
1. 2.

*Azzal álla bosszút, | **hogy csak fel sem vette.***

Mivel álla bosszút? → *hogy csak fel sem vette.*

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a *eszközhatározói mellékmondat*.

Jelölése:

177. Egészítsd ki az utalószónak megfelelően a főmondatot!

Azzal ismerkedem meg, ...

Okosabb lettem azáltal, ...

A kiállításra azzal megyek el, ...

Azzal ültetem be a kertet, ...

Azzal írtam, amit az asztalon találtam.

Azzal keltett feltűnést, hogy tüntetően becsukta házának zsaluit.

(Örkény István)

178. Alakítsd át, és írd le az alábbi szöveg mondatait úgy, hogy minél több eszközhatározói alárendelő mondatot tartalmazzon! Rajzold le a mondatok ábráját!

A számítógéprendszeréknél a biztonságtechnika feladata, hogy azonosítsa az érkező személyt, és eldöntse, jogosult-e a belépésre. A személyazonosítás többféle módon történik: jelszó, illetve személyazonosító szám segítségével, azonosító tárgy használatával vagy biológiai jegyek alapján. A legújabb kísérletezők az ujjlenyomat használatát tekintik a legbiztosabbnak. Az ujjakon látható bőrreajzolatok sohasem változnak, átlagosan nyolcvan-százhusz helyen elágaznak vagy véget érnek, és mindenkinél más-más mintázatot mutatnak. Tíz-tizenkét azonos ujjreajzolatpont már perdöntőnek számít. Mind ez ideig még nem élt annyi ember a Földön, hogy két megegyező ujjlenyomat szülessen. Az Egyesült Államokban 2000 után efféle személyazonosító

rendszerek bevezetését tervezik. Bórszövet-hiányosságok miatt azonban minden tízezredik ember ujjlenyomatát nem lehet azonosítani.

Az okhatározói mellékmondat

Az okhatározói mellékmondat a főmondatban kifejtett cselekvés okát jelöli meg mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek az okhatározó kérdéseivel: *mi okból?, miért?*

Utalószói: *azért, amiatt*

Kötőszói: *mert, mivel, hogy, minthogy, mivelhogy*

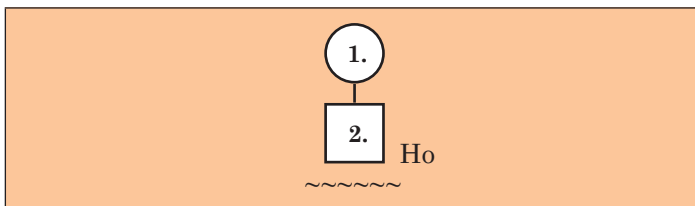
Pl.: *Én is ezt a címert hazaviszem innét, mivelhogy ez engem örökösen illet.* (Arany János)

1.
Én is ezt a címert hazaviszem innét (azért),
2.
| mivelhogy ez engem örökösen illet.

Mi okból viszem haza? → mivelhogy ez engem örökösen illet.

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat az *okhatározói mellékmondat*.

Jelölése:

179. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot, valamint a kötőszókat és az utalószókat! Ahol hiányzik, zárójelben pótold!

1. Ne vessünk el semmit azért, hogy régi... (*Wesselényi Miklós*)
2. Csak azért hullott a könnyem, mert az orromat harapdosta a hideg. (*Móra Ferenc*)
3. Kisleány szoknyája térdig föl van hajtva, mivelhogy ruhákat mos a friss patakban. (*Petőfi Sándor*)
4. Csak édesanyámnak felhős itt a képe, mivel én jutottam talán az eszébe. (*Lévay József*)
5. Bámult Miklós, mert ő olyat sosem látott. (*Arany János*)

180. Egészítsd ki a főmondatot okhatározói mellékmondattal!

1. Azért siettem,
2. Azért nevetünk,
3. Amiatt késtem,
4. Azért fázom,
5. Amiatt izgulok,

181. Elemezd az alábbi alárendelő összetett mondatokat! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Menj haza, mert sok a teendő. 2. Azért késett a busz, mert nagy volt a köd. 3. A teremben hideg volt, amiatt fáztam meg. 4. Azért ilyen nagy a forgalom, mert péntek délután van. 5. Ne nyugtalankodjon amiatt, mert még nincsenek itt.

A célhatározói mellékmondat

A célhatározói mellékmondat a főmondatban kifejtett cselekvés célját jelöli meg mellékmondat formájában.
Kérdései megegyeznek a célhatározó kérdéseivel: *mi célból?*, *miért?*, *mi végett?*

Utalószói: *azért, avégett*

Kötőszói: *hogy, nehogy, aki, ami*

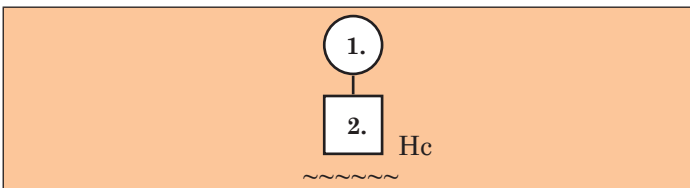
Pl.: *Nem rest a bíróhoz menni, hogy panaszát meghallgassák.* (Arany János)

1.
Nem rest a bíróhoz menni (azért),
2.
hogy panaszát meghallgassák.

Mi célból nem rest? → *hogy panaszát meghallgassák.*

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a *célhatározói mellékmondat*.

Jelölése:

182. Írd le először az utalósós mondatokat, majd az utalósó nélkülieket! Milyen utalósót tennél a mondatokba?

1. Ángyomnak szólok, hogy a menyem is megértse.
2. Talán azért állott Gergely a lámpás világosságába, hogy Mekcsey láthassa. *(Gárdonyi Géza)*
3. Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. *(Tamási Áron)*
4. Elváltunk, hogy ne lássuk egymást többé. *(Petőfi Sándor)*
5. Volnék kis pacsirta, hogy zenghetne dalom... *(Arany János)*

183. Írj célhatározói összetett mondatokat az alábbi utalósó-kötőszó párokka!

avégett – hogy, azért – ami, azért – hogy

184. Elemezd az alábbi alárendelő összetett mondatokat! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Visszamentem a szállodába azért, amit ott felejtettem.
2. Kimegyek a pályaudvarra azokért, akikkel együtt fogunk nyaralni.
3. Beiratkoztam a tanfolyamra, hogy gyorsabban tanuljak nyelveket.
4. Szorgalmasan tanultam, ezért kitűnő lett a bizonyítványom.
5. Azért vettem biciklit, hogy hétvégén kiránduljak vele.

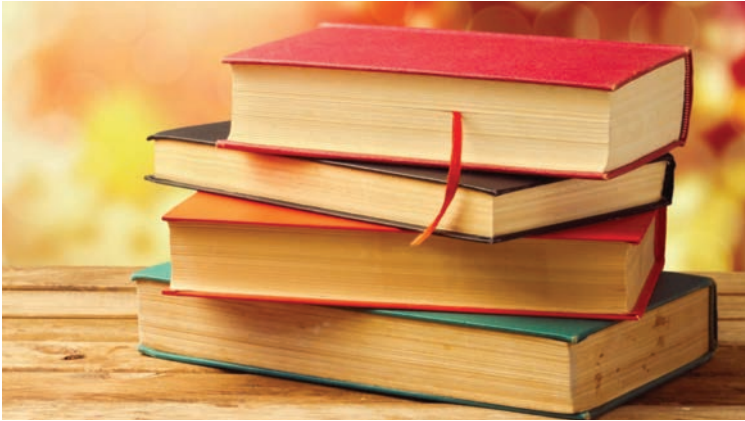

185. Olvasd el az alábbi szöveget! Alakítsd át, majd írd le úgy, hogy az minél több célhatározói alárendelő összetett mondatot tartalmazzon! Készítsd el a mondatok ábráját!

Elsőként beszéljünk a könyvről, hiszen az ismeretek fontos forrása, és hagyományos szerepe van a kultúra terjedésében. Sajnálatos, hogy manapság egyre kevesebbet olvasnak az emberek. Készen kapott történeteket néznek, hallgatnak, ami nem mozgatja meg a fantáziájukat és érzelmeiket. A televízió, a videó sajnos nagyon sok hívet szerzett, ezért ma a könyvek egyre inkább háttérbe szorulnak. Szomorú lenne, ha kikerülnének az érdeklődésünkéből.

Könyv sokféle létezik. Vannak tudományos, ismeretterjesztő, szépirodalmi, magas színvonalú, és sajnos kevésbé magas szárnyalásúak is. Ki kell tudnunk választani a számunkra értékeset és fontosat. (...)

Az olvasás sok nyomot hagy az emberben. Sokszor társalgási téma is lehet a legutóbb olvasott könyv. Olvassunk tehát rendszeresen, ha időnk engedi.

Vigyázzunk a saját és a kölcsönkapott könyvekre. Ügyeljünk arra, hogy a könyveink lapjai ne legyenek gyűröttek. Ne hajtsuk be a lap sarkát, ne hagyjuk nyitva, szétfeszítve. Használjunk könyvjelzőt.

(Részlet *Balogh László* Illemtan c. könyvéből)

Az állapothatározói mellékmondat

**Az állapothatározói mellékmondat a főmondat állapot-
határozóját fejezi ki mellékmondat formájában.** Kérdé-
sei megegyeznek az állapothatározó kérdéseivel: *hogyan?, mi-
lyen állapotban?*

Utalószói: *úgy, ugyanúgy, anélkül, azzal*

Kötőszói: *hogya, ahogy, ha, akár*

Az állapothatározói alárendelő összetett mondatok utalószava leggyakrabban az *úgy*. Ez fordul elő többnyire a módhatározói alárendelő összetett mondatokban is. A mellékmondatok tartalmi elemzése segíti a mondatfajták pontos felismerését.

Pl.: *Akár egy halom hasított fa
hever egymáson a világ...* (József Attila)

1.

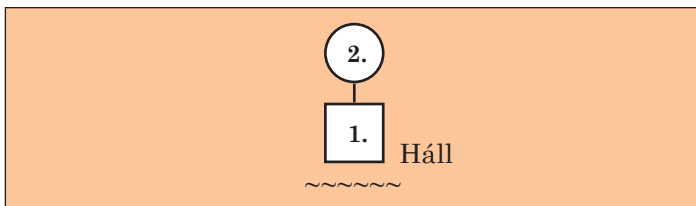
2.

Akár egy halom hasított fa, | *hever egymáson a világ...*

A 2. tagmondat a főmondat, az utalószó (*úgy*) nincs kitéve.

Az 1. tagmondat az *állapothatározói mellékmondat*. Kötőszava: *akár*.

Jelölése:

186. Jelöld az utalószókat és a kötőszókat az alábbi állapothatározói összetett mondatokban! Rajzold le a mondatok ábráját!

Ahogy eltátotta, úgy maradt az álla. (*Arany János*)

Egyszóval én e ligetecs két így is, ahogy van, szeretem. (*Arany János*)

Ancsurka már hónapok óta volt a várban anélkül, hogy valami változás történt volna az állapotában. (*Krúdy Gyula*)

Úgy szép a lány, ha barna. (*Népdal*)

Úgy tanult Dani, hogy közben feküdt.

187. Írj állapothatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokkal!

úgy – ahogy, úgy – mint, anélkül – hogy, ahelyett – hogy

188. Állapítsd meg az alábbi versrészletek tagmondatait, majd ábrázd a közöttük lévő viszonyt!

Úgy mentem el innen, mint kis gyermek. (*Petőfi Sándor*)

A ház alszik, holtan és bután.

Mint majd száz év után. (*Kosztolányi Dezső*)

Ottan némán, mozdulatlan álltam,

Mintha gyökeret vert volna lábam. (*Petőfi Sándor*)

Úgy maradt, mint a szedett fa. (*Vörösmarty Mihály*)

Mintha ő is ennék, úgy mozog a szája. (*Arany János*)

A társhatározói mellékmondat

A társhatározói mellékmondat a főmondat társhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései meg-egyeznek a társhatározó kérdéseivel: *kivel?*, *mivel?*, *kikkel együtt?*

Utalószói: *azzal, azokkal, olyannal, olyanokkal*

Kötőszói: *aki, ami* (ezek ragos és névutós alakjai)

A társhatározói és az eszközhatározói alárendelő összetett mondatok megkülönböztetését a mellékmondatok tartalmi elemzésével kell kezdeni, mivel mindkettőnél leggyakrabban *-val, -vel* ragos névmás az utalószó.

Pl.: *Sajnos nem tudtam beszélni azzal, akivel kellett volna.*

1.

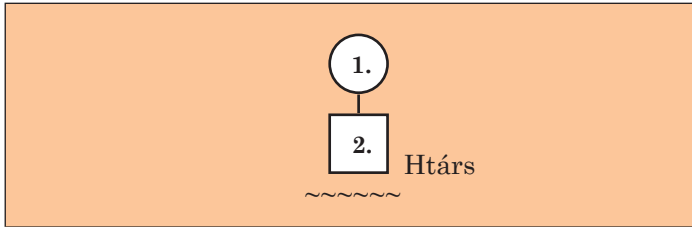
2.

*Sajnos nem tudtam beszélni azzal, | **akivel kellett volna.***

Kivel nem tudtam beszélni? → akivel kellett volna.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *azzal*. A 2. tagmondat a társhatározói mellékmondat, kötőszava: *akivel*.

Jelölése:

189. Pótold a hiányzó kötőszókat a mondatokban! Állapítsd meg, melyik az eszközhatározói, és melyik a társhatározói alárendelés!

Azzal segítesz, ... nem zavarasz.

Olyannal barátkozz, ... jót tanul.

Azzal vigasztalt a barátom, ... holnap engem is bevesznek a csapatba.

Azokkal játssz, ... betartják a szabályokat.

Azzal díszítette ki a szobáját, ... a barátaitól kapott.

... jól érzed magad, azzal menj sétálni.

190. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait, valamint utalószóit és kötőszóit! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Azzal indulok el, aki a legszívesebben jön velem. **2.** Azokkal társulnak, akik szerencsét hoznak. **3.** A szabadidőmet azzal töltöm, akivel jól tudok beszélgetni. **4.** Aki szívesen segít nekem, azzal megyek vásárolni.

Az eredethatározói mellékmondat

Az eredethatározói mellékmondat a főmondat eredethatározóját fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek az eredethatározó kérdéseivel: *kiből?*, *miből?*, *kitől?*, *mitől?*, *kiről?*

Utalószói: *abból, attól, onnan, annyiból*

Kötőszói: *hogy, aki, ami, amire*

Pl.: *Abból indult ki, | hogy szándéka megvalósítható.*

1.

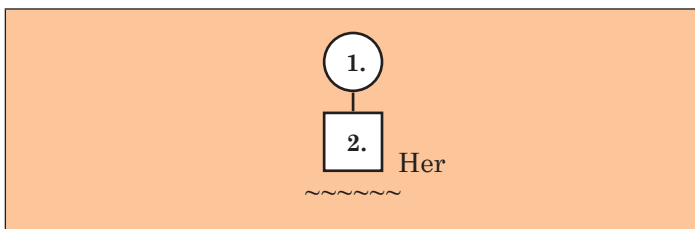
2.

*Abból indult ki, | **hogy szándéka megvalósítható.***

Miből indult ki? → *hogy szándéka megvalósítható.*

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *abból*. A 2. tagmondat az *eredethatározói mellékmondat*, kötőszava: *hogy*.

Jelölése:

191. Bontsd tagmondatokra az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Akik a „megoldás” nélkül a könyvet csonkának érzik..., folytatást várok azoktól én is. (*Illyés Gyula*) **2.** Főznek, sütnek abból, amit valahonnan, más faluból idehoztak. (*Arany János*) **3.** Azok közül való vagyok, akik reggelenként kiássák magukat a fáradság homokjából. (*Váci Mihály*)

192. Írj állapothatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokkal!

abból – hogy, abból – amire, attól – aki, attól – ami, onnan – hogy

Az eredményhatározói mellékmondat

Az eredményhatározói mellékmondat a főmondat eredményhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek az eredményhatározó kérdéseivel: *mivé?, milyenné?, minék?*

Utalószói: *azzá, olyanná, olyannak, olyanra, akkorára, annak, arra*

Kötőszói: *hogya, aki, ami, mintha*

Pl.: *Ollyá lettem, mintha már földön se járnék.*

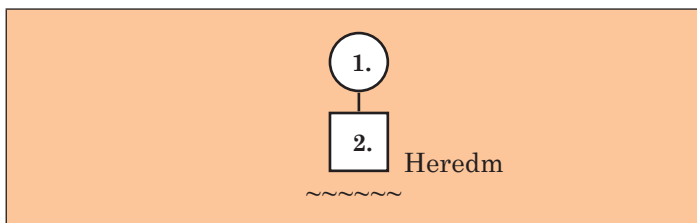
1. 2.

Ollyá lettem, | mintha már földön se járnék.

Milyenné lettem? → *mintha már földön se járnék.*

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *ollyá*. A 2. tagmondat az *eredményhatározói mellékmondat*, kötőszava: *mintha*.

Jelölése:

193. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait, valamint utalószóit és kötőszóit! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Alakítsd át ezt a helyiséget azzá, amivé akarod! **2.** Egy gyerek nem mindig válik azzá, akivé a szülei nevelni akarják. **3.** Azzá válik kinek-kinek az ujjá alatt, amit az éppen gyúrni akar. (*Mikszáth Kálmán*) **4.** Ő tett azzá, aki vagyok. (*Petőfi Sándor*)

194. Olvasd el a szöveget! Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait, valamint utalószóit és kötőszóit!

A hét törzs hét vezére közül Álmost választották meg a magyarok fejének, aki legöregebb és legbölcsebb volt köztük. Álmos aztán öregsége miatt fiára, Árpádra bízta a főhatalmat.

Feszty Árpád: A magyarok bejövetele

Elindultak, s el is jutottak hegyeken, vizeken, ellenséges országokon keresztül, egészen addig a földig, amely Attiláé volt valaha. Lassú és sokáig tartó út volt ez. Elöl lovagoltak a fegyveres vitézek, utánuk következtek a négykerekeű ökrös szekereken a nők és a gyermekek. Ezek között terelgették a szolgák az óriási nyájukat, marhákat, juhoikat, amelyek tejjel és hússal látták el a vándorló népet.

Amely ország népe barátságosan fogadta őket, azon békességgel haladtak át, ahol ellenük szegültek, ott karddal nyitottak utat maguknak.

Így értek el a sok harc és hosszú pihenők közt a Vereckei-szorosig.

(Móra Ferenc)

A részeshatározói mellékmondat

A részeshatározói mellékmondat a főmondat részeshatározóját fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek a részeshatározó kérdéseivel: *kinek?, minek?, ki részére?*

Utalószói: *annak, azoknak, annak a részére*

Kötőszói: *aki, ami* (ragosan vagy névutóval), *hogy*

Pl.: *Annak szánta lányát, akit keble választ.* (Arany János)

1.

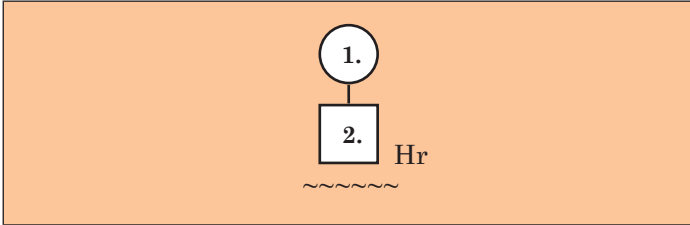
2.

Annak szánta lányát, | akit keble választ.

Kinek szánta lányát? → *részeshatározói mellékmondat*

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *annak*. A 2. tagmondat a *részeshatározói mellékmondat*, kötőszava: *akit*.

Jelölése:

195. Jelöld az utalószókat és a kötőszókat az alábbi részeshatározói összetett mondatokban! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Annak írom ezt a levelet, akiről tegnap meséltem. **2.** Azoknak van a legtöbb kérdésük, akik a legtöbbet tudják. **3.** A jó eredmény annak köszönhető, hogy tanultam. **4.** Sokat kell tanulnia annak, aki jó orvos akar lenni.

196. Írd le a mondatokat! Határozd meg a mellékmondatok fajtáját! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat!

1. Lelkem kiszikkadt mezején pár szál virágot keresek annak, ki lelkem lelke. (*Babits Mihály*) **2.** Szép a tavasz és szép a nyár is, ... annak, ki tűzhelyet, családot már végképp másoknak remél. (*József Attila*) **3.** Kit ez a fény von be, annak este van. (*Babits Mihály*) **4.** Már csak arra várok, hogy bealkonyodjék. (*Arany János*)

Az állandó határozói mellékmondat

A főmondat állandó határozóját is kifejezhetjük mellékmondatokkal. Sok igénk, névszónk alkot állandó kifejezést ugyanazzal a raggal, névutóval. Az így létrejövő vonzat az alaptag és a meghatározó tag között állandó határozós szerkezetet alkot: *hisz valakiben, bízik valakiben, felel valakiért, ügyel valamire*.

Az állandó határozói mellékmondat a főmondat állandó határozóját fejezi ki mellékmondat formájában.

Utalószó: *az* (mutató névmás és ragos vagy névutós alakjai)

Kötőszói: *hogy, aki, ami*

Pl.: *Egész úton – hazafelé – azon gondolkodám:
miként fogom szólítani rég nem látott anyám.* (Petőfi Sándor)

1.

Egész úton – hazafelé – azon gondolkodám:

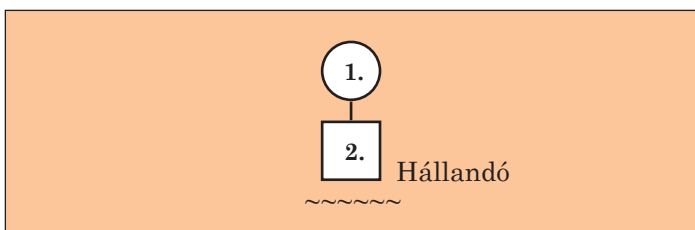
2.

| miként fogom szólítani rég nem látott anyám.

Min gondolkodám? → *állandó határozói mellékmondat*

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *azon*. A 2. tagmondat az *állandó határozói mellékmondat*, kötőszava: *miként*.

Jelölése:

197. Bontsd tagmondatokra az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Attól félek, hogy nem lesz elég időnk. 2. Zsuzsa arra gondol, akivel tegnap ismerkedett meg. 3. Nem bízom abban, hogy meg tudod csinálni. 4. Arra törekszem, hogy jó barátságban legyünk. 5. A pincér arra vár, hogy borraivalót adj neki. 6. Ez a helyiség nem alkalmas arra, hogy irodának használjuk.

198. Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold fel az alábbi mondatok ábráját!

- Rá is áll könnyen, bár szabódik elébb. (*Arany János*)
- Én csak egy kicsit csodálkoztam, hogy egy emberi láb ilyen is lehet. (*Örkény István*)
- Megemlékezz, hogy vannak istenek. (*Vörösmarty Mihály*)
- Esti fölfigyelt, hogy mégiscsak érik meglepetések. (*Kosztolányi Dezső*)
- Emlékszem, hogy több vagyok a soknál. (*József Attila*)

A hasonlító határozói mellékmondat

A hasonlító határozói mellékmondat olyan összetett alárendelő mondatban fordul elő, amelynek főmondatában középfokú melléknév, számnév vagy hasonlítást kifejező melléknévi névmás, határozószó vagy módosítószó szerepel.

A hasonlító határozói mellékmondatnak is legtöbbször *mint* a kötőszava, de stilisztikai értelemben ez a mellékmondat nem fejez ki hasonlítást.

Pl.: 1. 2.

Jobb félni, | **mint megijedni.**

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a *hasonlító határozói mellékmondat*. A főmondat állítmánya középfokú melléknév. Egyszerű mondatallal kifejezve: *Az ijedtségnél jobb a félelem.*

199. a) Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold le a mondatok ábráját! **b)** Keresd ki a mondatok közül a hasonlító alárendelést! Határozd meg a többi mondat fajtáját is!

1. Nehezebben mennek a dolgaitok, mint ahogy elképzeltétek?
2. Rosszabb ez annál, mint gondoltad volna?
3. Kint már melegebb az idő, semmint fűtenünk kellene.
4. A számítógépes grafikai alkotásokat ma már sok területen felhasználják.
5. A számítógépek operatív tárolójában képi adatbankot alakítottak ki.
6. Kopár hegyek között vezet az út, a színes kövek ontják a forróságot.
7. Ez több, mint amennyire számítottam.
8. Rövidebb megcsinálni, mint elmesélni.
9. A gyerekek jobban örültek az ajándéknak, mint remélted.
10. Minél közelebb értünk a kerítéshez, a kutyák annál erősebben ugattak.
11. Minél sötétebb lett, annál több gépkocsivezető kapcsolta be a lámpát.
12. Keskeny ösvényen kapaszkodtak föl a turisták a várromhoz.
13. Sokkal szűkebb volt a sziklák közötti átjáró, hogysé gondolták volna.

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Válaszolj a kérdésekre!

- Mit határoz meg a határozói mellékmondat?
- Sorold fel a határozói mellékmondat fajtáit, nevezd meg az utalószóit és kötőszóit!

2. Állapítsd meg, melyik az eszközhatározói és melyik a társhatározói alárendelés!

- Olyanná válnak a gyerekek, amilyenné nevelik őket.
- Abból származik a legtöbb félreértés, ha nem vagyunk őszinték egymáshoz.
- Ő tett azzá, aki vagyok. *(Petőfi Sándor)*
- Az egész öröm csak annyiból állott, hogy a faluban egy szép kis szőke lány volt. *(Petőfi Sándor)*
- Abból baj lesz, ha sokat dohányzol.

3. Írd ki a szövegből az alárendelő mondatokat! Húzd alá az utalószókat és karkázd be a kötőszókat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

Az emberi viselkedés tanulmányozása során egyre jobban megismerjük a beszédünket kísérő gesztusok jelentését.

Jó tudni, hogy akik nyitott tenyérrel tárgyalnak, azok készek a velünk való együttműködésre. Aki a tenyerét maga felé fordítja, az azt közli, hogy a szívében viseli a dolgokat. Az ujjhegyek érintésével önbizalomra utalunk. Aki pedig beszéd közben az arcához nyúl, esetleg eltakarja a száját, az bizonytalan.

A kéz tehát maga a meghosszabított gondolat.

(B. Kovács Gyula nyomán)

4. Egészítsd ki a mondatokat utaló- és kötőszavakkal!

- Ki korán kel, aranyat lel.*
- Aki nem dolgozik, ne is egyék.*
- Ami ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.*
- Addig hajlítsd a vesszőt, amíg fiatal.*
- Amilyen a munka, olyan a jutalma.*
- Olyan madár nagyon ritka, melynek kedves a kalitka.*

5. Bontsd tagmondatokra az alárendelő mondatokat, és jelöld a fő- és a mellékmondatot! Tedd ki a hiányzó utalószókat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!
- De bizony közel volt már akkor a reggel, hogy haza vergődött az álmos sereggel. (*Arany János*)
 - Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér! (*Közmondás*)
 - Mindenütt ott vagy, ahol valaha Tudtalak, láttalak, szerettelek. (*Szabó Lőrinc*)
 - Tudod-e, hol van a nagyapád öreg sípja, pipája? (*Sütő András*)
 - Mindenki elképedt, amikor karácsony első napján megszülettem. (*Sütő András*)
 - Azzal álla bosszút, hogy csak fel sem vette. (*Arany János*)
6. A frazeologizmusok (állandó szókapcsolatok) között gyakori az alárendelő összetett mondat. Állapítsátok meg fajtájukat!

Jobb adni, mint kapni.

Oda üt, ahol a csusza bejár.

Annyit eszik, mint a disznó.

Süket, mint az ágyú.

Annyi híre sincs, mint Demjén lovának.

Rossz dolgos az, aki délben dolgozik.

Ha a csúszó rajta ülne, akkor is ellopnák.

Ángyomnak szólok, hogy menyé is értse.

Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Olyan az arca, mintha savanyú almába

harapott volna.

7. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Úgy szeretem az ételt, ahogy édesanyám készíti. 2. Arra megyek én is, amerre a többiek. 3. Engem azért érdekel a vetélkedő, mert kíváncsi vagyok a feladatokra. 4. Akkor kapunk bővebb felvilágosítást, amikor jelentkezünk a pályázatra.

A JELZŐI MELLÉKMONDAT

Jelzői mellékmondatnak nevezzük az olyan alárendelő összetett mondatot, amelyben a mellékmondat a főmondat egyik mondatrészének jelzőjét fejtí ki. Így kifejezhetjük a *főmondat minőség-, mennyiség-, birtokos jelzőjét* és *értelmező jelzőjét* is mellékmondat alakjában.

A minőségjelzői mellékmondat

A minőségjelzői mellékmondat a főmondat minőségjelzőjét fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései meg- egyeznek a minőségjelző kérdésével: *milyen?, mekkora?, melyik?, hányadik?*

Utalószói: *olyan, akkora, azt* stb.

Kötőszói: *amilyen, amekkora, hogy, mint*

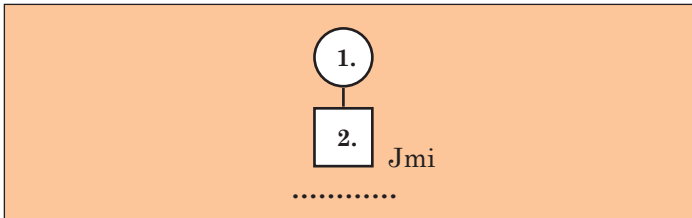
Pl.: *Egy olyan számítógépre lenne szükségem, amilyen neked van.*

1. *Egy olyan számítógépre lenne szükségem,* | 2. ***amilyen neked van.***

Milyen számítógépre? → *amilyen neked van, minőségjelzői mellékmondat*

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *olyan*. A 2. tagmondat *minőségjelzői mellékmondat*, kötőszava: *amilyen*.

Jelölése:

200. Pótold a hiányzó kötőszókat! Határozd meg a főmondat utalószavának szófaját, mondatrészi szerepét és a mellékmondat fajtáját!

1. Olyan piros, ... a nyíló rózsza. 2. Sohasem lesz olyan barátom, ... amilyen te voltál. 3. A második fiú olyan ügyes mester lett, ... messze földön nem akadt párja. 4. Gyepetglázással egy hónap múlva olyan

füvet kapunk, ... bátran ráléphetünk. **5.** Olyan madár igen ritka, ... kedves a kalitka. **6.** Nem volt annyi ereje, ... a kő elmozdításához kel-
lene. **7.** Vagyok olyan legény, ... te.

201. Pótold a mondatokban a hiányzó utalószókat!

1. ... korban éltem én e földön, amikor a költő csak hallgatott. (*Radnóti Miklós*) **2.** Egészen a XX. századig igen ritka az ... templom, amelyben Szent Annának legalább képével, szobrával ne találkoznánk. (*Bálint Sándor*) **3.** ... a kisfiú jár el hozzám nevetve, holtan, aki voltam. (*Ady Endre*) **4.** A tanító ... a tanácsot adta, hogy próbáljon apám szót érteni a városi urakkal. (*Móra Ferenc*) **5.** ... vidéken született, hol tisztán beszélnek a magyar nyelvet. (*Gyulai Pál*) **6.** És a szép szavakhoz nézett is ... szépen, hogy repesett a szív a király mellében. (*Arany János*)

202. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold le a mondatok ábráját!

1. Azt a könyvet olvasom, amelyet te ajánlottál.
2. Olyan telefont vettem, amilyen neked van.
3. Akkora szobám van, hogy táncolni lehet benne.
4. Arról a meséről beszélgetünk, amelyik neki tetszik.
5. Nekem áldott az a bölcső, mely magyarrá ringatott. (*Arany János*)
6. Volt ennek a tájnak sok akkora fája, hogy tetejüket János nem is látta. (*Petőfi Sándor*)

203. Írj minőségjelzői összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokka!

olyan – amilyen, akkora – amekkora, azt – amilyet,
olyan – mint, akkora – hogy

A mennyiségjelzői mellékmondat

A mennyiségjelzői mellékmondat a főmondat mennyiségjelzőjét fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek a mennyiségjelző kérdésével: *mennyi?*, *hány?*

Utalószó: *annyi*

Kötőszói: *ahány, amennyi, hogy*

Pl.: *Csak annyi pénzt költhetünk, amennyi van.*

1.

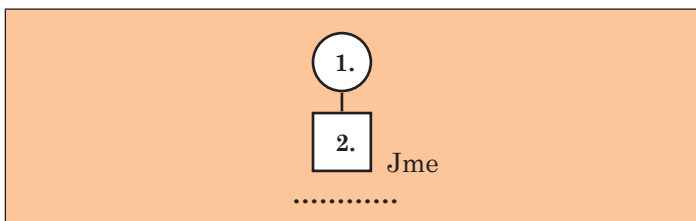
2.

Csak annyi pénzt költhetünk, | **amennyi van.**

Mennyi pénzt költhetünk? → *mennyiségjelzői mellékmondat*

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *annyi*. A 2. tagmondat a *mennyiségjelzői mellékmondat*, kötőszava: *amennyi*.

Jelölése:

204. Pótold a hiányzó utalószókat, és állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Amennyi fűszál van a tarka mezőben, ... áldás szálljon jó anyánk fejére.

2. Ahány ház, ... szokás.

3. ... almát vettem a piacon, hogy télire is el tudtam tenni belőle.

4. ... volt a dinnye ára, hogy még nem vettünk.

5. Talán lesz ... időm, hogy fel tudjak készülni.

6. Eső után ... lesz a gomba az erdőben, hogy bőven jut a piacra is.

7. ... kecske legelt a mezőn, ahány birka.

205. Szerkessz mondatokat az alábbi utalószók és kötőszók segítségével!

annyi – amennyi, amilyen – olyan, annyi – hogy, olyan – amilyen

206. Pótold a következő alárendelő összetett mondatokban a hiányos betűket!
Elemezd a mondatokat!

Ahány korcso...ázó volt a pályán, a...i jegyet árusítottak.

A...i paradicsomot vettem a piacon, ame...it haza bírtam vinni.

A...i kérdésem van, hogy alig győzőm feltenni őket.

Nincs a...i fagyú a világon, ame...it ne tudnék megenni.

A birtokos jelzői mellékmondat

A birtokos jelzői mellékmondat a főmondat birtokos jelzőjét fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései meg-
egyeznek a birtokos jelző kérdésével: *kinek a?*, *minek a?*

Utalószói: *annak (a), azoknak (a), olyanak (a)*

Kötőszói: *aki, ami, amelyik, hogy*

Pl.: *Annak a választát várom, aki elköltözött.*

1.

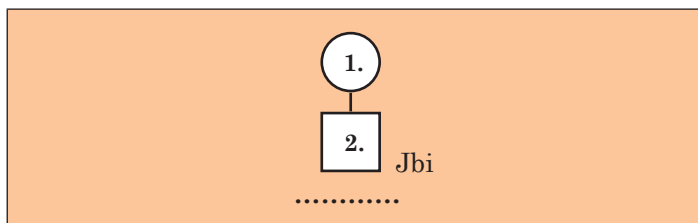
2.

*Annak a választát várom, | **aki elköltözött.***

Kinek a választát? → *birtokos jelzői mellékmondat*

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *annak a*. A 2. tagmondat a *birtokos jelzői mellékmondat*, kötőszava: *aki*.

Jelölése:

207. Húzd alá a mondatokban az utalószókat, és karikázd be a kötőszókat!
Amelyik mondatban hiányoznak, zárójelben tedd ki őket!

1. Kinek szavával élsz, annak főztjét dicséred.
2. A hibád annak a következménye, hogy nem figyeltél az órán.
3. Ki a Tisza vizét issza, vágják annak szíve vissza.
4. Aki bús dalát hallgatja, megesik a szíve rajta. (*Népdal*)
5. Annak a babája vagyok, aki nekem csókot adott. (*Népdal*)
6. Mi lesz a következménye, ha nem tartom meg a határidőt?

208. Írj négy birtokos jelzős alárendelő összetett mondatot!

209. Bontsd tagmondatokra az alárendelő mondatokat! Állapítsd meg, és rajzold le az alárendelés fajtáját!

A csodaszarvas ábrázolása

... Hanem egyszer láttak aztán egy olyan vadat, amelyet még soha. Egy szarvas volt, amilyen csodaszépet még emberi szem nem látott. A két ágas-bogas szarva össze volt fonódva, s lebegett a feje fölött, mint egy koszorú. A két szeme feketélett, ragyogott, mint a fekete gyémánt. A dereka karcsú, hajlékony, mint a lengő nádszál, a lába vékony, s szaladván nem látszott érinteni a földet. (...)

Szaladott a csodaszép szarvas, mint a sebes szélvész, utána Hunor és Magyar s velük száz deli legény. Tisztásról sűrűbe, sűrűből tisztásra, hegyeken föl, vizeken keresztül. Hol eltűnt, hol felbukkant a csodaszép szarvas: csalta, csalogatta Hunort s Magyarat.

(Részlet *Benedek Elek* A csodaszarvas c. meséjéből)

Az értelmező jelzői mellékmondat

Azokat a mellékmondatokat, amelyeknek a főmondatában az utalószó értelmezőként szerepel, **értelmező jelzői mellékmondatoknak** nevezzük. Kérdései megegyeznek az értelmező jelző kérdésével.

Utalószó: *annak*

Kötőszói: *aki, ami, amelyik, hogy*

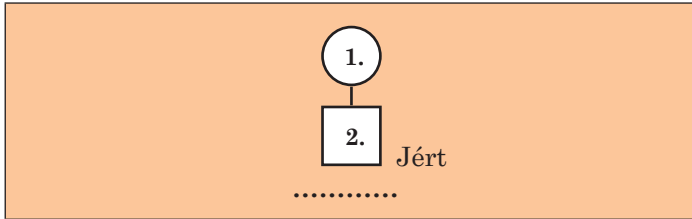
Pl.: *Miért késnek ők, akik már szabadságon vannak?*

1. 2.

Miért késnek ők, | akik már szabadságon vannak? értelmező-jelzői mellékmondat

Az 1. tagmondat a főmondat. A 2. tagmondat az *értelmező jelzői mellékmondat*, kötőszava: *akik*.

Jelölése:

210. Írjátok le a mondatokat! Jelöljétek az utalószót és a kötőszót, valamint rajzoljátok le a mondatok ábráját!

1. Elolvastam a könyvet, azt, amelyiket tőled kaptam.
2. Gombok voltak akkorák rajt, mint egy-egy pogány fej. (*Petőfi Sándor*)
3. Egy képet akarok tenéked adni, olyat, mely nékem kiskoromban tetszett. (*Kosztolányi Dezső*)
4. Ki vagy te, aki jársz alatt? (*Vörösmarty Mihály*)
5. Ismersz engem, kit szemed megviselt. (*József Attila*)
6. Könnyel növesszenek egy virágos kertet;
Ahol a késő kor, e hálás tanítvány,
Emlékezetöket ünneppel ujitván,
Össze-össze gyűljön... (*Arany János*)

211. Alkoss két-két példát az utalószók segítségével mindegyik típusú alárendelésre!

212. Állapítsd meg az alárendelés fajtáját az alábbi mondatokban, amelyeket *Az öreg halász és a tenger* című műből válogattunk!

- a) A csalétkes dobozt borító zsákot még délben kiteregette a napra, hogy megszárita.
- b) Alkonyatkor a vállára kanyarintotta ezt a zsákot úgy, hogy a hátán lógjon lefelé...
- c) A válláról lefutó zsinór olyannak tetszett a vízben, mint egy világító fénycsík.
- d) „Ha eltűnik a szemem elől Havanna fénye, akkor még inkább keleti irányban megyünk – gondolta. – Mert ha a hal megtartaná az eredeti irányt, akkor még órák múlva is látnom kellene a fényt.”
- e) Nagyszerű dolog volna, ha rádióval járhatnék halászni.

- f) Most azzal törődj, amit csinálsz.
- g) Aztán egyszerre sajnálni kezdte a nagy halat, amit fogott.
- h) Talán azért nem jön fel, mert okosabb annál.
- i) A csalétket úgy kapta be, mint egy hím...
- j) Már közeledett a hajnal, amikor az egyik hátramaradozó horogra valami ráharapott.
- k) Santiago hallotta, amint a fadarab kettétörik...
- l) De azért örökké ő sem tudja húzni ezt a csónakot, akármilyen rengeteg nagy hal.

(Ernest Hemingway)

Jelenet Az öreg halász és a tenger c. filmből (1958)

Az alárendelő összetett mondatok típusai

Fajtája	Utalószók	Kötőszók
Állítmányi	az, azok, azé, azoké, olyan, annyi, akkora, akkorák	aki, amilyen, ahány, hogy, mint
Alanyi	az, azok, olyan, olyanok, akkora, akkorák, annyi	hogy, aki, ami, amennyi

Tárgyi	azt, azokat, azét, olyant, olyanokat, akkorát, akkorákat, annyit	hogy, aki, ami, amekkora, amilyent, amennyit
Határozói		
<ul style="list-style-type: none"> • hely • idő • szám • mód • eszköz • fok- és mérték • ok • cél • állapot • társ • eredet • eredmény • részes • állandó • hasonló 	<ul style="list-style-type: none"> • ott, addig, oda • azóta, akkor, addig • annyiszor • úgy, akként • azzal, azáltal • úgy, annyira, annyival • amiatt, azért • avégett, úgy • úgy, anélkül, ugyanúgy • azzal, azokkal • abból, onnan, attól • azzá, annak, olyanná • annak, annak a részére • abban, annak • arra, annál 	<ul style="list-style-type: none"> ahol, ahová amikor, amióta amíg, hogy ahányszor hogy, ahogy ahogy, amint hogy, ahogy mert, mivel hogy, ami ahogy, mint aki, ami hogy, aki, ami hogy, aki, ami aki, ami, hogy, aki, ami, hogy mint, hogy, aki, ami
Jelzői		
<ul style="list-style-type: none"> • minőség • mennyiség • birtokos • értelmező 	olyan, akkora, az anyyi, ugyanannyi annak (a), azoknak (a) olyan, akkora, anyyi	aki, ami, amilyen, amennyi, ahány aki, ami, hogy aki, ami, amelyik, hogy, mint

A többszörösen összetett mondatok

A körmondat

A többszörösen összetett mondat természetesen háromnál több tagmondatból is állhat, s ezek összefüggése többféleképpen alakulhat.

A többszörösen összetett mondatok különleges szerkezetű, művészi formájú változata a körmondat. A körmondat szerkezeti jellemzője, sajátossága, hogy két fő részből áll. Ez a két rész az *elő- és utószakasz*.

Az **előszakasz** rendszerint mellékmondatokból áll és fölkelte, fokozza az érdeklődést. Az **utószakasz**, amely a főmondatot is tartalmazza, a végső kifejtéshez juttatja a gondolatot, lezárja azt.

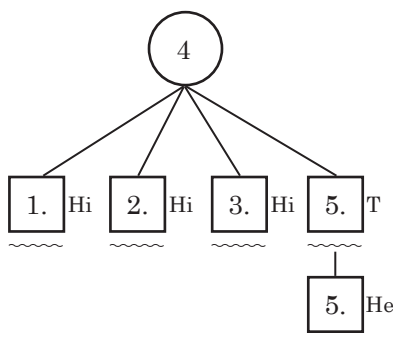
Az alábbiakban *Petőfi Sándor* A XIX. század költőjének című verséből mutatunk be egy művészien megszerkesztett többszörösen összetett mondatot, azaz körmondatot:

Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy meg-
álljunk,
Mert itt van már a Kánaán!

Elemezzük a mondatot!

1. Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
2. | Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
3. | Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
4. | Akkor mondhatjuk, | 5.
álljunk,
6. | Mert itt van már a Kánaán!

A körmondat 6 tagmondatból áll. A tagmondatok közül a 4. a főmondat. Ennek négy mellékmondata van: az 1., 2., 3. *feltételes időhatározói mellékmondat* és az 5. pedig *tárgyi mellékmondat*. Az utóbbinak alárendeltje a 6. *célhatározói mellékmondat*.

213. Írjátok le az alábbi körmondatot! Elemezték a tanult módon, és rajzoljátok le a körmondat ábráját!

Ezreket fogsz láthatni, kik ajkaikon hordozzák a szent nevet; kik magasztalva említnek mindent, ami a honi föld határain belől talál-

kozik; kik büszkén tekintenek az idegenre, s hálát mondanak az égnek, mely őket magyaroknak születni engedé...

(*Kölcsey Ferenc*)

214. Írjátok ki körmondatokat *Babits Mihály* Esti kérdés című verséből! Elemezzétek a tagmondatok viszonyát!

215. Írjátok le a versrészletet! Állapítsátok meg a tagmondatok közti viszonyt! Rajzoljátok fel a körmondat ábráját!

Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élete kincsét, ámbár napja múl,
Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fennmarad, s nőttön-nő tiszta fénye,
Amit időben, térben távozik,
Melyhez tekint fel az utód erénye,
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.

(*Arany János*)

216. Határozzátok meg a körmondat tagmondatainak számát! Elemezzétek a tanult módon! Indokoljátok meg az írásjelek használatát!

Ha a nap szürke határod fölött csendesen fölmerül, s ragyogó sugarait egész felszíneden akadály nélkül egyszerre elönti, vagy ha délibáb a dél forró hevében árnyatlan téreid fölött tavakat fest, mintha

Naplemente

a szomjuzó föld a tenger árjairól álmodoznék, melyek azt egykor tarták; vagy ha az éj sötét nyugalma borult el a messze határ fölött, s míg fenn csak csillagok, lenn itt-ott egy pásztortűz világít, a földön végtelen csend terül el, úgyhogy a vándor a magas fűvön átsuhogó esti szellőt hallhatá, nem tölti-e ily pillanatokban leírhatatlan érzemény kebelét?

217. Az alábbi versrészlet *Juhász Gyula* Milyen volt című költeményéből való. Írd le, és szemléltesd a mondat ábráját!

*Milyen volt szókesége, nem tudom már,
De azt tudom, hogy szókéek a mezők.
Ha dús kalással jó a sárguló nyár,
S e szókeségben újra érzem őt.*

218. Az alábbi idézetek a körmondatok mestereitől valók. Olvasd el a gondolatokat, fogalmazd meg az üzenetüket!

Ki magáért fárad, gyakran csalatkozik; ki lelke erejét hazájának szenteli, annak tettei előbb-utóbb sikerrel koronáztatnak meg; s a siker felől az emberiség elismert haladása biztosít.

Eljön az idő, s társaid körében neked is fel kell állanod, s a köztanácskozásokban élő szóval részt vened; s érezni fogod, miképpen az ékesszólás, s mindaz, ami erre megkívántatik, oly szükség, mi nélkül közdolgokban résztvevő polgár közvetlen nem hat.

(*Kölcsey Ferenc*: Parainesis *Kölcsey Kálmán*hoz)

Azért tegyünk törvényt magunkra, vétkecsük magunkat, sirasuk most bűneinket, hogy akkor ne sírjunk, mikor a világ előtt bűneink kitudódnak, mikor az utolsó sentencia kiadatik: hanem az igazakkal örüljünk és vigadjunk örökkön-örökké.

(*Pázmány Péter*: Az utolsó ítéletnek rettenetességéről)

Ha ma mi vagyunk e nemzet miniszterei, holnap mások lehetnek, ez mindegy, a nemzet ezzel a minisztériummal vagy másokkal kell, hogy megmentse a hazát; de hogy akár ez a minisztérium, akár a másik megmenthesse: a nemzetnek erőt kell teremtenie.

(*Kossuth Lajos* 1848. július 11-ei beszéde a haderő megajánlása ügyében)

219. Az alábbi részlet *Kölcsey Ferenc* Parainesis c. művéből való. Olvasd el, majd elemezd a mondatot!

Ezreket fogsz láthatni, kik ajkaikon hordozzák a szent nevet; kik magasztalva említnek mindent, ami a honi föld határain belől találkozik; kik büszkén tekintenek az idegenre, s hálát mondanak az égnek, mely őket magyaroknak születni engedé: s véled-e, hogy ezeknek szíveik szeretettel buzognak a haza iránt? Véled-e, hogy ezen hazaszerezet az, mely a rények koszorújában olthatatlan fénnel ragyog, s a történet évkönyveiben tisztelő bámulattal említettik?

A többszörösen összetett mondatok írásjelei

A többszörösen összetett mondatokon belül a következő írásjelek használata a leggyakoribb: **vessző**, **pontosvessző**, **kettőspont**, **gondolatjel**.

Az összetett mondat tagmondatai között a leggyakoribb írásjel: a **vessző**. A vesszőt akkor is ki kell tenni, ha a tagmondatokat az **és**, **s**, **meg**, **vagy** kötőszók kapcsolja össze.

Pl.: *Végre hajnalodott, a gyorsszekér előállt, s én elbúcsúztam pajtásaimtól.* (Petőfi Sándor)

A többszörösen összetett mondatok tagmondatai közé akkor teszünk **pontosvesszőt**, ha egymással összefüggő gondolatok közül egyeseket jobban el akarunk különíteni egymástól.

Pl.: *Vannak, akik úgy gondolják, hogy a helyesírást csak az tudja megtanulni, akinek jó füle van; ez a vélemény akkor volna helytálló, ha mindent pontosan úgy kellene leírni, ahogyan kiejtjük.*

A **kettőspontnak** többféle szerepe lehet a mondatban. Előfordulhat egyszerű mondatokban is, ha felsorolást vezetünk be. Az összetett mondatokban akkor teszünk kettőspontot egy-egy tagmondat elé, ha egy fontosabb magyarázatra vagy következtetésre fel akarjuk hívni a figyelmet.

Pl.: *A helyesírás valóban olyan tudnivaló, amelyet nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk: hozzátartozik az általános műveltséghez, helytálló, ha mindent pontosan úgy kellene leírni, ahogyan kiejtjük.*

Az összetett mondatoknál gyakran előfordul, hogy egy tagmondat beékelődik a másik mondatba. A közbevetett tagmondatot **gondolatjellel** (vagy vesszővel) választjuk el a többitől.

Pl.: *Gondoskodjunk arról is – mert ez is fontos –, hogy a meghívókat időben elküldjük!*

220. Írd le a mondatokat úgy, hogy közben pótolod a mondatközi írásjeleket! Ábrázold a mondatok szerkezetét!

1. Nincs emberi kapcsolat amely megrendítőbb mélyebb lenne mint a barátság. (*Márai Sándor*) **2.** Még nem volt egészen este amikor megérkeztem a házba de azért úgy gondoltam hogy nyugovóra térek. (*Tamási Áron*) **3.** Az erdészsegéd már emelte puskáját hogy rákiáltson de az ember ekkor kiért a holdvilágos nyiladéokra. (*Fekete István*) **4.** Az adószedő néha rápillantott Andrásra s arra gondolt hogy erről a fiatalemberről máris jegyzőkönyvet lehetne felvenni mert nem beszél ugyan de minden gondolata kiült az arcára és a kicsire húzott szemébe. (*Sütő András*)

221. A nagy magyar mesemondó, *Jókai Mór* regényeiben gyakran találkozunk többszörösen összetett mondatokkal. Olvasd el az alábbi részletet, magyarázd meg az írásjelek használatát!

A tulajdonos nem fut el a vész érzetére. Nyugodtan, hidegvérrel adja ki a rendeleteket, hogy működésbe kell hozni a légszivattyút, időváltozást (*Wetterwechsel*) kell csinálni a tárnában; a munkásokat hat órai munkatartam helyett háromóránként felváltatni parancsolja; beül a bivalybőr tömlőbe, s az aknakútba leereszti magát, megvizsgálni, hogy az újabb nyitások nem veszélyesek-e, vasdoronggal átkémleli a széntörmeléket, nem fülledt-e át, nem fejlődött-e ki benne kénsav, mely önlobot okoz. Mikor a ventillátor ideleln és a légszivattyúgép odafenn a föld felszínén működni kezdenek, ő maga áll az anemométer elé, ami egy finom kis gép, olyanforma, mint a gyermekek szélpörgettyűi: szárnyai vékony aranyfüst lapok, tengelyei rubinban forognak, s a korongja egy százfogú kereket mozgat. E kerék mozgása tudatja, milyen erős a légváltozás a tárnában. Sem erősebbnek, sem gyöngébbnek nem szabad lennie, mint a viheder tolama, ő maga ügyel fel arra, s mikor minden intézkedést megtett, mikor mindenhez maga is hozzányúlt, s bevárta, míg az elrendelt munka be van végezve, akkor ő marad leghátul, kit a tömlőben felvontatnak a napvilágra.

(Részlet *Jókai Mór* Fekete gyémántok c. regényéből)

222. Olvasd el az alábbi szöveget! Az írásjelek hiányoznak az alábbi mondatokból. Írd le úgy, hogy tedd ki azokat! Jelöld a tagmondatok határát, és állapítsd meg a köztük lévő viszonyt!

Már az ókori egyiptomiak rómaiak és görögök is szívesen használták az édes mézet nemcsak ételeket készítettek belőle hanem orvosságok alapanyaga is méz volt Már Hippokratész a nagy hírű görög orvos a légutak megbetegedéseinek gyógyítására is forró mézes tejet írt elő betegeinek Mivel a méz gyorsan felszívódik így jó hatású a fáradtság leküzdésében is sőt javítja az emésztést és a csontképződést felfrissíti az egész szervezetet Mézzel édesítve finomabb a tea a limonádé zamatosabb a müzli de még a palacsinta is ízletesebb

A STÍLUSRÓL TANULTAK ÖSSZEFOGLALÁSA

A *stílus* görög eredetű szó, mely a latin nyelven keresztül terjedt el világszerte. A rómaiak a viasztáblára véső íróvesszőt nevezték *stylus*nak. A *stylus* tompa végével simították el a javítandó részeket, hogy helyükbe megfelelőbbek kerülhessenek.

A *stylus* szó később már nemcsak az íróvesszőt jelölte, hanem az írás, a fogalmazás módját is.

Az angol nyelvben a *style* divat, mód, fajta, jelleg, az olaszban pedig a *stile* technika (mint cselekvési mód) értelmezést adja. A görög eredetiben a *sztilosz* eszközt, hegyes tárgyat, oszlopot jelöl.

Eredetileg az antik világban a jogi megnyilatkozások, szónoklatok szerkesztésére vonatkozott, ma mindennemű szóbeli vagy írásbeli közlemény nyelvi kifejezésmódját értjük rajta.

Előfordul a szó tágabb értelmében is, amikor művészi formanyelvről (pl. építészet, zene, tánc, film stb.) beszélünk. Lehet átfogó jelentésű, mint a korstílus, s lehet szűkebb értelmezése az egyéni kifejezésmód kapcsán (beszédmód, viselkedésmód, cselekvésmód).

A nyelvi kifejezésmódok a társadalmi érintkezés meghatározott területéhez is kapcsolódnak: egy-egy társadalmi csoport nyelvi kifejezésmódjában az azonos vonások ellenére sok eltérő sajátosságot fedezhetünk fel. A nyelvi stílusban tehát bizonyos rétegződést figyelhetünk meg, *stílusrétegeket* különíthetünk el sajátos szóhasználatuk, kifejezőképességük és mondatfűzésük alapján.

A stílusrétegek a társadalmi érintkezés valamely területén használt nyelvi eszközök, szabályok rendszere.

A legfőbb stílusrétegek	
I. Beszélt nyelvi stílusok	II. Írott nyelvi stílusok
1. társalgási stílus, 2. szónoki stílus, 3. előadói stílus.	1. tudományos stílus, 2. publicisztikai stílus, 3. hivatalos stílus, 4. szépirodalmi stílus.

BESZÉLT NYELVI STÍLUSOK

A társalgási stílus

Életünkben a **társalgási stílus**nak van a legnagyobb szerepe. Ezt a mindennapi életben használjuk, a társas érintkezésben lehet **szóbeli** (beszélgetés, telefonbeszélgetés, történetmesélés, viccmesélés, pletyka, vita stb.) és **írásbeli** (levél, e-mail, chat, sms, napló, blog).

A társalgási stílus

- a beszédbeli érintkezés nyelvhasználata
- legfontosabb jellemzői: a közvetlenség, a természetesség, a gyakran hétköznapi kifejezőmód és mondatfűzés
- szókincese sokrétű: csoportnyelvi, tájnyelvi, zsargon-, argó-, idegen szavak stb. megtalálhatók benne
- kedveli a tréfás, gúnyos, sőt durva, vulgáris szavakat, másfelől a becézés, kedveskedés, udvariaskodás nyelvi kifejezőit, továbbá a nagyításokat, túlzásokat
- szereti az egyszerű, könnyen érthető, rövid mondatokat
- fő jellegzetességei: a rövid, gyakran csak egy szóból álló nem teljes vagy hiányos mondatok, közbevetések, félbeszakítások stb. használata
- az írók élnek a társalgási stílus adta lehetőségekkel

223. Elemezd az alábbi szövegrészletet a társalgási stílus sajátosságai szempontjából!

Csoszoghihoz, az öreg suszterhez egy gyerek állított be. (...)

– Jó napot! – mondta, amikor belépett. Csoszogi, az öreg suszter csak a szemével nézett oda, meg sem mozdította a fejét.

– Mit akarsz? – mormogta.

– A mama küldött, tessék megjavítani a cipőmet – felelte a gyerek.

– A mama mondta, hogy foltot kell rá tenni, és akkor tart még.

– Hol a cipő?

– A lábamon.

– Talán a lábadhoz varrjam a foltot?

– Nem, mindjárt levetem. – Azzal a gyerek úgy állva lerántotta egymás után a cipőt. Csoszogi kivette a kezéből, de adta is vissza.

– Ezen a cipőn nem lehet segíteni

– De mama azt mondta, csak egy foltot kell rátenni.

– Nem lehet. Nem állja a varrást. Kérge sincs.

A gyerek könyörgő hangon megszólalt:

– De a mama küldött, amikor elment a moziba, hogy hozzam el Csoszogi bácsihoz, majd meg tetszik csinálni, ideadta a pénzt is.

– Úgy! Hát mondd meg az anyádnak, azt üzeni a Csoszogi bácsi, vigye a cipődet a moziba, ott megcsinálják!

A gyerek erre még jobban megijedt, szinte siránkozni kezdett.

– Nem moziba ment a mama, hanem az Újpesti moziba takarítani!

– Te vagy annak a Vanicseknének a fia?

Csoszogi, az öreg suszter

- Én.
- Neked van öcséd is?
- Van. Meg egy húgom is.
- Hol van az a cipő? – kérdezte, és lerakta a kezéből a kaptafára szegezett felsőrészt.

(József Attila: Csoszogi, az öreg suszter)

224. Számos szólásunk, közmondásunk jellemzi a társalgást, ennek egyik vagy másik mozzanatát. Magunk is alkalmazzuk (vagy alkalmazhatjuk) őket. Mikor, kiről említhetjük a következőket? Értelmezd őket! Milyen erkölcsi kép bontakozik ki belőlük a beszélő emberről?

A szó köztünk maradjon! – Egy szó annyi, mint száz. – Mindig az övé az utolsó szó. – Se szó, se beszéd. – Szó ami szó. – Szó szót követ. – Szóba áll valakivel. – Kap a szón. – Száz szónak is egy a vége. – Szóra sem érdemes. – Egy szót se szólt, azt is lassan (halkan) mondta. – Hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem. – Megrágja a szót. – Szaporítja a szót. – Szót ért valakivel. – Szóval tart valakit. – Ahol sok a szó, kevés a tett. – A jó szó az ellenséget is kibékíti. – Rövid szó homályos szokott lenni. – A szavak oktatnak, a példák vonzanak. – Kimondott szót nem lehet visszanyelni. – Néha egy szó egész háború. – Szóból ért az ember.

225. Miben volna más az alábbi mondatok jelentése a kiemelt szavak nélkül? Mit lehet megtudni e szavakról a *Magyar értelmező kéziszótár*ból?

1. Tulajdonképpen mindent pontosan elmondtam ... **2. Hát** én nem bánom ... **3. Valójában** én is ugyanezt akarom ... **4. Ugyebár** te is úgy gondold ...

226. Olvasd el figyelmesen az alábbi *Örkény*-novellát! Miből adódik a szereplő félreértése? A társalgási stílus mely jegyeit figyelheted meg az alábbi szemelvényben?

Francia szemmel

- Bocsánat, hogy így, ismeretlenül, átszólok az asztalon, és megzavarom a beszélgetésüket... Önök, ugyebár, törökök?
- Nem, kérem. Mi magyarok vagyunk.
- Magyarok? Nahát, milyen véletlen! Nekem is van egy magyar ismerősöm, akivel épp ebben a bisztróban időnként lejátszok egy parti sakkot... De talán ismerik is! A neve Jan Szlavomir Sztrhács.
- Sajnos, nem ismerjük. De a neve után ítélve nem is magyar.
- Hát melyik országban laknak a magyarok?

- Magyarországon.
- Aminek fővárosa Bukarest?
- Nem, nem. Magyarország fővárosa Budapest.
- Hát persze! És elnézést kérek a zavarásért. Most már mindent értek.

227. A társalgási stílus milyen jellemző vonására példa az alábbi szövegrészlet?

- Jó, jó nem kell azért mindent eltúlozni. Végeredményben még csak 18 éves.
- Végeredményben, végeredményben, mást se tudsz kinyögni!

(*Vámos Miklós: Ee*)

- Gyűjts össze néhány példát ilyenféle szójárásra saját környezetedből! Ismered-e saját „kedvenc” szavaidat?
- Keress példát olvasmányaidból arra, hogy az író a szereplőt szavajárásával jellemzi!

A szónoki stílus

A hallgatóság élőszóval való meggyőzésének, elhatározásra, tette buzdításának stílusa. A szónok célja az, hogy hallgatóságát annak értelmére és érzelmeire hatva a maga igazáról meggyőzze és cselekvésre készítse.

A szónoki stílus

- a szónoki beszédek, a szónoklatok nyelvhasználata
- a szónok célja az, hogy a hallgatóságot meggyőzze igazáról, megfelelő állásfoglalásra, illetve elhatározásra bírja
- szívesen használ választékos, ünnepélyes, sokszor túlzó szavakat
- gyakran él rokon értelmű szavakkal
- kerüli az idegen szókat, az archaizmusokat és a neologizmusokat
- szereti a halmazott mondatrészeket, a felsorolásokat, kihasználja a figyelemfelkeltés nyelvi eszközeit
- előszeretettel alkalmazza a kifejező erejű felkiáltó és kérdő mondatokat

228. Olvasd el figyelmesen a szöveget! Egyetértesz-e a szerzővel?

A szónoklásról

... A szónoknak terve van embertársairól, s azt embertársaival el akarja fogadtatni. A szónoklás tudománya: a rábeszélés tudománya. Könnyű belátnod, mily fontos a tudomány az életre. A görögöknél, a rómaiaknál ez volt az élet iskolája. De a szó hatalma azóta sem csökkent, mert a szóval a gondolat harcolt; s van-e hatalmasabb a gondolatnál? De jegyezd meg: csak a jó gondolat harcolhat jó szóval. Be tudsz-e bizonyítani valamit, ami nem igaz? Csak gyengeelméjűeknek. Rá tudsz-e bírni valamire, ami nem helyes? Csak gyenge jelleműeket. Az igazi szónok nem gyengeelméjű, nem gyenge jellemű hallgatóra számít. Nagy szónok nem lehet hamis ügy szónoka: tudatosan soha. A jó szónok elsősorban igaz ember; *vir bonus dicendi peritus* – mint a rómaiak mondták. *Rossz gondolatból nem eredhet jó szó...*

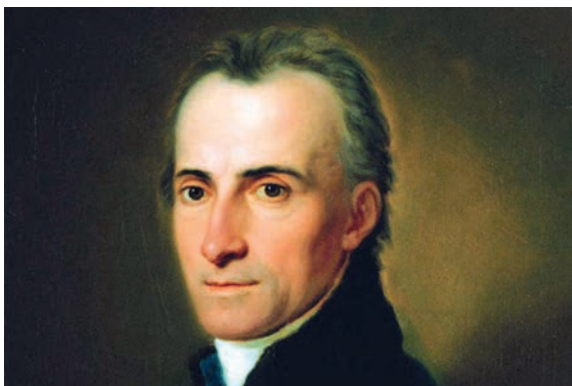
(Részlet *Babits Mihály* Irodalmi nevelés c. írásából)

229. Hallgass meg egy parlamenti beszédet! Elemezd abból a szempontból, hogyan alkalmazza a szónok a különféle stílusesszközöket!

230. Olvasd el figyelmesen *Eötvös József* beszédének egy részletét, mely *Kazinczy Ferenc* születésének századik évfordulóján az Akadémián hangzott el! Felelj a szöveggel kapcsolatos kérdésekre!

Donát János: Kazinczy Ferenc, 1812

Minden nemzet, mely e névre érdemes, tiszteletben tartja azon férfait, kik tevékenységöknek magasabb célokat tűzve ki, akár a közélet, akár a tudomány vagy a művészet körében kitűnő érdemeket

szereztek magoknak, s ünnepnek tekintik e napot, melyet valamely dicső fia emlékének szentelhet. És méltán; nemcsak azért, mert kitűnő férfiakkal való jutalma csak az lehet, ha nevek s tetteiknek emléke tiszteletben tartatik, de azért is, mert a megérdemlett borostyán, melyet a nemzet dicső gyermekeinek szobraira tesz, egyszersmind reménység, mely arra emlékeztet, hogy valamint a hatalmas cser után annak legalább sarjadékaik maradnak, úgy oly haza, mely valóban nagy férfiakat nevelt, később is fel fogja találni polgárai között azokat, kik a jövő véseivel szembeszálljanak.

Ily ünnepet ülünk mi ma, midőn Kazinczy Ferenc születésének századik évfordulóján összegyűlve, azon férfiúnak emlékét tiszteljük meg, kinek nyelvünk s irodalmunk újabb kifejlődését köszöni, ki ezt nemcsak fél századig irányadólag vezeté, s kinek dicsőségét nem e szobor, nem e gyülekezet, nem a beszéd vagy költemény, mely magasztalására mondatik, de minden szó hirdeti, mely e hazában magyar ajkáról hangzik; mert minden érzés vagy gondolat, melyet kifejezünk, csak azon hatásnak újabb bizonyága, melyet ő édes anyai nyelvünkre gyakorolt; s ez az ok, melyért a magyar Akadémia, midőn Kazinczy születésének századik évnapját megünnepelni elhatározzá, nemcsak az irodalom barátait vagy tanítványait, hanem a nemzetet illeti a kötelesség, hogy ünnepélyes módon tiszteletet nyilvánítson azon férfiúi iránt, kiben újabb kifejlődésének egyik fő tényezőjét ismeri el.

Ne is várják el tőlem, tisztelt hallgatóim, hogy a dicsőültnek érdemeiről szóljak; felettök az idő rég kimondotta ítéletét, fenntartva műveit, melyek közül sokan irodalmunk egyes ágainak mindmáig legszebb virágai; ne kívánják, hogy munkás életének képét adjam elő...

Hosszú élete hosszú küzdés vala, melynek nagyszerű eredményei nagy fáradságok, gyötrő nélkülözések és lelki fáradsalmak árán vásároltattak.

De vajon elszámáljam-e azokat? Hogy most, midőn harminc évvel halála után azért gyűltünk össze, hogy érdemeinek méltó jutalmául egész nemzetnek háláját mondjuk ki, azon egyes csalódásokra emlékezzünk, azon apró küzdelmekre s névtelen akadályokra, melyek őt, mint a vándort az erdők kúszó növényei, nemes törekvései között a legnagyobb akadályoknál jobban kifárasztották. Vagy vádat emeljek-e? minőkre ő, mint minden kitűnő ember élete alkalmat ad, hogy elkeseredést gerjessen azok ellen, kik irányában igazságtalanok voltak, és sajnálkozást őiránta!

Nemcsak Kazinczy érdemeinek, de egy nagy nemzeti ügy eddig kivitt diadalának megünneplésére gyűltünk össze, s vajon a triumfator (a győztes) ékes palástja alatt miért keresnők a sebhelyeket, melyeket magán visel?...

Élete egy nagy ügynek vala szentelve, melynek elő mozdításáért hosszú életén át fáradozott, s melyben a sors és emberek csapásai után egyedül örömét és vigasztalását találá. (...)

- Milyen módon nyeri meg a hallgatóság jóindulatát a szónok a bevezetőben?
- Bizonyítsd példákkal, hogy a szónoki beszéd áradó stílusára jellemzőek a felsorolások, ellentétek és a közbevetések!
- Húzd alá a szövegrészletben a hallgatókat megszólító mondatokat!
- Mi a szerepük a költői kérdéseknek a szövegben?
- Milyen előadásmód, szónoki gesztusok illenek ehhez a beszédhez?

Az előadói stílus

Az előadói stílus a tudományos stílus beszélt változata, ezért a tudományos és a szónoki stílus eszközeit vegyíti. Sok helyen és sokféle alkalommal találkozhatunk vele, pl. az iskolában a tanár magyarázatánál, a diák feleleténél stb.

Az előadói stílus

- a tudományos stílus beszélt változatának tekinthető, s a szónoki stílusnak a sajátosságait ötvözi
- minden előadónak, minden előadásnak az a célja, hogy mondanivalóját a hallgatóság megértse
- főbb ismertetőjegyei: a témára vonatkozó bevezetés, a magyarázatra szoruló fogalmak ismertetése, közbevetett kérdések alkalmazása, az elhangzottak vissza-visszatérő megismétlése más megfogalmazásban

231. Melyek az előadói stílus jegyei a következő részletben?

Lőrincze Lajos

Egy és más a magyar nyelvjárásokról

Többen kérdezősködtek már afelől, van-e olyan magyar nyelvjárás, amelyet a más vidéken lakók vagy a köznyelvet beszélők nem értenek. Rögtön előljáróban elmondhatjuk, hogy olyan nyelvjárás, amelyet más magyar emberek nehezen vagy egyáltalán nem ér-

tenek meg, nincsen. Mert hiszen az, hogy az egyik vidéken ilyesmit hallunk: kápá, ápaá; a másikban meg: ha löhet, mögtöszöm; a következőn: ollan keviezs vout; ismét következően meg: kéit szíp lú stb.— mindez furcsán, szokatlanul hangzik annak, aki először hallja, de megértésében aligha akadunk fönn.

(Lőrincze Lajos)

232. Elemezd saját előadói stílusod! Hogyan szoktál kiselőadást tartani?

233. Igen gyakori, hogy az előadónak lámpaláza van. Olvasd el *Fischer Sándor* tanácsait! Fogalmazd meg, mivel lehetne még a tanácsokat kiegészíteni! Elemezd a szöveget úgy, mintha az egy kiselőadáshoz szolgálna forrásul! Miről beszélnél a kiselőadás bevezetésében, tárgyalásában és befejezésében?

Minden nyilvános szereplés lámpalázzal jár; a kérdés csak az, hogy ki mennyire képes leküzdeni lelki görcsét.

A lámpaláz egyik oka az, hogy általában nem készülünk föl beszédek tartására. Úgy gondoljuk, hogy már megtanultunk beszélni, naponta gyakoroljuk is, tehát bizonyított tény: tudunk előadást tartani. Már eddig is megtapasztalhattuk, hogy mennyi minden szükséges ahhoz, hogy valaki emberek előtt megszólaljon, és néhány értelmes mondatot mondjon: szókinccs, stílus, fogalmazásképeség, rögtönzés, stb.; kimondva vagy kimondatlanul mindenki érzi ezt, és éppen ezért fogja le a gátlás a mások előtt megszólaló embert. Tehát: meg kell tanulnunk előadni, azaz nyilvánosan beszélni.

Bizonyos fokig mindenki lámpalázos. Ha ez a feszültség nem hat bénítólag az előadóra, akkor még fokozhatja is a szónoklat erejét. Ha tudjuk, hogy sokan hallgatnak bennünket nyilvánosan, akkor a felelősség tudata fokozza a lámpalázat; és ez annál nagyobb, minél nagyobb a tét. Ha olyan beszédet mondunk, amely esetleg életünk további alakulását is befolyásolhatja, akkor a sikerélmény hajszolása nem előrelendít, hanem hátravet; a túlzott akarattól megbénul minden alkotási lehetőség.

A sikertelenségtől való félelem a legerősebb fokozója a lámpaláznak. Ennek a leghatékonyabb ellenszere az alapos fölkészülés, a pontos anyaggyűjtéstől a leírt beszéd többszöri elmondásáig. Ne bízzunk magunkban úgy, hogy elodázzuk a tanulást, a gyakorlást. A megalkotott beszéd hangos elmondása ugyanolyan fontos a szónoknak, mint a muzsikusként a gyakorlás vagy a sportolónak az edzés.

Tehát: alapos fölkészülés, pontosan fogalmazott beszédanyag, biztos tudás – ez a lámpaláz leküzdésének tárgya alapja.

234. Készüljete fel a legközelebbi irodalomórára úgy, hogy feleletek egyben rövid ismeretterjesztő előadás legyen valamely elképzelt közönség előtt!

AZ ÍROTT NYELVI STÍLUSOK

A tudományos stílus

A tudományos stílus a tudományos művek jellemző nyelvhasználata. E művek célja a valóság törvényeinek, a jelenségek összefüggéseinek feltárása, ismertetése, elméletek felállítása, bizonyítása vagy cáfolata.

A tudományos stílus

- a tudományos művek (*monográfia, tanulmány, tudományos cikk, referátum, recenzió* stb.) jellemző nyelvhasználata
- a tudomány célja a valóság törvényeinek, összefüggéseinek megismerése, ill. világos és egyértelmű megismertetése érvelő bizonyítással
- az érthetőség kedvéért egyértelműen, pontosan fogalmaz
- nagy számban használ magyar és idegen eredetű szakki-fejezéseket, definíciókat, levezetéseket, képleteket stb.
- szereti a ténymegállapító, kijelentő tartalmú mondat-szerkezeteket
- általában világos, áttekinthető szórendre törekszik
- gyakoriak benne az összetett mondatok, melyekben fontos szerephez jutnak a kötőszók
- sűrűn használ figyelemkeltő kérdéseket, idézeteket és hivatkozásokat

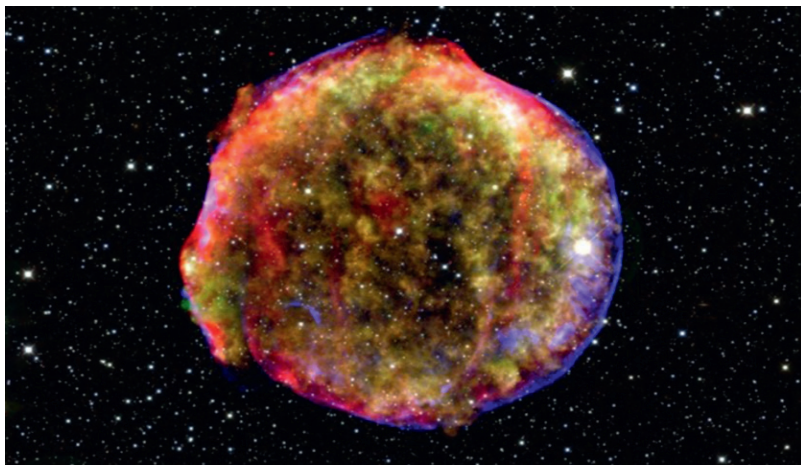

235. A tudományos stílusnak milyen jegyeit fedezhetjük föl a következő szövegben?

Robbanó csillagok

Egy csillag sorsa főként a tömegétől függ. Ha egy olyan csillag, mint a Nap, felhasználta hidrogén „üzemanyagát”, héliummagja összehúzódik, míg a külső rétegek kiterjednek. Ekkor vörös óriásnak

nevezzük. Idővel a külső rétegek elszállnak, s egy kicsiny fényes mag marad hátra – ez a fehér törpe. A csillag fokozatosan kihűl, esetlegesen fekete törpe lesz, egy nagy darab szén.

Az 1572-es Tycho Brahe-féle szupernóva maradványa röntgen (Chandra), infravörös (Spitzer) és optikai (Caral Alto Obszervatórium) tartományban készült képek kompozíciójaként. Ez is egy Ia típusú robbanás volt

A Nap tömegénél lényegesen nagyobb csillagok drámaiabb véget érnek. Ahogy elfogy nukleáris fűtőanyaguk, szuperóriás csillaggá változnak, amelyek sokkal nagyobbak, mint a vörös óriás. Majd a magjuk a gravitáció hatására hirtelen összeomlik. A felszabadult energia egy óriási robbanás formájában szétveti a csillagot, ez a szupernóva-állapot. Az ilyen csillag egy ideig sok milliárdszor fényesebben ragyog, mint a Nap. 1987 februárjában a Földről távcső nélkül is látható volt egy szupernóva a szomszédos galaxisban. 383 éve ez volt az első szabad szemmel is látható szupernóva. A szupernóva-állapot után a csillagból, eredeti tömegétől függően, egy neutroncsillagnak nevezett kis test maradhat vissza. Ennek átmérője csak néhány tíz kilométer, és egymás mellé tömörülő neutronokból áll, így sűrűsége még a fehér törpéknél is sokkal nagyobb.

(A tudás fája)

236. Válassz ki tetszés szerint egy lapnyi vagy egy testesebb bekezdésnyi szöveget valamelyik szakmai tárgyú tankönyvből, és vizsgáld meg!

a) Melyek azok a szakszók, amelyek pontos értelmezése nélkül a szöveget nem lehet megérteni, vagy félre lehet értelmezni?

b) Szemelj ki egy szakszót, és értelmezd pontosan először úgy, hogy kifejted a jelentését, azután megfelelő szövegkörnyezetbe helyezed!

c) Keresd ki a szakszöveg idegen szavait! Ha nem érted őket, nézz utána jelentésüknek az *Idegen szavak és kifejezések szótárában*! Mi indokolja használatukat?

237. A következő szavak több tudományágnak vagy szakmának is műszavai. Milyeneknek, és milyen jelentésben?

század, ezred, csatorna, zsír, gyertya, fejelés, fogyasztás, ér, szárny, pont, kötés, egyenlőség

238. Vizsgáld meg az alábbi szakmai jellegű, de nem szakembereknek írt szövegeket, és jellemezd őket abból a szempontból, megfelelnek-e az egyértelmű, világos közlés igényének! A nem megfelelő stílusú mondatokat javítsd ki!

A szerző koncepciója egyfelől klasszikusan megtestesíti a szabad-idő-fetisizmust, másfelől – dinamikus rendszere, progresszív törekvései és önkritikus hangvétele révén – manifeszt módon mutatkoznak meg nála a „szabadon választott” tevékenységek evidenciájára felépített modell korlátai is.

*

Ezen durva hőérték-megállapítási mód kifinomítható a még kialakítandó hőelemmérő-tesztel való mérés alapján felállított skálával történő számszerű kiértékelési eljárással.

*

A táplálkozás során elfogyasztott különféle szénhidrátokból a máj keményítőhöz hasonló vegyületet, ún. glikogént készít. Ez a májból az izomba kerül. Az izomban a kazeinok a glikogént több lépcsőben tejsavvá bontják.

239. Olvasd el figyelmesen a pontosvesszőről szóló részleteket!

A magyar helyesírás szabályainak Az írásjelek című fejezetében ez olvasható:

*A többszörösen összetett mondatokban pontosvesszővel határoljuk el egymástól a szorosabban összetartozó tagmondatok csoportjait: Nyugat felől a sötét felhőket hozott a szél, a port felkavarta, és az embe-
rek arcába vágta; a büszke jegenyék alázatosan hajlongtak, hogy derekuk ne törjön; s a közeledő viharnak látni lehetett már egy-egy távoli villámlását is. stb.*

Kéttagú összetett mondatban is állhat pontosvessző, ha a tagmondatok kapcsolata laza: Kabátja szinte a bokájáig ért; nyáron is azt

hordta. A más-más tartalmi típusú tagmondatok közé szintén tehetünk vessző helyett pontosvesszőt: Eddig jól megvoltunk; most váljunk ellenségekké? stb.

A *Nyelvünk világa* című nyelvművelő kiadványban ez olvasható:

A pont távolabbi rokona a pontosvessző. Merész és olykor szeszélyes, nehezen kiismerhető. De bonyolultságra hajló karakterét kiegyensúlyozza rendteremtő tehetsége. És ami ennél fontosabb: demokrata. Egyaránt teret enged az egymást cáfoló és egymást erősítő véleményeknek; egyetlen eredővé tud szervezni különböző mondatokat anélkül, hogy alárendelné egymásnak őket. Rokonszenves írásjel. Kár, hogy viszonylag kevesen, s főként, hogy keveset használjuk.

(Varjas Endre: Írásjelek)

• Miért stílusos, helyes mindkettő, bár megfogalmazásuk módja nagyon különbözik?

A publicisztikai stílus

A publicisztikai stílus feladata, hogy tájékoztassa a társadalom tagjait a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális élet időszerű eseményeiről.

A publicisztikai stílus

- a sajtó, az újságírás, a publicisztikai művek (*hír, tudósítás, híradás, riport, interjú, glossza, tárcsa, karcolat, különféle rádiós és televíziós műfajok* stb.) tipikus nyelvhasználata
- feladata, hogy tájékoztassa a társadalom tagjait az időszerű politikai, gazdasági, kulturális stb. eseményekről, és azokkal kapcsolatban alakítsa is a közvéleményt
- jellemző vonása: a közérthetőség, a meggyőzésre, a közvetlen hatásra való törekvés
- kedveli a közkeletű nyelvi kifejezőeszközöket, fordulatokat, szólásokat, a hatásos új szavakat (neologizmusokat)
- nagy számban használja a figyelemfelkeltő, hatásos címet
- olykor lazább, könnyedebb
- a mondatok szerkezeti felépítésében általában világosságra törekszik

240. Olvasd el a következő újságcikket! Mit hallottál már a költőnőről? Mi újat tudtál meg róla?

Az első magyar költőnő és a kuruc generális

Petróczy Kata Szidónia

Emléktáblát állíttatott a huszti református egyház a vártemplom kertjében egykor eltemetett költőnő, Petróczi Kata Szidónia és férje, Pekry Lőrinc kuruc generális sírja felett.

A gránittáblát a gyülekezet kérésére a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériumának Hadtörténelmi Intézete és Múzeuma készítette el, melynek vezetője, dr. Holló József altábornagy magas rangú katonai küldöttség élén ugyancsak megjelent a tábla vásárnapi avatónnepségén.

Az ünnepség istentisztelettel kezdődött, melyen Józán Lajos helyi református lelkész első költőnőnkéről szólva többek között ezt

mondta: „Nem volt könnyű élete, tizenegy gyereket szült, sorban meghalt hat fia. De mindig, ahogy koszorúját fonta, úgy írta le bánatát. S mégis hívó, áldozatokat hozó, reménykedő asszony volt, mindig tudta élete célját, küldetését...”

A templomkertben dr. Holló József Ferenc altábornagy mondott ünnepi beszédet, bemutatva Pekry Lőrinc kuruc tábornokot és feleségét...

„...A ma Pekry Lőrinc és Petróczi Kata Szidónia nyughelyén emelt emléktáblával nemcsak történelmünk e két jeles alakjára emlékezünk, hanem mindazokra a hősökre, akik küzdöttek a magyar szabadságért, s egyúttal azokra a költőkre, akik verseikkel lelkesítették a küzdőket” – zárta beszédét dr. Holló József Ferenc.

Dr. Csatáry György, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára a Rákóczi-szabadságharcról és azon belül Huszt, illetve Máramaros vármegye szerepéről beszélt. Dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ és a Rákóczi-főiskola elnöke kijelentette: „Azzal, hogy ez a közösség most hazahozta ennek az asszonynak az emlékét, egy újabb kapaszkodót adott nekünk, magyar oktatási intézményekben dolgo-

zóknek, magyaroknak, iskolásoknak és tanároknak, hogy nemzeti öntudatunk erősebb pillérekre kerüljön, és jobban beépüljön kultúránkba.” Az emléktáblát dr. Holló József Ferenc altábornagy, Sziklavári Vilmos, a Magyar Köztársaság ungvári főkonzulja és Milován Sándor, a KMKSZ alelnöke, megyei képviselő közösen lepezte le. Végül az ünneplők átvonultak a református parókia épületébe, ahol felavatták a felújított gyülekezeti termet.

(Kárpátalja)

241. Milyen típusú sajtótermékekben tartod elfogadhatónak a következő szavakat, szókapcsolatokat, és melyekben nem fogadható el?

nem jön össze
bejön (sikerül)
elvágták, elhúzták (megbukott)
szerelés (ruha)

diri
góré (főnök)
pulcsi
isi

242. Olvasd el a következő beszélgetést! Mit kérdeznél még Bartók Bélától? Fogalmazz további kérdéseket!

Bartók Béla

(Részlet egy hírlapi beszélgetésből)

– Milyen hangszeren játszott először?

– Dobon.

– Dobon?

– Azon. Dobot kaptam kétéves koromban. Anyám meséli, hogy folyton doboltam. Rajta próbálgattam a ritmust.

– Aztán?

– A zongora. Négyéves lehettem – ezt is anyám meséli –, magyar nótákat pötyögtettem ki, egy ujjal.

– Aztán?

– Az első kotta. Ötödik születésnapomra kaptam. Erre már emlékszem. Apám – Gömör megyei kisnemes, földművelési-iskola-

Bartók Béla

igazgató volt Nagyszentmiklóson, Torontál megyében – maga is szerzett zenét, maga is szerzett zeneműveket, anyám szívesen zongorázott. Mindketten bíztattak. De én untam. Anyám így szól: „Tanulj, fiam, zongorázni a tánchoz, milyen szégyen azt mondani, hogy nem tudsz. És milyen szép, ha valaki zongorázik.” (*Szünet.*)

– Mikor kezdett komponálni?

– Kilencéves koromban. Afféle táncdarabok ezek, bécsi keringő, csárdás, sonatinák, Mozart-utánezatok. Anyám őrizi őket, Pozsonyban.

– Ma (*a Bössendorferre pillanatok, mely elzengett és szunnyadó viharokkal teli, jelentősen hallgat a szobában*) gyakran zongorázik?

– Ha szükségem van rá. Néha elmúlnak napok – nem –, hetek is, hetek s nem ülök le (*ő is a zongorára néz*). Csak hangversenyeim előtt. Kénytelen vagyok hangversenyeket adni. (Hangja halk, minden színezés nélkül.) Most Prágából jövök. (Itt koncertezett s a zene nemzetközi versenyén ő képviselte, diadalmasan, a magyarságot.)

– Melyik az első műve, melyet igazán magáénak érez?

– A tizenégy zongoradarab. Az első kvartett.

– A Kossuth-szimfónia?

– (*Int.*) Az nem. Formailag még nem érett. *A fából faragott királyfit* ilyen szempontból legkevésbé szeretem.

– Hogy dolgozik? Rendszeresen?

– Ezt elmondhatom: nem szeretem keverni a munkát. Ha belefogok valamibe, akkor csak annak élek, míg be nem fejezem.

– Íróasztalnál? Zongoránál?

– Íróasztal, zongora között.

– Folyik még a magyar népdal gyűjtése?

– 1918 óta nem voltam gyűjtő körúton. A megszállott területen nehéz a munka. (...)

– Hogy viselkedett a nép a gyűjtőkkel?

– Bizalmatlanul. A gyűjtés természete magával hozta, hogy csak öregebbekhez, főként parasztasszonyokhoz fordulhattam, mert régi dalaikat csak ők tudták. Bele kellett énekelniük a fonográfba, én pedig írtam a hangjegyeket. A magyarok meg a székelyek hamarosan megértették, miről van szó. Pénzt szimatoltak, de nem kértek. Szeméremből, úriasságból. De milyen nehéz, egy öreg nénikét éneklésre bírni. Hogy ő figurázzék, hogy az urak esetleg csúfot üzzenek belőlük. Mindenik valami sandaságot sejtett, kelepécét, melybe nem akart beleesni. Nekünk a ravaszさhoz kellett folyamodnunk, beszélni-beszélni. Végre az öreg parasztasszony beadja a derekát. Dalolni kezd. De a közepén hirtelenül abbahagyja. Meggondolja magát. Mégse dalol. Minek? Akkor új támadást idézni, más úton, más ürüggyel, míg a fölvetel sikerül. A nép mindenütt tartózkodó az úri osztállyal szem-

ben. A tótoknál valamivel könnyebben megy a gyűjtés, viszont a románoknál még a fiatalokat is alig lehet éneklésre bírni. Ennél a két népnél azonban már „szabott ára” volt a dalnak. Mihelyt megérkeztem, híre futamodott, hogy valaki „hangban utazó” jár közöttük, hát megfizették éneküket.

(Kosztolányi Dezső)

243. A szerkesztőség telefonon kapta a lap kiküldött munkatársától a következő jelentést egy mérkőzés eseményéről. A szerkesztőnek mindössze néhány perce volt a hírek négy rövid sorban történő összefoglalására. Írd meg ezt a négy sort!

Könnyedén verte meg tíz góllal a magyar válogatott Dél-Afrikát.

Utolsó csoportmérkőzésén könnyed, 15–5-ös győzelmet aratott Dél-Afrika ellen a magyar férfi vízilabda-válogatott a római világbajnokságon. Kemény Dénes együttese öt ponttal zárt, s várja a Kanada–Németország találkozó végeredményét, amely a kvartett első helyéről dönt.

Nem lehet mondani, hogy nagy tétje lett volna a Magyarország–Dél-Afrika mérkőzésnek a római világbajnokságon. A mieinknek ugyanis azzal a kellemetlen helyzettel kellett szembesülniük, hogy nem a saját kezükben van a sorsuk.

A németekkel játszott döntetlen (7–7) után ugyanis a germánok Kanada elleni mérkőzésétől függ, hogy az A-csoport élén vagy második helyén végez-e válogatottunk. Előbbi esetben már egyből a nyolc közé kerülünk, míg az utóbbi variáció egy plusz nyolcaddöntős mérkőzést jelentene.

A Kanada–Németország találkozó végeredményére azonban este 6-ig várunk kell. A magyar együttes addig is egy könnyed „edzéssel”, nevezetesen a Dél-Afrika elleni meccsel múlatta az időt.

A két gárda finoman szólva sem volt egy súlycsoportban, legfeljebb egy medencében: már a negyedik percben 3–0-ra vezettek a mieink. Varga Dénes két találata között Biros Péter iratkozott fel a gólszerzők közé.

Csapatunk egy kissé elaludt az első szakasz közepén, Pierre le Roux pedig az ötödik percben megszerezte az ellenfél első találatát. Érdekeség, hogy a kanadaiak ellen összesen egy gólt szereztek a dél-afrikaiak...

Persze a legkevésbé sem látszott csalódottság válogatottunk játékosain, akik mentek előre, és sorozatban szereztek az újabb gólokat. Varga Zsolt két lökete a negyed végén az első szünetre 6–1-es vezetést ért a magyaroknak.

A második negyedben nem erőltették túl magukat a mieink, amolyan 50 százalékos (vagy még visszafogottabb...) teljesítménnyel duzzasztották tovább az előnyüket, és csak az volt a kérdés, hány gólos győzelemmel zárjuk utolsó csoportmeccsünket – no meg, hogy a tornán eddig gólképtelen Szivós Márton megszerzi-e első találatát.

Két és fél perccel a találkozó vége előtt ez is sikerült: Szivós közelről lőtt a kapuba.

A magyar együttes, ahogy azt vártuk, könnyed sikerrel zárta a csoportkört, és ha Kanada kilenc vagy annál kevesebb góllal kap ki Németországtól, Kemény Dénes csapata a kvartett élén zár.

(Nemzeti Sport)

244. Határozd meg, és elemezd a publicisztikai stílus jegyeit az alábbi újságcikk-részletekben!

A könyv ünnepe Beregszászban

Jókai Anna íróval találkozhatott Beregszász és a vidék irodalom-szerető közönsége június 3-án a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ), a Nyíregyházi MórícZs Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, valamint a Rákóczi-főiskola közös szervezésében megtartott ünnepség a Magyarországon idén 80. alkalommal megrendezett Ünnepi Könyvhét jelképes határon túli, kárpátaljai megnyitója volt.

Jókai Anna

A nagyszámú közönséget és a vendégeket a házigazdák nevében dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ és a Rákóczi-főiskola elnöke köszöntötte,

majd Vári Fábán László költő osztotta meg gondolatait az egybe-
gyűltekkal. Mint mondta, az olvasóközönség megszokhatta már,
hogy a központi rendezvényekkel párhuzamosan a magyarországi
megyeszékhelyek is ünnepelnek ezekben a napokban, de először for-
dul elő, hogy Beregszászon is megtarthatjuk az Ünnepi Könyvhét
megnyitóját.

Nem éltünk mi mindig ekkora módban – emlékeztetett Vári
Fábán László. Mint rámutatott, volt idő, amikor elérhetetlennek tűnt
számunkra az ehhez fogható szellemi jólét. „Bár akkor is tudtuk, érez-
tük, hogy az egységes magyar kultúrához tartozunk, hogy a magyar
irodalom, a tudomány és a művészet akkor is a mienk, ha pillanatnyi-
lag nem tudunk hozzátenni semmit. De nem tettük magunkévá
ugyanakkor a ránk zúdított szovjet kultúrát sem, az akkori hatalom
beolvasztási szándéka ellenére nem lettünk szovjet magyarokká. ...
Túléltük a brezsnyevi időket, kivártuk a rendszerváltozást, amelyben,
tudjuk, a színvonalas irodalom emlőin nevelkedett értelmiségnek igen
fontos szerepe volt Magyarországon és ebben a régióban is” – tette
hozzá a szónok.

(Kárpátalja)

Börtönbüntetés az állami jelképek meggyalázásáért

Az ukrán parlament változtatásokat hajtott végre a Büntető
Törvénykönyvben, melyek szigorítják a felelősségre vonást Ukrajna
és a külföldi országok állami jelképeinek meggyalázásáért.

Ukrán parlament

A Büntető Törvénykönyv 338. cikkelyének módosítása értelmében büntetőjogi felelősségre vonják Ukrajna állami zászlajának, címerének és himnuszának, valamint a külföldi államok zászlajának, címerének a meggyalázóit, az ilyen esetekben hozott bírósági ítélet akár kétéves szabadságvesztéssel is sújthatja az elkövetőt. Korábban az állami jelképek meggyalázásáért kiróható legsúlyosabb büntetés hat havi elzárás volt.

Az elfogadott törvény egyik szerzője, Volodimir Mojszik, a NU-NSZ-frakció képviselője a *Kommersant-Ukraina* napilapnak nyilatkozva azzal indokolta a szigorítást, hogy az utóbbi években több esetben is előfordult Ukrajna jelképeinek meggyalázása szélsőséges oroszbarát szervezetek által.

(Kárpátalja)

A hivatalos stílus

A hivatalos szövegeket a hivatalok, az intézmények használják egymás között és az ügyfelekkel való érintkezésben.

A hivatalos stílus

- a törvényalkotás, a rendeletek, a közlemények, általában a hivatalos érintkezés tipikus nyelvhasználata
- legfontosabb jellemzői a következők: *sajátos műszavak és kifejezések használata; merev formák, fordulatok megőrzése; olykor a mondatokat túlterhelő szóhalmozás; az idegen szavak kedvelése; szószaporító, gyakran nehezen érthető mondatok*
- műfajai: hivatalos levél, kérvény, rendelet, felszólítás, pályázat, jegyzőkönyv, tájékoztatás, beadvány

245. Foglald össze, mi a véleménye Grétsy Lászlónak a hivatalos nyelvről!

A rádiót hallgatva, újságolvasáskor vagy tévé nézése közben nemegyszer kapjuk föl fejünket bosszankodva egy-egy hivatalosnak szánt, de valójában hivataloskodó, közhelyekkel, terjengős, ködösítő kifejezésekkel telezsúfolt mondat hallatán, olvastán. A kereskedelmi vállalat vezetője például így nyilatkozik: „Az eladónak nem az a

dolga, hogy könyveljen, hanem hogy *értékesítési tevékenységet bonyolítson*.” Bizonyára azért választotta ezt a kacifántos megoldást, mert túlságosan dísztelennek, a hivatalos stílusba nem illőnek érezte az „*értékesítési tevékenységet bonyolítson*” helyett az egyszerű „*értékesítsen*” vagy a még egyszerűbb „*eladjon*” formát. – Nagy példányszámú hetilapunkban egy vállalati igazgató válaszol egy panaszos levélre, többek között így: „... a *meghibásodás elhárítását* a mai napig nem tudtuk *rendezni*.” Úgy látszik, eszébe sem jutott a válaszadónak egy olyan egyszerű, természetes megoldás, mint „a *hibát* mindmáig nem tudtuk *elhárítani*” vagy „*kijavítani*” vagy „*megszüntetni*” stb. – Egy termosz használati utasításából való a következő mondat: „A *hőtár kemény tárgyhoz ütése, leejtése a termék törését vonja maga után*.” Ha egy hottentotta cég írta volna így, talán nem volna jogunk megróni érte, de hogy egy magyar gyárban adjanak ki ilyen körmönfontan megfogalmazott ismertetőt, az mégiscsak túlzás. Sokkal egyszerűbb és sokkal világosabb lett volna a szöveg, ha az idézett tizenkét szó helyett mindössze ezt írják: *A hőtár törékeny!*

Grétsy László

246. Stílusunk néha nem is hivatalos, csak „hivataloskodó” a hivatalos nyelvből átvett úgynevezett terpeszkedő kifejezések miatt. Helyettesítsd egyetlen szóval az alábbi terpeszkedő kifejezéseket!

megállapítást nyert; gyanút táplál; tulajdonát képezi; vásárlást eszközöl; intézkedést foganatosít; megvalósulásra jut; kifizetést eszközöl

247. Találjatok ki olyan jellemző párbeszédet, amelyek egy hivatalban hangozhatnának el! Játsszátok is el őket!

248. Gyűjtsetek olyan témaköröket, amelyek hivatalos levelek témái lehetnének! Egyet dolgozzatok ki!

A kérvény

A kérvény az egyik leggyakoribb hivatalos levél, ezzel szinte mindenki találkozik élete során. **A kérvény valamilyen hivatalos kérés írásban történő megfogalmazása.**

A kérvény, más néven **flyamodvány** olyan beadvány, amelynek írója egy hatóság, egyéb szervezet vagy intézmény vezetőjéhez, vezetőségéhez fordul ügyének kedvező elintézésének érdekében.

A kérvény tartalmilag két részből áll. Az első részben a *kérést* kell megfogalmazni, a másodikban az *indokot* kell felsorolni. Az indokokat, ha lehet, mellékletként csatolt dokumentumokkal igazoljuk. A szöveg hangneme mindig legyen tárgyilagos.

Ügyeljünk arra, hogy kérésünk ne legyen nagyon hosszú, ne fogalmazzunk túlzottan alázatosan. Tartsuk be a kérvény általános szabályait, kívánságunkat ügyesen indokoljuk, megfelelő érvekkel támaszszuk alá.

A kérvény vázлата a következő:

- a kérelmező szükséges adatai
- a kérés pontos, részletes megfogalmazása
- az indokok meggyőző előadása
- a kérvény záradéka (kérés tömör megismétlése).

A kérvénynek mint hivatalos levélnek formai követelményei is vannak. Ezek a **fejléc**, a **megszólítás**, a **keltezés**, az **elköszönés** és az **aláírás**. A fejlécben, ha hivatalos személynek vagy szervnek küldjük, fel kell tüntetni a címzett személy vagy vállalat adatait. Amennyiben a levél konkrét személynek szól, akkor elsőként mindig az ő neve és beosztása szerepeljen, s csak ezután álljon a vállalat, intézmény neve és címe. A megszólítás nagyon fontos. Bántó lehet, ha hiányzik a megszólítás, vagy túlságosan rövid. A megszólítás állhat középen, de kerülhet bal oldalra is. Ha a megszólítás bal oldalra kerül, vesszővel választjuk el az üzenettől, a szöveget kisbetűvel folytatjuk. A keltezés a bal alsó sarokba kerüljön. Az aláírás alatt szerepelhet az a minőségünk, beosztásunk, amelyben a levelet írtuk.

249. Olvasd el a következő kérelmet! Figyeld meg, milyen tartalmi és formai részei vannak!

Az önéletrajz

Önéletrajzot élete folyamán többször készít az ember. Így például iskolai felvételi, új munkahely megpályázása, továbbtanulás, valamilyen pályázati anyag mellékleteként.

Az önéletrajz tartalmazza a születési helyet és időt; a szülők nevét és foglalkozását; a testvér(ek) adatait; családi állapotot; a házastárs adatait; a gyerekek adatait; az iskolai végzettséget (a legutolsó bizonyítvány eredményét); a szakképzettséget, szakvizsgát; idegen nyelvi ismeretet; az eddigi munkahelyeket; új munkahely esetén az esetleg fizetési igényt; szabadidős és egyéb tevékenységeket; érdeklődési köröket.

Az önéletrajz tartalmát befolyásolja írójának helyzete (pl. az, hogy hány éves), valamint az is, milyen célból íródik (pl. pályázathoz, első munkahelyhez).

Egy önéletrajz sokat elárul írójáról, nyelvi, helyesírási képességéről, sőt igényességéről, rendszeretéről is tanúskodik.

Az önéletrajz leggyakrabban alkalmazott típusai: az **általános** és **szakmai önéletrajz**. Mindkettő íródhat **hagyományos**, illetve **modern (amerikai) formában**.

1. A **hagyományos önéletrajz** egyik lényeges eleme, hogy írója összefüggő mondatokban tudósít önmagáról, képet ad személyisége alakulásáról, emberi fejlődéséről, az életét befolyásoló tényezőkről.
2. A **modern formában** megírt életrajzot a rövidsége, az áttekinthetősége, a tagolt, vázlatszerű elrendezés jellemzi. Ebben nincsenek összefüggő, egymásra épülő mondatok. Ennek a típusú önéletrajznak a fő célja az adatok tényszerű, rövid közlése.

A modern típusú önéletrajzban a lap elején jobb oldalt helyezkedik el a fejléc, amely az életrajzíró nevét, lakcímét, telefonszámát, esetleg a fax-, illetve e-mail címét tartalmazza. Középre felírva kerül az önéletrajz mint cím. Ez alatt pontokba szedve foglaljuk össze a következőket: a célt, amely az önéletrajz megírásának indítékait tartalmazza; ezután a tanulmányokat felsorolásszerűen mutatjuk be; a nyelvismertet, társadalmi tisztségek, referenciaszemélyek felsorolása következik. Az önéletrajzot a személyes rész zárja. Ebben a név, a születési idő és hely, a család legszükségesebb adatainak bemutatása történik (ez szerepelhet első pontként is).

Az önéletrajzot többnyire kézzel, fehér A/4-es lapra illik írni. Egyre gyakrabban elfogadják azonban a számítógéppel készített változatot is.

252. Hasonlítsd össze a két önéletrajzot formai és tartalmi szempontból!

Önéletrajz

2002. március 3-án születtem Csapon. Szüleim Kiss András és Kerekes Angéla, mind a ketten középiskolai tanárok. Egy nővérem van, aki az Ungvári Nemzeti Egyetem diákja.

Jelenleg a Csapi 2. Sz. Széchenyi István Középiskola kilencedik osztályos tanulója vagyok. Tanulmányi eredményem minden évben kitűnő vagy jeles volt. Érdekel a kémia, ezért tagja vagyok az iskola Ifjú kémikusok körének. Több kémiai tárgyú versenyen is elindultam, ezeken nagyon jó eredményt értem el. Azért szeretem, mert segít megérteni a környezetem és logikus.

A kémia mellett kedvenc tantárgyaim közé tartozik a magyar nyelv és irodalom. Tagja vagyok az iskola színjátszó körének. Több versenyen is részt vettem. 2013-ben a megyei szavalóversenyen harmadik helyezést értem el.

Szabadidőmben szívesen hallgatok zenét, olvasok, tévét nézek, kirándulok a természetben. Kedvenc kirándulóhelyem a Latorca-part. Az iskola biciklis csapatának tagjaként gyakran szervezünk túrákat a folyóparton.

A kémia iránti érdeklődésem miatt tanulmányaimat az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium kémia tagozatán szeretném végezni.

Csap, 2016. május 28.

Kiss Péter

Kiss Péter

Csap, Tisza út 12.

* * *

Kiss Péter

Csap, Tisza út 12.

Tel.: 71-13-59

E-mail: peter@freemail.hu

Önéletrajz

Cél: ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium kémia tagozatán szeretném középfokú tanulmányaimat végezni

Iskolák:

2008–2016. Csapi 2. Sz. Széchenyi István Középiskola

Érdeklődés:

Kémia, természetvédelem

2011-től az Ifjú kémikusok körének tagja

2012 nyara: természetvédelmi tábor a Latorca völgyében

Tanulmányi versenyek:

2013. Megyei szavalóverseny, harmadik helyezés

2014. Ifjú kémikusok, negyedik helyezés

Nyelvismeret:

Angolul középszinten írok és beszélek

Szabadidős tevékenység:

Zenehallgatás, olvasás, tévézés, kirándulás a természetben

Személyes rész:

2002. március 3-án születtem Csapon.

Szüleim: Kiss András és Kerekes Angéla, középiskolai tanárok.

Nővérem: Kiss Erika, az Ungvári Nemzeti Egyetem diákja

Csap, 2016. május 28.

Kiss Péter

Kiss Péter

253. Hasonlítsd össze az alábbi önéletrajzokat! Állapítsd meg a közlés fajtáját és stílusát!

Életem

Születésem napját nem tudom. Míg itthon éltem, július 14-ét mondtam, így tudtam anyámtól. Később anyakönyvi kivonat kellett, s

Nagy László

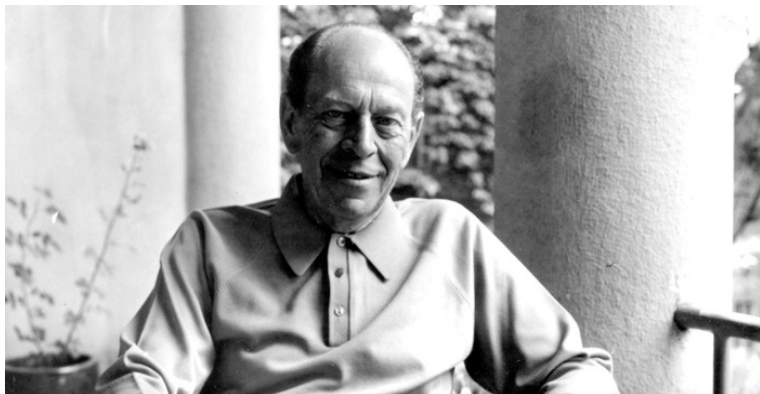
ez ámulatomra 17-ét jegyezte. Papír szerint 1925. július 17-én születtem. Felsőiskázon, Veszprém megyében. Születésemkor aratás volt, szent munka, éjszakák, nappalok egybeestek, az én dátumom pedig elveszhetett a sok tennivaló közt. Mégis, ha a Bastille-börtönt 14-én döntötték le, illett volna ezen a napon születnem. Anyám a kamrát, padlást sároztta-sikalta az új gabonának. Hordta a magasba a nehéz agyagot, kínlódta magát át a gerendákon. Úgy elfáradt, hogy szerinte, a szüléshez nem maradt ereje.

Vállam is igen széles volt, ezért jöttem nehezen világra. Sok vért vesztett, s ha nincs a jó bába néni, már akkor meghalunk. Kínjáért hálaképpen jó gyerek voltam, míg lábra nem álltam. Később annyira csintalan s féktelen, hogy naponta nevezett az isten ostorának. Bölcsős koromban csak egy Ihász Ilona nevű lánytól kellett félnünk: szájával titokban arcomra járt, szívta kékre, pirosra, még a foga nyomát is rajtam hagyta. Anyám szerint: szerelemből.

(Nagy László)

Egyperces életrajz

Amikor megszülettem, olyan feltűnően szép voltam, hogy a főorvos a karjára vett, és szobáról szobára végigmotogattott a klinikán. Azt mondják, még mosolyogtam is, amitől a többi mamák irigyen fel-sóhajtottak.

Örkény István

Ez röviddel az első világháború kitörése előtt történt, 1912-ben, s azt hiszem, ez volt egyetlen teljes értékű sikerem. Ettől kezdve életem folytonos dekadencia. Nemcsak szépségemből vesztettem, fogaimból s hajamból hullattam el, hanem a külvilággal szemben is egyre inkább alulmaradtam.

Se akaratomnak nem tudtam érvényt szerezni, se tehetségemet kihasználni. Hiába tudtam, hogy író akarok lenni, apám patikus volt, s ahhoz ragaszkodott, hogy én is az legyek. S még ez se volt neki elég! Arra vágyott, hogy több legyek nála, s amikor patikus lettem, még egyszer egyetemre küldött, hogy vegyész mérnök is legyek. Újra várhattam négy és fél évig, amíg szívvel-lélekkel az írásnak szentelhettem magam.

De meddig? Alig vettem néhány mély lélegzetet, amikor kitört a háború. Magyarország hadat üzent a Szovjetunióknak, s engem kivittek a frontra, ahol hamarosan megverték a mi hadseregünket, engem pedig elfogtak az oroszok. A fogságban megint eltöltöttem négy és fél évet, de hazaérve újabb viszontagságok vártak, melyek nem könnyítették meg az én írói pályámat.

Már ebből is mindenki láthatja, hogy amit ilyenformán a világra sikerült hoznom – néhány kisebb-nagyobb regényt, öt-hat novelláskötetet, két színdarabot –, úgyszólván titokban írtam, néhány szabad órámban, melyeket sikerült ellopnom a történelemtől. Talán ez az oka, hogy mindig szűkszávúságra törekedtem, rövidségre, pontosság-ra, a lényegre keresve, sokszor kapkodva, minden csöngetéstől össze-
rezenve, mert sem a postástól, sem más érkezőtől nem sok jót várhattam. Ez a magyarázata annak is, hogy újszülöttként talán elértem a tőkéletességet, de aztán csak koptam, csúsztam, bukdácsoltam, és bár egyre jobban kitanultam a mesterséget, önmagam, a bennem rejlő beteljesülést mindig elérhetetlennek éreztem.

(Örkény István)

Szépirodalmi vagy művészi stílus

A szépirodalmi vagy művészi stílus a szépirodalmi művek stílusa.

A szépirodalmi stílus

- a legváltozatosabb, leggazdagabb
- stíluseszközként felhasználja a nyelv valamennyi elemét, az összes többi stílusréteg eszközeit is
- olyan művészi hatásra való törekvés jellemzi, amelyet a többi stílusrétegben hiába keresünk
- legfőbb jellegzetességei a következők: *képszerű ábrázolás, a legváltozatosabb nyelvi-stilisztikai eszközök fel-*

*használása, rendkívüli választékosság, a művészi hatás-
ra való törekvés*

- két alapformája van: a **költői** és a **próza stílus**. Közülük a költői a választékosabb

254. Elemezd Kosztolányi Dezső következő írásait abból a szempontból, hogy mennyiben tartoznak a szépirodalmi stílusrétegbe! Állításodat bizonyítsd a szövegből vett példákkal!

Papagáj

– Régi ripacs-famíliából származom. Száz esztendő vállamon, itt hintázom a rézkarikán, cifra, divatjamúlt, vidékies maskarámban, mint agg cirkuszosné. Hajdan borlevessel itattak, tükörből tanítottak beszélni.

Egy évszázada locsogok, povedálok, pletykázok. Már mindenkit a világon megszólítottam. Hangom rekedt. Csőröm olyan maszatos, mint az elemi iskolások palatáblája. Nyelvem dagadt és szemölcsös.

Fekete a sok rágalmazástól.

Fecske

– Hőmérsékletem 44 fok. Ebben a magas lázban bármely más élőlény elpusztulna. Engem ez hajt, hogy szellőkben, fellegekben hűtőzzem. Kívül levegő. Belül, a könnyű testemben, torkomban, tüdőmben, csontjaimban szintén levegő. Az bélel ki egészen. Óránként átlag kétszázötvenhat kilométert haladok. Mindig frakkban és fehér mellényben. Mint előkelő személyiség, a hidegebb idő beálltával minden évben egy dél-afrikai fürdőhelyre szálllok. A saját repülőgépem.

255. Találd ki, melyik szövegnek az alkotója *Petőfi Sándor, Mikszáth Kálmán, Jókai Mór*! Indokold meg a választásodat! Jellemezd a szövegrészlet alapján az írók stílusát! Miben különböznek egymástól?

- a) Körös-körül mély csend volt. Az erdő költészetet lehelt. Néha egy madár mozdult meg a gallyon vagy a fészekben, az erdő fűvei között egy gyík suhant, s újra csönd támadt. Mintha hallani lehetne a föld páráját... ha nem zavarná meg a lapusnyai kenderáztatóból idehangzó békakuruttyolás. Az az időpont ez, mikor a természet ruhát vált. Kocsonyaszerű vonalak ereszkednek alá az égből lassan, szinte láthatatlanul. A legszemér-

mesebb asszony se tudná annyira észrevétlenül elcserélni az ingét, mint a természet. A színek jönnek, mennek, illenek gyorsan, mind-mind barnábbnak adva helyet. Mintha egy láthatatlan óriás kéz a festékeit keverné ebben a nagy tégelyben (amit mi világnak mondunk), s addig vegyítené a fehérbe barnát, barnábbat, legbarnábbat, míg egyszer csak hopp – éjszaka van.

illenek – illannak

- b)** Napkeltekor már Poroszlón voltunk, melyet a Tisza különösen kedvel, mert gyakran kilátogat hozzá, nem restelli a nagy utat. Most is ott tisztelkedik. A fogadótól jobbra-balra tengert látunk, melyben nyakig úsznak a fák, mint valami hajótörést szenvedők. A víz közepén nyúlik végig, mint a magyar nadrágon a zsinór, az a nevezetes töltés, melynek oly sok ló köszönheti már, hogy e siralom völgyéből Ábrahám kebelébe jutott. Hosszassága egész félórányi ugyan, de jó időben négy lovas kocsi – nyolc ökör segítségével – egy nap alatt megjárja. Száraz időben az a szép tulajdonsága van, hogy oda varázsolja az Alföldre a Kárpátok táját, olyan hegyek és völgyek keletkeznek rajta... Szegény Tisza! eddig kénye kedve szerint kalandozta be a világot, mint valami féktelen szilaj csikó, most pedig zablát vetnek a szájába, hámba fogják, s ballaghat majd szépen a kerékvágásban.

tisztelkedik – tiszteleg, köszön, üdvözl

- c)** A fű, amely a rónát borítja, magasságra, növésre a málével egyenlő, csak hogy örök. A tavak vize, a mocsárok felszíne nem henyél, az is be van vonva virágszőnyegekkel. Az ifjabb tavak felszínét még csak a tórongy zöldje fedi, tarkítva a vízirózsák, víziherék virágaival, későbbi korában sűrűn betakarja annak széleit a lótosz és a nimfa, kalap nagyságú rózsaszín, fehér és sárga tulipánjait himbálva, a rőt, eres pergamenlevelek szőnyegén, míg a tó közepét, mint egy lángoló mozaik lepi be a sárgavörös vertikulária virága. Azután mind jobban úrrá lesz a növényzet a víz tükre felett. A víziciprus már egész bozótot képez rajta, bogyósnövények, futóindák teleszövik, fonják; végre áthatol rajta a pandánus és a majomfüge, a növényvilág

architektora, mely gyökeret hajt minden ágból, ahány gallya, annyi törzse, míg beépíti, áthidalja sugár, karcsú oszlopaival, s betakarja egyetlen, különválaszthatatlan lombpadmalyával a vizek országát, s elhódítja azt a mindig terjedő föld birodalmának.

architektor – építész; **padmaly** – alámosott meredek partfalban keletkezett üreg

256. Írj szépirodalmi stílusban a következő témakörök valamelyikéről!

- a) bulizunk
- b) ebédel a család
- c) a lányok
- d) a fiúk

257. Mely szavaknak tulajdonítasz döntő hatást az alábbi versrészlet hangulati hatásában? Elemezd a vershangzást az alábbi nyolc sorban!

Mocsárvidék

A mocsáros nép kuruttyol,
Prüccsög a sok kis bogár,

Réce hápog, fűrj palattyol,
Hangicsál egy kis madár.

Jó napunkat felcserélő
Édes esti nyugalom!

Téged áld e tenger élő,
Téged áld e kis dalom.

(Fazekas Mihály: Nyári esti dal)

258. Vizsgáld meg a mondatok szerkezeti felépítését két írónk prózájában! Elemzéssel állapítsd meg jellegüket, szerkesztésmódjuk stílusbeli értékét!

- a) *Németh László* sokszor alkalmaz ilyen szerkesztésű összetett mondatokat:

„Engem az, hogy valamit szégyelleni kellett, rögtön dacossá tett.” – „Azzal a fegyelmezéssel, amivel a munkáslányt leső parancsnokokat s a vadászó erdészeket tartotta féken, most mind magának parancsolt: hallgatást, büszkeséget.” – „Mintha ez alatt a fél perc alatt, amíg négy-szemközt vagyunk a küszöbön, csakugyan zavarba szerettem volna hozni.” – „Azt a néhány lépést, amivel a küszöbön mögötte maradtam, át sem lehetett volna integetni.” – „A Terus kávéján – ha mint most is: volt egy kis sütemény – mindjárt a vacsora gondját is el szoktuk verni.”

- b) *Illyés Gyula* következő egyszerű mondatai a stílusbeli tömörség remeklései. Miben áll a stílushatásuk? Nyelvtani elemzéssel tárhatjuk föl.

„Dél felé a tó nyitott lévén, a nap ... teljes hosszában küldi pillantását és melegét.” – „...próbálok elrendezni megviselt tagjaimat és – a szokás hatalmánál fogva gondolataimat.” – „Hasonló tünetek másutt is megindítják a mosolyt és a gondolatot.” – „(A nép) fiaival poharat, eszmét koccintok.” – „Szerszámot és parolát cserélünk boldogan.”

A MAGYAR NYELV EREDETE ÉS ROKONSÁGA

A nyelvrokonságot nem a szavak hasonló hangzása, hanem a szavak, szóelemek (ragok, képzők) egyes hangjainak szabályos megfelelése dönti el. Ugyanis azonos helyzetben levő hangok (pl. szó elején, szó közben) egy-egy nyelvben azonos módon viselkednek: egyformán megváltoznak, vagy egyformán megmaradnak.

A magyar szókezdő **f**-nek a többi finnugor nyelvben legtöbbször a **p**-hang a megfelelője:

magyar	osztjak	vogul	mordvin	finn	lapp
<i>fon</i>	<i>pon</i>	<i>pun</i>	<i>pona</i>	<i>puno</i>	<i>potne</i>
<i>fa</i>		<i>pa</i>		<i>puu</i>	

Fontos bizonyítékai a nyelvrokonságnak az alaktani elemek is: az egyszerű ragok, egyszerű képzők. Így finnugor eredetre mutatnak határozóragjaink közül:

-**n** (házon, fűvön, nyáron)
 -**t**, -**tt** (itt, Pécssett, Kolozs várt)
 -**l** (hátul, alól, jól)

Finnugor alapokra utalnak a magyar nyelvben a következő toldalékok:

- az igei személyragok: **-unk**, **-ünk**; **-nak**, **-nek** (olvassunk, néznek)
- többesjel: **-k** (házak)
- a középfok jele: **-bb** (nagyobb), **-b** (különb)
- a birtokos személyjelek: **-m**, **-d**, **-a**, **-e** (házam, házad, háza)

mordvin
<i>kudo-m</i>
<i>kudom-mo-k</i>

magyar
<i>ház-a-m</i>
<i>ház-unk</i>

A finnugor nyelvek – így a magyar is – alapvetően ragasztó nyelvek, tehát ez is bizonyítja a nyelvrokonságot.

Időrendi áttekintés:

I. A nyelvrokonnainkkal való együttélés időszaka, az ún. előmagyar kor

1. Az uráli egység korszaka (kb. Kr. e. 4000-ig)
2. A finnugor egység korszaka (kb. Kr. e. 2000-ig)
3. Az ugor egység korszaka (kb. Kr. e. 1000–500-ig)

II. A magyar nyelv külön életének időszaka

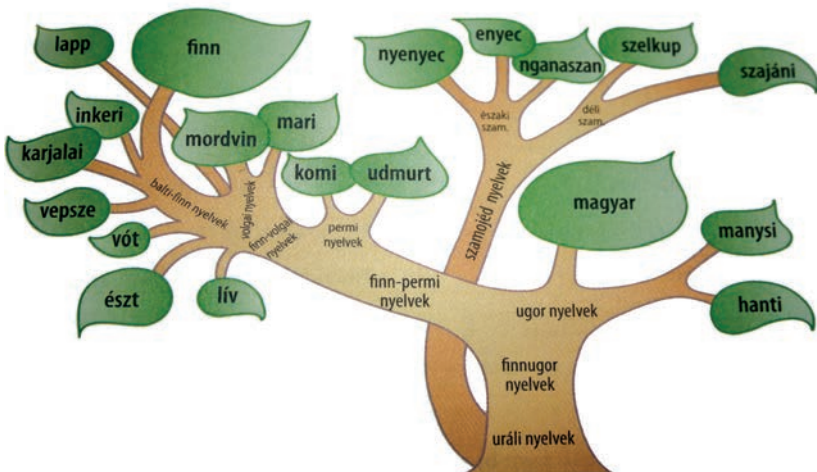
1. Nyelveléktelen (ősmagyar) kor

- a) Az Urál vidéki őshaza korszaka (Kr. e. 500-tól az V. századig)
- b) A vándorlás korszaka (az V. századtól a honfoglalásig)

2. Nyelvelékes kor

- a) Ómagyar kor (a honfoglalástól 1526-ig)
- b) Középmagyar kor (1526–1772-ig)
- c) Újmagyar kor (1772-től)

A FINNUGOR NÉPEK NYELVCSALÁDJÁ

259. Olvasd el figyelmesen, hogyan írja le *Ilyés Gyula* 1934-es moszkvai találkozását egy finnugor rokonénpnek, a mordvinoknak a képviselőivel!

A társalgás eddig oroszul folyt, melyet ők sem beszélnek a legkitűnőbbben.

– Vér – mondom magyarul –, ismeritek ezt a szót? Vér.

– Vér!

Egymásra tekintenek, arcuk földerül. Az asztal túlsó oldaláról valaki felkel, hogy jobban lásjon.

– Víz –, hogy mondjátok ti azt, hogy víz?

– Ved! – felelik egyszerre hárman is.

– Vid! – teszi hozzá még egy fekete arcú, akit első látásra egyik iskolatársamnak néztem.

– Vid, ved, egyre megy, nálunk a ved is megvan a vedel szóban. Mi arra is vigyáztunk.

Már mindnyájan mosolyognak. Rámutatok a szememre.

– Selmj! – kiáltják kórusban. Egy tíz-tizenkét éves kislány az egészből nem ért semmit, előbb csodálkozva mered rám, majd elneveti magát, és mordvinul kezd kiabálni felém.

– Ház? – kérdezem. – Házam?

– Chádom!

– Kicsit pöszék lettetek. Vaj?

– Vaj!

– Az ég? A menny?

– Menyil!

– Kéz?

– Kéd!

Erre kezet rázunk.

Mitől lettünk egyszerre mindnyájan olyan jókedvűek? Az arcok kipirulnak, mindenki szeme ragyog. A rend felbomlik, felkelünk az asztaltól, és nevetve egymást tapogatjuk. Játszunk az emlékekkel, előkeressük és büszkélkedve megcsillogtatjuk, ami a régi közös kincsből megmaradt.

– Hal?

– Kai!

– Nyíl?

– Njél!

– Mid van, amivel írsz, tollad?

– Tolgam!

– És nekik?

– Tolgamuk!

– Te elég sovány vagy, mi?

- Soványé, soványé!
- És lapos?
- Laps!

Szavak repkedtek a levegőben, bukdácsolva és csiripolva keresik egymást, mint a szerelmes madarak. Egyiket én repítem fel, a másikat ők. Több mint ezerévi távolságból kiabálunk egymásnak, s próbálunk valamit jókedvünkől átadni.

(*Illyés Gyula: Rokonoknál*)

- Mely szavak segítségével kelti fel a költő beszédpartnerei érdeklődését?
- Mi lehet az oka, hogy a nyelvi nehézség ellenére is baráti közelségbe kerülnek egymással a költő és a mordvin nép fiai, lányai?

260. *Kosztolányi Dezső*nek is volt része hasonló találkozásban. Olvasd el az alábbi szöveget, majd fogalmazd meg, miért lehetett ez számára élmény!

– Egyelőre beszéljünk a mi közös ősi nyelvünkön, keverten és változtatva. Én majd magyarul kérdezem önt, ön pedig feleljen nekem finnül. Mint hajdanában, a mi ázsiai gyermekszobánkban. Vagy vizsgáljunk egymásnak. Helyes? Példának okáért: mi az, amit a kenyerekre kenek?

- *Voi.*
- Mi csillog a poharamban?
- *Vesi.*

Kosztolányi Dezső

- Mi lesz a vízből, ha megfagy?
- *Jää.*
- Mit jelent önöknél: élni?
- *Elellä.* Élet: *elo.* A gabona is az. De a furcsa, nagyon különös élet: *eleet.*
- Hát a mi életünk tényleg furcsa, nagyon különös. Mondja, mi az: meghalni?
- *Kuolla.*
- És vér?
- *Veri.*
- Életre-halálra: egy vér ez. Kezet adjon.
- *Kätensä antakaa.*
- De most már ne játsszunk. Hogy jött ide hozzám?
- Gyalog.
- Csak még ezt: gyalog menni?
- *Jalan mennä.*
- Mit tesz az: jalan?
- Lábon. *Jalka:* láb. Önök magyarok ezt csak ebben a szóban őrizték meg: *gyalog.*
- Bocsásson meg. De meglehetősen régen volt, amikor elszakadtunk egymástól.
- Több mint ezer esztendeje. Emlékszik erre?
- Homályosan. Mint valami borzasztó gyermekkori kirándulásra. Ahogy egyszerre valamennyien fölkerelkedtünk és csak mentünk, amerre a szemünk látott, kutyákkal, lovakkal, szegény boldogult öregapó véres-tigrisbőrben, íjjal és puzdrával, szegény boldogult öreganyó millió kacabajkába bugyolálva, édesapánk íjjal, kelevézzel, édesanyánk kancatejet cipelve, mi pedig, gyermekek, leghátul, el-elmaradozva, halálra fáradtan, részegen az álmoságtól, rettegve az oroszlanoktól, a tigrisektől, az európai emberektől, egymás kezébe fogózva.

(Részlet a *Bölcsőtől a koporsóig* c. műből)

A NYELVTÖRTÉNET FORRÁSAI

NYELVEMLEKEINK

Őseink a vándorlások idejéből török eredetű rovásírást hoztak magukkal. A rovásírásban alkalmazott jelek egy-egy hangot vagy szótagot jelöltek. Eredetileg fába vagy puhább anyagba rótták, vésték, később rajzolták, illetve festették őket. A rovásíras meglétéről és

fennmaradásáról szól történetírónk, *Thuróczy János* az 1488 előtt összeállított *Magyarok Krónikájában*:

„A mi időnkben is a nemzet egy része, mely az ország erdélyi határain lakik, bizonyos jegyeket ró fára, s az efféle írásmóddal betűk gyanánt él.”

A rovásírás a székelyek között a XVI. századig használatban volt. A mai magyar ábécé betűinek megfelelő rovásjelek az alábbiak:

≠	Λ	⊗	∫	∫	†	H	↑	X	4	4	
GY	G	F	É	E	D	CS	C	B	Á	A	
∫	∫	D	∫	∫	⊗	Λ	Z	◇	1	†	∫
Ö,Ő	O,Ó	NY	N	M	LY	L	K ^{VÉG} ill. "AK"	K ^{KÖZ}	J	I,Í	H
Y	H	M	∫	∫	X	Y	I	Λ	Λ	H	∫
ZS	Z	V	Ü,Ú	U,Ú	TY	T	SZ	S ^{"AS"}	S ^{"ES"}	R	P

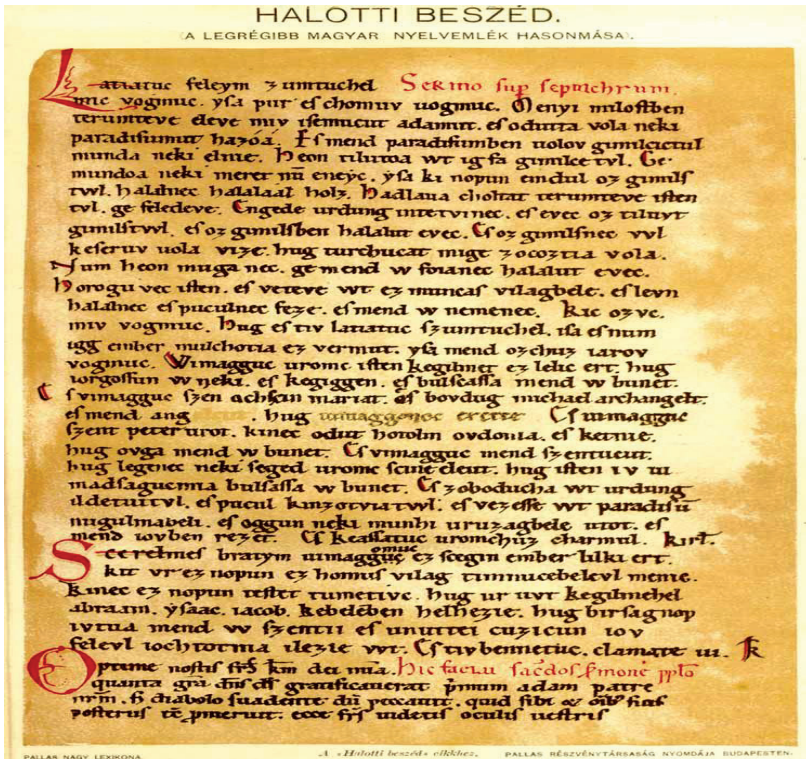
Ez az írásmód azonban hosszabb szövegek írására nem volt alkalmas. Az egységes magyar nyelvű latin betűs írás lassan alakult ki, a nyugati nyelvekkel és kultúrákkal való érintkezés idejétől, az államalapítástól, a kereszténység felvételétől számítható.

A X. század előtti ősmagyar kor írásbeli emlékek hiányában **nyelvemléktelen**. A X. század utáni ómagyar kor, majd az ezt követő középmagyar és az újmagyar kor **nyelvemlékes** szakasz nyelvünk történetében.

A kialakult keresztény egyház nyelve a latin volt, tehát a latin betűs írást használták. A latin szövegekbe magyar szavak, kifejezések, mondatrészletek kerültek, majd rövidebb-hosszabb szövegrészletek is, így a következő **nyelvemléktípusok** születtek:

a) Szórványemlékek – idegen nyelvű szövegbe foglalt magyar szavak, rendszerint tulajdonnevek (személynevek, földrajzi nevek). Legismertebb az 1055-ben latin nyelven írt *Tihanyi alapítólevél*,

amelynek magyar nyelvű mondattöredéke: *feheruuaru rea meneh hodu utu rea*. Ez az első magyar nyelven írt mondat(töredék).

Halotti beszéd és könyörgés

b) Kéziratos szövegemlékek – a XV. század közepéig csak latin nyelvű *kódexeink* vannak (kézzel írott, többnyire vallásos tárgyú könyvek), ezekben öt kisebb terjedelmű magyar szövegünk található.

Első összefüggő magyar szövegemlék a *Halotti beszéd és könyörgés*, amely az 1192–1195 közötti időből maradt fent a *Pray-kódex*ben (nevét Pray György történetíróról kapta, aki 1770-ben ismertette ezt a nyelvemléket). A *Halotti beszéd* (szó szerinti fordítás a latin címből: *Beszéd a sír fölött*) 32 sorból álló papi búcsúztató és ima. E nyelvemlék valójában szabad fordítása a kódexben a magyar szöveget követő latin sírbeszédnek.

A második összefüggő szövegemlékünk az *Ómagyar Mária-siralom*, amely egy latin nyelvű himnusz művészi fordítása. A vers 1300 körül Észak-Itáliában született; a *Sermones* nevű kódexben fe-

dezték fel 1922-ben Belgiumban, a leuveni egyetem könyvtárában. 1982 óta az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik, mert a magyar nép tulajdonába került. A 37 soros magyar vers 132 szót tartalmaz.

Az első eredeti magyar nyelvű kódexek elvesztek, csak másolataik maradtak meg. A legrégebb a *Jókai-kódex* (az eredeti 1372–1400 között íródhatott, a másolat 1448-ban készült). Ez a kódex Assisi Szent Ferenc életéről szól

A csodaszarvas mondájának kódexlapja a *Képes Krónikából*

c) Szó- és kifejezőképesség rögzítő nyelvelmékek, a latin szövegekbe a sorok közé vagy a lap szélére írt magyar nyelvű magyarázatok. A szójegyzékek valójában a szótárak ősei, fogalomkörök szerint csoportosított latin szavak magyar fordításai. Legrégibb a *Königsbergi szójegyzék* a XIV. század közepéről, amely körülbelül 100 magyar szót tartalmaz.

d) Az első magyar nyelvű nyomtatott szövegmű Sylvester János nyelvkönyve, amely 1527-ben jelent meg Krakkóban. 1539-ben Sárváron pedig kinyomtatták a szerző latin–magyar nyelvtanát. Károlyi Gáspár bibliafordítása, az ún. *Vizsolyi Biblia* 1590-ben jelent meg nyomtatásban.

Mai magyar nyelvünk több évezredes fejlődés eredménye. Régi idők magyar nyelvű mondatait olvasva azonnal szembeötlök, hogy

nyelvünk jelentős mértékben megváltozott az elmúlt évezredben. Változott az írásmód, a hangok jelölése és a betűk formája is.

Minél távolabb kerülünk korunktól, minél régebbi a vizsgált szöveg, annál nagyobb eltéréseket látunk a mai nyelvallapothoz képest, egyre több gondot okoz a szöveg el- és felolvasása, megértése.

A régi szövegek – hogy a mai olvasó számára is könnyen érthetőek legyenek – általában átírásban jelennek meg. A nyelvemlékek betűinek átírását, illetve olvasatát csak a szakkönyvek közlik.

Nézzünk néhány példát!

Latiatuc feleym zumtuchel mic vogmuc.

(Részlet a *Halotti beszéd* betűinek átírásából)

Latjatak feleim szumtukhel, mik vogymuk.

(Ugyanaz a részlet *Benkő Loránd* olvasata szerint)

Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk.

(*Benkő Loránd* értelmezésében)

SZÖVEGÉRTÉS, NÉMA OLVASÁS

Az alábbi szövegek a szövegértéshez nyújtanak segítséget. Figyelmesen olvasd el a szöveget, majd mondd el a tartalmát!

Ung

Ung folyó

Ukrajna területe folyókban igen gazdag. Az ország területén folyik a Dnyeper, a Dnyeszter, a Duna, a Tisza, a Prut, az Ung és még hosszasan sorolhatnám azokat a kisebb-nagyobb patakokat, folyókat, amelyek gazdaggá és termővé teszik a földeket. Kárpátalja területét is több nagyobb folyó, és sok kisebb patak szabdalja részekre. A nagyobb folyók a Borzsa, Latorca, Nagy-ág, Talabor, Tarac, Tisza, Ung.

Az **Ung** folyó Ukrajnában és Szlovákiában folyik. A Kárpátok vízválasztójánál, az Uzsoki-hágó környékén ered 850 méter magasságban. Kárpátalja nyugati határa, a szlovák–ukrán államhatár mentén folyik végig és Ungvár közelében lép át Szlovákia területére. Hossza 127 km. A folyó a Kárpátokban hegyi jellegű. Ungvár előtt ér ki a síkságra, onnantól síkvidéki jellegű.

Szláv neve az *uzs* (kígyó) szóból ered. A folyó mentén fekvő legnagyobb város Ungvár, további jelentősebb települések az ukrajnai szakaszon Perecseny és Nagyberezna.

Az Ung völgye a Kárpátokban közlekedési és gazdasági szempontból jelentős. A folyó mentén halad az Uzsoki-hágón keresztül a Lviv megyébe vezető főút, valamint a villamosított Ungvár–Szambor vasútvonal. Ungvárnál és Felsődomonyánál vízerőmű működik az Ungon.

Szlovákiában, Deregyőnél (Nagymihályi járás) ömlik a Laborcba, majd továbbfolynak a Bodrogba, a Tiszába, a Dunába, és végül a Fekete-tengerbe.

(Kárpátinfo.net)

Otthon

Igen, valahogy így van: otthon az, ahova hazatérsz. Ahol valaki vár este. Ahol ismered a fal kopásait, a szőnyeg feltjait, a bútorok apró nyikorgásait. Ahol úgy fekszel le az ágyba, hogy nemcsak alszol, hanem pihensz. Nemcsak pihensz, hanem kipihened magad. Kipihened az életet, az embereket, mindent. Ahol otthon vagy, az az otthon.

Nem kell hozzá sok. Elég egy szoba. Ha tízen vagytok benne, az se baj. Ha mind a tízen egyek vagytok ebben, hogy hazatértek, amikor este hazatértek. Nem kell hozzá sok, csak egy szoba és egy érzés. Egy egészen egyszerű állati érzés: hogy ma itt élek.

Van egy ágy, amiben alszom, egy szék, amire leülök, egy kályha, ami meleget ad. És hogy ebben a körülöttem lévő széles, nagy és furcsa világban ez a kis hely nem idegen és ma az enyém. Jól érzem magamat benne, ha kinézek az ablakon és kint esik az eső, vagy süvölt a szél. És hogyha ide este bejövök, meglelem azokat, akik még hozzám tartoznak.

Ez az otthon.

Minden embernek módja van hozzá. Egy szűk padlásszoba is lehet otthon. Egy pince is. Még egy gallyakból összetákolt sátor is otthon lehet. Ha az ember önmagából is hozzáad valamit.

Elég egy szál virág, amit az útszélen találtál. Egy fénykép, amit éveken keresztül hordoztál a zsebedben. Egy könyv az asztalon. Egy ébresztőóra. Mit tudom én: ezer apró kacat ragad az emberhez útközben.

A fontos az, hogy érezd: jobbra és balra Tőled áll a világ, a maga szépségeivel, és a maga csúnyságaival. Süt a nap, esik az eső, szelek járnak és felhők futnak a széllel. Vannak virágok és fák és patakok és emberek. Valahol mindezek mögött van az Isten és Ő igazítja a virágokat, a fákat, a patakokat és az emberek közül azokat, akik neki

Wass Albert

engedelmeskednek. És mindezeknek a közepén itt ülsz Te, egy széken, egy asztal előtt. És ez a szék és ez az asztal ma a Tied. Ma. Ez a fontos. És körülötted szép rendben a többi: a virágok, a fák, a felhők, Isten bölcsessége és az emberek kedves balgaságai, ma mind a Tied. És jól van ez így. Mert hiszen az ember úgyis elég keveset él. És még az is jó, hogy keveset él.

Ha mindezt érezni tudod: nem vagy otthontalan a világon.

(Wass Albert)

Nagyapám tanítása

– Idefigyelj – mondta komoran –, ha egyszer megígérted valakinek, hogy ekkor és ekkor itt vagy amott leszel, és nem vagy ott időben, csak két mentésed lehet: meghaltál, vagy olyan beteg vagy, hogy mozdulni se tudsz! Hogy nem haltál meg, azt látom. Nos, mi a betegség, hadd hívjam a doktort?!

Elmondtam neki szorongva ott a sötétben, hogy mi történt. Nagyapám szó nélkül végighallgatott. Mikor aztán kifogytam a szóból, megszólalt. Súlyos, lassú beszéddel.

– Idefigyelj – mondta. – Vannak emberek ezen a földön, akik úgy dobálják ide-oda a szavakat, meg az ígéretek, hogy azoknak semmi értékük nincsen többé. Mi, Wassok nem ezek közé tartozunk. Ha mi mondunk valamit, az áll, mint a sziklakő. Ha mi a szavunkat adjuk, azt tartjuk is, ha belepusztulunk is! Érted?

– Értem – hebegtem megrendülve.

– Dehogyan érted – csapott le reám a szava –, de elmagyarázom úgy, hogy megértsed. Látod itt a mellényem zsebében az aranyórát? Nagyapámtól kaptam, amikor leérettségiztem. Amikor leérettségizel, a tied lesz. Ez az óra számomra minden csecsebecsénél értékesebb. De ellophatod. Visszaadhatod, vagy megtérítheted az árát. Ellophatod valakinek a lovát, a tehenét, ökrét, vadászpuskáját. Mindenét ellophatod és visszaadhatod megint, vagy megtérítheted az árát. Csak egy valamit, ha ellopsz valakitől, nem térítheted meg soha. S ez az idő! Ha valakinek az idejét lopod, azt úgy megloptad, hogy soha jóvá nem teheted. A várakozásban eltelt időt semmi hatalom a földön nem hozhatja vissza. Nincs, eltelt, vége. Örökre elveszett, és te voltál az, aki a jóvátehetetlen veszteséget okoztad. Érted?

Értettem. Úgy megértettem, hogy attól a naptól kezdve, ha valakinek szavamat adom, hogy ekkor és ekkor itt vagy amott leszek – akkor már ott vagyok öt perccel azelőtt, még ha vénasszonyok esnek is az égből, ahogy drága jó nagyapám szokta volt mondani. Erre neveltem gyermekeimet és unokáimat is. Nem azért, mert késni nevel-

lenség, hanem mert több annál. Aki öt percet késik, az öt percet ellop valakinek az életéből, amit nem tehet jóvá soha.

– A megbízható embert még ellensége is tiszteli – mondta volt nagyapám –, mert a megbízható ember a társadalom sziklaköve, amire országot lehet építeni. A többi szemét, amit elfű a szél...

(Wass Albert)

Tanáctalanul

Mit keresek a világon?

Tegnap azt hittem, ma választ találok a kérdésre, de a sötétség, amely körülvesz, még töményebbnek tűnik a reggeli sugárzásban.

Nagy a kísértés elintézni a dolgot egy laza kézmozdulattal (vö: legyintéssel), s rohanni a villamoshoz. De tudom: velem jön, mert bennem gyökerezik, és folyton szembesülnöm kell újrasarjadt lényegével: mit keresek a világon?

Boldogságot? Karriert? Másféle sikert? Pénzt?

Szó se róla: mind-mind jól jönne, mert eddig egyiket sem birtokoltam. És az ember arra vágyik, ami nincs neki. Jó példa erre Oszama bin Laden, aki dollármilliókkal bírt. Járt a világot, szórta a pénzt, minden nőt megkaphatott. Férfiak milliói cseréltek volna vele, de neki nem ez kellett. Turbánt tekert a fejére, fegyvert ragadott és hadat üzent a világnak. Kopár hegyek közt, sötét barlangokban bujkálva harcol egy tébolyult eszméért; a pénz hatalmát a rettegetetés hatalmára cserélte.

Hát igen: az embert leginkább a hatalom igézete hozza lázba. A hatalomé, amely drog: előbb felemel, aztán elveszejt. De ő maga is ingatag, kérészéletű. Csin Si Huang-ti hosszú, véres harcok árán alapította meg császárságát i. e. 221-ben. Fenntartani csak tízezrek lemészárlásával tudta. És mivégre?: halála után, i. e. 206-ban dinasztíájának hatalma szertefoszlott. Mennyi áldozat – a semmiért.

Karrierje érdekében sok ember bármire képes, de ha már elérte, nem mindig képes elviselni a sikert. Kurt Cobain, a Nirvana rockzenekar énekese pályája csúcán nem tudott mit kezdeni a dicsőséggel – golyót röpített a koponyájába.

A boldogság mindenki számára mást jelent. Ugyan miért tudna a kapus együtt örülni a kapott gólt belövő csatárral? Csatát vesztő sakkjátékos a nyertessel? S ha meg is adatik a boldogság érzete – túlságosan illékony.

Egyre világosabb, hogy a kérdés megválaszolhatatlan. De miért keresek bármit a világon? Érdemes egyáltalán?

(Lengyel János, Együtt, 2006. 3. szám)

A kályhaellenző mögött

Széchenyi katonakorában oly könnyen bánt a pénzzel, hogy nagy jövedelme mellett is nemegyszer kénytelen volt kölcsönzéshez folyamodni.

Egyszer Esterházy hercegnél volt látogatóban. Amint beszélgetnek, bejön a komornyik és jelenti, hogy kint vár N. N. tőzsér, s alázattal kéri, hogy őhercegsége elé járulhasson.

Esterházy-kastély – 1 szoba a 126 közül

Mikor Esterházy azt mondta az inasnak, hogy bocsássa be a tőzsért, Széchenyi távozni akart. A herceg azonban, mikor a szolga kiment, mosolyogva így szólt:

– Csak maradj, Stefi; állj e mögé a kályhaellenző mögé, és hallgasd végig a beszélgetésünket. Megládd, nem bánod meg.

Alig helyezkedett el rejtekében Széchenyi, az inas bevezette a tőzsért, ki félénk tisztelettel, mélyen hajlongva lépett a herceg elé; de mihelyt kihúzta lábát a szobából a lakáj, a pénz embere nem alázatoskodott többé, hanem kíméletlen, hetyke hangon így szólította meg Esterházyt:

– No, kedves hercegem, hát hogy leszünk? Mikor fizet?

És tovább beszélt az irgalmatlan hitelezők szemtelen hangján. A hercegnek meg tűrnie kellett a megaláztatást, mert fizetni nem tudott, és igen súlyos következményekkel járhatott volna, ha az uzorást maga ellen haragítja.

A tőzsér visszaélt helyzetével, a halasztásért ismét uzorakamatokat követelt, s miután újra porig alázta a becsületben és vitézségben megőszült herceget, gúnyosan meghajtotta magát és távozott.

Alig zárult be az ajtó az uzorás mögött, Széchenyi dühösen kiugrott rejtekéből, és szidni kezdte a tőzsért, sőt utána akart sietni, hogy megfenyítse.

A herceg azonban visszatartotta őt, és így szólt hozzá vállára téve kezét:

– Ne tüzelj, édes Stefim. Ma épp csak miattad engedtem ennyire jutni a dolgot. Tudd meg, hogy én tönkrement ember vagyok; részint a magam hibájából, de főképp eleim pazarlása miatt. Énrajtam nem lehet többé segíteni; nem mászhatok ki ebből a kátyúból soha. Te most ugyanazt cselekszed, amit én és őseim tettünk: tékozlod és adósággal terheled az atyádról reád maradt vagyont. Meg kellett téged oktatnom, mi lesz így a véged. Ha igaz nemes ember vagy, ha él a szívedben őszinte hazaszeretet, akkor légy rajta, hogy sohase légy kénytelen olyan megaláztatást tűrni, mint én az imént. A magyar nemességet még mindig ki lehet szabadítani a hálóból, melyet szívesen néznek a függetlenségünket nem szívesen látó idegenek. Azt szeretnék, hogy erőtlenül tűrjük régi jogaink és szabadságunk eltiprását. Legyen hát neked, Stefi, a mai jelenet tanulság, hogy vagyondat őrizd meg s hogy gondolkozzál azon: miképp lehetne nekünk, az ország legnagyobb földbirtokosainak becsületos hitelre szert tenni; mert csak így nem kerülünk ama vérszopók karmai közé, akik közül ma egy igen jeleset láttál.

Ez az eset is mélyen hatott a fiatal Széchenyire.

(Részlet *Tóth Béla* A magyar anekdotakincs c. könyvéből)

tőzsér – marhakereskedő; **kályhaellenző** – a kályha eltakarására szolgáló paraván

1. Milyenek mutatja az első bekezdés a fiatal Széchenyit?
2. Mi indokolja az uzsorás kétféle viselkedését?
3. Hogyan jellemeznéd a szereplőket a történet alapján? Legalább két fontos dolgot emelj ki!
4. Milyen tanulsággal szolgál a történet Széchenyi számára?
5. Mit jelent az *uzsorás* kifejezés?

A Szinevéri-tó legendája

A Szinevéri tengerszem vidékünk egyik leggyönyörűbb természeti kincse.

Kárpátalja legnagyobb tava sok, közelről s távolról érkező turistát csábít a Kárpátok vízválasztó hegyei, a Gorgánok között csillogó vízhez. Nem csoda, hiszen ez a messze földön híres látványosság minden évszakban csodás élményt nyújt. Az örökzöld fenyvesektől szegélyezett kék vizű tó, belsejében az apró kis szigettel egy gyönyörű szemre emlékeztet. A környékét lakó nép nagy szeretettel viszonyul e kincshez, s romantikus, érdekes történeteket szőtt köré. Ezek közül egyet, a legismertebbet, a szerelmes Színy és Vér szomorú történetét *Legendák Kárpátalján* című rovatunk indulásakor az elsők között osztottuk meg a kedves Olvasókkal. Bár ez említett legendának is több

variációja szállt a múltban szájról szájra, most hadd álljon itt egy másik, kevésbé ismert, ám nem kevésbé figyelemre méltó legenda, hogy a Szinevéri tengerszem híre még többekhez elerjen, s még többen kedvet kapjanak felkeresni Kárpátalja ezen szép nevezetességét is – legyen szó bár messzi vándorokról vagy épp e csodákban gazdag vidék régi lakóiról...

Réges-régen az erdőkben szabad emberek éltek, akik vadászattal és pásztorkodással foglalkoztak... Ám ez nem tartott örökké. Jött egy úr, aki keservessé tette az itteni emberek életét. A legkisebb vétségért is szigorúan megbüntette azokat.

Nagy baj történt egyszer – az uraság birkáira farkasok támadtak, és egy Ivan nevű pásztorfiúnak egyetlen állata sem maradt. Nekibúsult Ivan. Úgy döntött, nem várja meg az uraság büntetését, ezért elbúcsúzott a kedvesétől, és messzi földre vándorolt, a kék tengeren túlra...

Ám nem találta helyét a pásztor a távoli országban, mindennap kiment a tengerpartra, messzi otthonára gondolva. Egyszer így sóhajtott fel: „Tenger, legalább egy szempillantást vess a Verhovinára, a szülőföldemre!” És abban a pillanatban csoda történt: a földet hirtelen áttörte a tenger, és elmosta a gonosz uraságot a szolgálóival együtt. A víz pedig mindörökre ott maradt, olyan kéken és tisztán ragyogva, akár a „tenger szeme”.

Kovászói várrom

A Benei- és a Kelemen-hegy között félúton, a Borzsa folyó jobb partján, Kovászó (Kvaszovo) község felett látszanak a kovászói vár bokrokkal és szederindákkal benőtt romjai. Hadászatilag fontos hely volt, hiszen a Máramarosból az ország belsejébe vezető ún. sóutat ellenőrizte. Lehoczky Tivadar szerint a település és a vár a nevét a „*hátárában elterjedő Kovas-szikiáktól vevé*”.

A vár első írásos említése 1390-ből való, amikor Zsigmond király Nagymihályi György fiának, János mesternek adományozta Várival együtt. A későbbiekben a kusali Jakchy család birtokolta Kovászót. A Jakchy családtól egy időre elidegenítették birtokait, azok nagy részét a Hunyadiak, illetve Szilágyi Erzsébet kapták meg. Így 1461-ben Hunyadi János besztercei grófot, Magyarország kormányzóját iktatták be Kovászó birtokába.

A Jakchyak sokat pereskedtek szomszédaikkal, így a Szaniszlóffy Báthoriakkal, akik egy időre még Kovászót is elnyerték tőlük.

Leányági örökségként, illetve vásárlás útján a Mathuznai család szerezte meg a kovászói uradalmat (kászoni Jakchy Katalin hozomá-

Kovászói várrom

nyaként). 1540-ben Mathuznai György és Pál eladta a várat Kávássy Kristóf huszti várkapitánynak.

Az 1543-as beiktatási okmány szerint a várhoz a környező földek mellett az Atak folyón lévő kétkerekű malom, a Borzsa folyón lévő malom, illetve a folyón átvezető vámhely tartozott.

1546-ban a Mathuznaiak visszakapták Kovászót. Mathuznai Pál kihasználva a János Zsigmond erdélyi fejedelem és I. Ferdinánd közötti háborúskodást, valóságos rablóvárat alakított ki Kovászón, innen tartotta rettegésben a környéket. Balassa Menyhérttel közösen áttértek a császár hűségére, ezért a fejedelem (aki ekkor Bereg megye egészét birtokolta) Gyulafehérváron kelt rendeletével Kovászót elkoぼzta és Gáltói Ferenc munkácsi várnagynak adományozta.

Ferdinánd is megelégette a Mathuznaiak garázdálkodásait, ezért 1563-ban vizsgálóbiztosokat küldött ki a megyébe. A pozsonyi országgyűlésen a rendek határozatot hoztak, hogy meghagyják az ország főkapitányának, vizsgáltassa ki: szükséges-e az ország védelme szempontjából a kovászói vár. Amennyiben igen, úgy császári hadakat kell benne elhelyezni, ha nem, akkor le kell rombolni. Mivel ekkor a vidék még János Zsigmond birtokában volt, a határozatnak nem tudtak érvényt szerezni.

1564-ben, amikor Schwendi Lázár császári hadakkal elfoglalta a vidéket, serege a kovászói várat is megostromolta és bevette. Ekkor rombolták le az erősséget.

A várat északon, a folyó felől meredek sziklafal határolja, nyugat felől sziklás talajba vágott árok. A vár kissé szabálytalan háromszög alaprajzú, amelyhez délnyugatról egy kerek bástya csatlakozik. A bástya falvastagsága 2,05 m, átmérője 12 m. A háromszög alaprajzú épület falainak vastagsága 1,3 m, egykor kelet felől valamilyen építmény csatlakozott hozzá. A vár magjául a kerek torony szolgált, ehhez épültek később a magaslat vonalát követő erődítés falai.

(*Kárpátalja szép c. folyóiratból, Zubánics László újságcikke nyomán*)

Az uráli népek és kultúrájuk

(*Olvasmány*)

Legközelebbi rokonaink, a *vogulok* (manysik) az Urál hegység, az Ob, Irtis és Tobol alsó folyása mentén élnek, lélekszámuk 1989-ben 8279 volt. Az *osztjások* (chantik) 1989-ben 22 283-an voltak, és az Ob alsó és középső folyása mentén laknak. A voguloknak közel fele, az osztjásoknak valamivel több mint a fele beszéli nyelvét anyanyelv-ként. A tajga-, erdős tundra- és tundravidéken élő két nép kései szétválása miatt sok hasonló szokást örözött meg, anyagi és szellemi kultúrájuk hasonlít egymáshoz. A 15. században kerültek orosz fennhatóság alá, déli csoportjaik a szibériai tatár kánságnak adóztak. Orosz telepesektől földművelést is tanultak, de a 20. századig a halászat és a vadászat maradt fő foglalkozásuk, s megőrizték patriarchális nemzetségi szokásaikat. Hittek az ősök szellemében és a természeti erőkből, nemzetségenként sámánjuk volt. Vadásznépekre jellemző medvekultuszuk legnagyobb ünnepét, a *medveünnepet* télen tartották. A szertartás engesztelő áldozat jellegű volt. A leölt medvét megnyúzták, bőrét kitömték, ének- és zeneszóval hazaszállították. Otthon posztóba, bőrbe, selyembe öltöztették, és lakomát rendeztek tiszteletére, melynek során a szertartás mentegetőzéssel, a medve szórakoztatásával, medveünnepi színjáték bemutatásával folytatódott. A 17–18. században erőszakos keresztény hittérítés áldozataivá váltak, de saját isteneiket és szokásaikat is megtartották: a többnejűséget, a lóhúsevést és a bálványimádást. Medveünnepüket még a 20. században is megünneplik. Ma jövedelmük elsősorban halászatból, prémesállattenyésztésből, rénszarvastartásból és földművelésből származik. A 20. században vidékük kis mértékben iparosodott, halkonzervgyár, fafeldolgozó üzem és fűrészmalom mellett Tyumeny körzetében olaj-

kutakat fúrtak, s a vogulok és osztjákok élete is átalakult. Írásuk cirill betűs, iskolarendszerük az 1940-es években épült ki.

Bogyók, liszt, varrókészlet tárolására alkalmas kerek tárolódoboz

Nyírkéreg kunyhó, régi építésű koto

A *zürjének* (komik) Oroszország európai részének északkeleti sarkában élnek, lélekszámuk 1989-ben 483 578 volt. 15%-uk Tyumeny környékén, az Ob torkolatvidékén, a Kola-félszigeten él. A sok ás-

ványkincsel rendelkező, 80%-ban erdős vidék éghajlata rideg, lakói földműveléssel, halászáttal, háziiparral foglalkoznak. A 16. századtól a Moszkvai Fejedelemség alattvalói. Megkeresztelkednek, de természeti vallásuk is tovább él. Életmódjukban, szokásaikban erős az orosz művelődési hatás. A 20. században az iparosodás változtat életükön. A finn és észti társadalom után a zürjén társadalom differenciálódott legjobban. *Írásos nyelvemlékeik vannak a 14. századból*, s a magyarokon kívül csak a zürjének őriztek meg ilyen korai dokumentumokat. A többi finnugor népnek ekkor még nem volt írása.

A *vojákok* (udmurtok) a Vjatka és Káma alsó folyása mentén élnek, 1989-ben 714 833 volt a lélekszámuk. Földműveléssel, állattenyésztéssel foglalkoztak, a 15. századtól orosz alattvalók, a 18. századtól pravoszlávok. Cirill írásuk a 15. századtól létezik. A 20. században vidékük iparosodott, életmódjuk átalakult.

A *cseremiszek* (marik) a Vetluga–Vjatka-vidéken a Volga bal partján, illetve a Szura torkolatvidékén a Volga jobb partján élnek. 1989-ben 643 698 volt a lélekszámuk. A letelepült életmódot élő cseremiszek elsősorban földművelők voltak, a 8. században a Kazár Birodalom, a 9–13. században a volgai Bolgár Birodalom fennhatóság alá tartoztak, erős csuvas-török hatás érte őket. A 16–17. században lettek orosz alattvalók, de csak névlegesen pravoszlávok. A 20. században vidékük iparosodott. Török és belső-ázsiai kapcsolataik révén *feltűnő az egyezés a magyar és a cseremiszi népi dallamok között*.

A *mordvinok* volgai finnugor nép, az Oka és a Belaja folyó közötti vidéken élnek, de nagyon széttagoltan, szétszórtan oroszok, tatárok és baskírok között. 1989-ben 1 072 939-en voltak, *a magyar és a finn után a harmadik legnépesebb csoport a finnugorok között*. A 10. századtól élnek letelepült életmódot, több száz évig tatár uralom alatt éltek, a 16. századtól az Orosz Birodalomhoz tartoznak. A vidék termékeny feketeföldje fejlett mezőgazdasági kultúra létrejöttét tette lehetővé. A 20. században ez a vidék is iparosodott. Kultúrájukban orosz, bolgár-török, illetve tatár hatás érződik.

A *finnek* Fennoskandia keleti felén, az „ezer tó országában” laknak. A 7–8. században települtek be jelenlegi hazájukba. Területük 10%-a tó, 70%-a nyír- és fenyőerdő, 8–10%-a megművelhető terület. Országukat *Suominak*, magukat *soumalainennek* hívják. A 13. századtól közel 600 éven keresztül svéd uralom alatt éltek. A 16. században a reformáció hatása igen erős volt, a népesség nagy része ma is evangélikus. 1809-től perszonálunió formájában területük az Orosz Birodalom része lett. 1819-től Turku helyett *Helsinki* a fővárosuk, 1917-től függetlenek. Lélekszámuk 1992-ben 5 millió (5,9% svéd), de élnek 212 000-en Svédországban, 93 000-en Oroszországban, kb.

15 ezren Észtországban és kb. 200 ezren az USA-ban is. A 11–12. században jött létre nemzeti nyelvük. Irodalmuk leghíresebb alkotása a *Kalevala* című eposz, amelyet népdalokból Elias Lönnrot orvos szerkesztett össze (1835, 1849). Az eposz központi alakja Väinämöinen varázsló és dalnok, mitikus istenalak. A történetben erős az a gondolat, hogy a nép megtalálhatja önmagát, és megszilárdíthatja helyét a világban.

Väinämöinen alvilági útja

Az észtek a Finn-öböltől délre enyhe éghajlatú mocsaras alföldön élnek. Lélekszámuk 1992-ben 980 ezer volt, de Svédországban és az USA-ban is élnek kb. 100 ezren. Latin betűs írásuk a 13. században alakult ki, összefüggő szövegelemleik a 16. századtól maradtak fenn. Főleg lutheránus vallásúak, de vannak közöttük görögkeletiek is.

A finnekből szakadtak ki, és más balti népekkel egybeolvadtak, ez magyarázza, hogy népköltészetük, hitviláguk rokon a finnekével. Rendkívül gazdag *dalkultúrájuk* van, eddig kb. 300 ezer népdalt jegyeztek le. Irodalmuk leghíresebb alkotása a *Kalevipoeg*, amelyet Kreutzwald alkotott a *Kalevala* mintájára, de prózai mondaanyagból. A történet hézagosabban rekonstruálható, mint a *Kalevala*, s nagyobb részt Kreutzwald munkája. A városias kultúrájú nép története viszontagságos, német, dán, orosz, lengyel és svéd osztozkodásoknak és hódítási törekvéseknek a krónikája. 1918-tól 1940-ig független állam, majd szovjet tagállam, 1991-től ismét önálló állam.

A *lappok* lélekszáma 50–80 ezer, kb. 31 ezren beszélik anyanyelvüket. Kétharmadrészt Norvégia északi területein, valamint Svédország, Finnország északi részén és a Kola-félszigeten élnek. Nyelvjárásaik közt igen nagy különbségek vannak. Nyelvük sok egyezést mutat a balti finnekkel, ugyanakkor embertani jellegük más, önálló embertani típust képviselnek, amely inkább európid, mint ázsiai.

Lappföldi őslakos

Ezért feltételezzük, hogy a lappok nyelvcsereével vették fel nyelvüket, de arra vonatkozóan, hogy ez mikor történt, és mi az eredeti nyelvük, nincsenek adataink. A 11. század óta keresztények, jórészt evangélikusok és görögkeletiek, de sámánhitüket is megőrizték. Rénszarvastenyésztésből, halászatból és vadászatból élnek. Az utóbbi néhány évtizedben utakat, szállodákat is építettek Lappföldön, és a turizmus is jövedelemforrássá vált.

A *szamojédok* Kelet-Európa és Nyugat-Szibéria északi részén élnek. A *nyenyec*ek közel 30 ezres népessége az Északi-Dvina és a Jenyiszej torkolatvidéke közötti területen, a kb. 200 *enyec* a Jenyiszej alsó folyása mentén, a kb. 1000 *nganaszán* a Tajmir-félszigeten, s a mintegy 4000 *szelkup* a Középső-Ob vidékén. A halászzal, vadászattal, prémesállat- és rénszarvastenyésztéssel foglalkozó szamojéd népek sámánhitűek, a szelkupok a 18. század óta papírforma szerint pravoszlávok. Embertani rokonságot mutatnak az osztjákokkal. Szamojéd földön az első iskola 1925-ben létesült.

(*Nyirkos István* Nyelvrokonaink c. írásából,
Élet és Tudomány, 1994/41)

Grétsy László és a „valóságos csodapalota”

(*Részlet*)

– *Lőrincze nagy barátja volt Kodály Zoltánnak, aki mély szakmai beleérzéssel mondta, hogy „az idegen szó, az még a legkisebb baj, mert az idegenséget magán viseli. Nagyobb baj az észrevétlen idegenség, ami onnan keletkezik, hogy most nagy nekidurálással tanul mindenki idegen nyelveket. Iparkodik, hogy annak helyes kiejtését elsajátítsa, ezáltal magyar beszédébe is belekerülnek idegen fonetikai elemek, amik azt megrontják. Elsősorban éppen a ritmusba és a dallamba.” Mi a véleménye az anyaországon kívül élő magyarok beszédkulturájáról, nyelvhasználatáról?*

– Minden nyelv örökösen változik, így természetesen anyanyelvünk is. Csak holt nyelv vagy mesterségesen megalkotott nyelv maradhat változatlan, de az is csak addig, ameddig valamilyen kisebb-nagyobb réteg, csoport tagjai nem kezdik (újból) használni. Érthető, hogy a magyar nyelv is folytonosan, szakadatlanul változik, de azzal is tisztában kell lennünk, hogy ez a változás nem egységes formában megy végbe, hanem egymástól eltérő feltételek, körülmények, külső és belső hatások következtében kisebb-nagyobb eltérésekkel, nem teljesen azonos módon. Az anyaországon belül élő ma-

gyarság nyelvhasználata lényegesen gyorsabb ütemben változik a határokon kívül élőkénél, mert aki birtokon belül van, az sokkal könnyebb szívvel fogadja be az újat, a hagyománytól eltérőt, mint az, akinek anyanyelve megtartásáért szinte mindennap meg kell vívnia a maga harcát.

Ez az eltérő irányú és arányú változás, illetve fejlődés azonban véleményem szerint nem fenyeget azzal, hogy egy idő után már nem egy, hanem több magyar nyelvvel kell számolnunk. Kétségtelen tény, hogy az erdélyi, szlovákiai, kárpátaljai stb. magyarságnak számos olyan szava is van, amelyet a magyarországi magyar esetleg nem is ismer, de ettől a magyar nyelv még nem töredezik szét több darabra, hanem alapjában véve egységes marad. Persze, azt azért észre kell vennünk, hogy a határokon kívüli magyarság anyanyelvhasználata az asszimiláció és egyéb, a magyarság e részét érintő külső és belső hatások következtében egyre gyengül, egyre szűkebb területre szorul vissza. Sajnos, még fokozottabban, még határozottabban vonatkozik ez a megállapításom a szórványmagyarságra. Ugyanakkor viszont örömmel látom, hogy a magyarságnak épp ez a része, legalábbis e részének számos tagja megítélésem szerint a magyarországi magyaroknál még talán mélyebben át tudja érezni Kölcsey Ferencnek azt az intelmét, amelyet *Parainesis*-ében Kölcsey Kálmánhoz intézett, s amely így hangzik: „Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! mert haza, nemzet és nyelv, három egymástól válhatatlan dolog; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog.”

(Hajdú Mónika)

A beszéd és a nyelv

A beszéd az, aminek segítségével az ember zsenge korában játszva átveszi az előtte járt nemzedékeknek vérrel és verejtékkel szerzett tapasztalatait; a beszédben alapul mindaz a képessége, hogy gondolkozzék, mind pedig az, hogy e gondolatait közölje, és másokét megértesse; hogy hasson társaira, és azok is hathassanak rá.

Az emberi társadalmak mind beszélnek, de korántsem egyformán. Beszédük eszköze, a nyelv, társadalmanként különbözik: közösségenként más és más hangszközöket találunk, e hangszközökből más és más jelek épülnek egybe a fogalmak jelölésére, s e jelek más és más módon állnak össze jelzésekké a gondolat anyagi burkaként. Ám minden általunk ismert beszédforma mélyén valamilyen nyelv van; nincs ma olyan beszédforma – a legkevésbé fejlett sem az

ismertek közül –, amely ne valamiféle nyelvnek a működési formája volna. A felületet nézve főleg különbségeket találunk – más hangrendszert, más szókinccset, más nyelvtani szabályokat nyelvenként –, mélyebbre menve azonban egyre több és több az emberi nyelvekben a közös vonás, az egyezés.

(Deme László)

MIT TANULTUNK?

ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZATOK

Hangtan: hangok – betűk

1. Magánhangzók

Magánhangzó	Elöl képzett (magas)	Hátul képzett (mély)
rövid	<i>e i ö ü</i>	<i>a o u</i>
hosszú	<i>é í ő ű</i>	<i>á ó ú</i>

Magánhangzó-törvények:

Hangrend ■ Régi, egyszerű szavainkban vagy csupa magas, vagy csupa mély magánhangzó található. Ezek a magas (*kér, ember*), illetve mély hangrendű (*had, tús, bator*) szavak. A vegyes hangrendű szavakban (*leány, tehát, csikó*) mindkét magánhangzó típus előfordul. (A magas magánhangzók közül az *e, é, i, í* fordulhat elő.)

Az összetett szavakra nem vonatkozik a hangrendi kényszer, a tagok megtartják eredeti hangrendjüket az összetételben: *asztalfiók, sítalp, leányvállalat*.

Illeszkedés ■ A szótó hangrendje meghatározza a toldalék hangrendjét is. Mély hangrendű szóhoz mély hangrendű, magas hangrendű szóhoz magas hangrendű toldalék járul. A vegyes hangrendű szavak illeszkedési szabályrendszere bonyolultabb. Egyrészt többnyire mély hangot tartalmazó toldalék járul hozzájuk (*leánynak, csikótól*) másrészt az utolsó magánhangzó dönti el a toldalék választását (*októberben, Ágnestől, moziba, sofőrrel*). Olykor ingadozást is tapasztalunk (*norvégek–norvégok, fotelben–fotelban*).

Hiátustörvény ■ A két magánhangzó között lévő hangúrt vagy egy mássalhangzóval szüntetjük meg (*j*), vagy kiesik az egyik magánhangzó.

A hangúr feloldásának főbb módjai a következők:

- **Mássalhangzó betoldása:** a magánhangzók közé (főleg ha az egyik magánhangzó *í* vagy *é*) ejtéskönnyítő *j* mássalhangzót toldunk. Ez a *j* nem vesz részt a szó hangtestének megalkotásában, csupán a

kiejtés simábbá tételére szolgál (fiú – *fijú*, miért – *mijért*, dió – *dijó*, diák – *diják*).

- **Magánhangzó-kivetés:** egyes szavakból az első magánhangzót kivetjük, de a rövidebb alakváltozatok mellett megmaradnak az eredeti hosszabb alakváltozatok is, és mint stilisztikai variánsok használhatók: *leány*–*lánny*, *reá*–*rá*, *miért*–*mért*.

A hiátustörvény egyrészt a szó hangtani egységét biztosítja, másrészt a hangszakasz, szólam zökkenőmentes hangtani lefolyását.

2. Mássalhangzók

A KÉPZÉS HELYE SZERINT		A KÉPZÉS MÓDJA SZERINT						
		zárhang		réshang		zár-réshang		pergőhang
	zöngésség szerint	<i>zt</i>	<i>z</i>	<i>zt</i>	<i>z</i>	<i>zt</i>	<i>z</i>	<i>z</i>
ajakhang	két ajakkal ajak-foghang	<i>p</i>	<i>b</i> <i>m</i>	<i>f</i>	<i>v</i>			
foghang	elülső foghang hátulsó foghang	<i>t</i>	<i>d</i> <i>n</i>	<i>sz</i> <i>s</i>	<i>z l</i> <i>zs</i>	<i>c</i> <i>cs</i>	<i>dz</i> <i>dzs</i>	<i>r</i>
szájpadlás-hang	elülső szájpadlászhang hátulsó szájpadlászhang	<i>k</i>	<i>ny</i> <i>g</i>		<i>j</i>	<i>ty</i>	<i>gy</i>	
gégehang				<i>h</i>				

zt – zöngétlen

z – zöngés

Mássalhangzó-törvények:

Hasonulás ■ Két hang közül az egyik a másikat részben vagy teljesen magához hasonlítja.

1. Részleges hasonulás

a) képzés helye szerinti:

n + m, p, b (*azonban, színpad*); n + gy, ny, ty (*öngyújtó*)

b) zöngéesség szerinti:

- **zöngésedés:** a zöngés mássalhangzó az előtte álló zöngétlen mássalhangzót zöngésíti (*patakban, vasgerenda*)
- **zöngétlenedés:** a zöngétlen mássalhangzó az előtte álló zöngés mássalhangzót zöngétleníti (*dobták, jégcsap*).

2. Teljes hasonulás

a) **írásban jelölt:** az egyik hang a másikat teljesen magához hasonlítja (*késsel, széppé, abban, olvassuk*)

b) **írásban nem jelölt:** a teljes hasonulás csak kiejtésben valósul meg (*bátyja, halljuk, hagyjátok*).

Összeolvadás ■ Két hang egy harmadikká olvad össze (*családja, szeretjük, futsz*).

Mássalhangzó-rövidülés ■ Ha egy hosszú és egy rövid mássalhangzó kerül egymás mellé, a hosszú mássalhangzó kiejtésben gyakran megrövidül (*álltak, láncsal, otthon*).

Mássalhangzó-kiesés ■ A három egymás mellé került mássalhangzó közül a középső, ha ez *d* vagy *t* gyakran kiesik (*mindnek, most sincs*).

A helyesírás alapelvei

HELYESÍRÁSUNK ALAPELVEI	
Kiejtés elve	<i>szalma, négy, fény, ízes, húst, gyűszű, könnyű</i>
Szóelemzés elve	<i>szénpor, népdal, átcsap, anyja, kürtjei, egyszer</i>
Hagyomány elve	<i>Batthyány, Thököly, lyuk, zsindegy, ilyen</i>
Egyszerűsítés elve	<i>mésszel, jeggyűrű, Mariann-nal, Széll-lel</i>

Szófajtan

A szófaj a szavak csoportja. Nagyobb csoportjai a *névszók*, az *ige*, az *igenevek* és a kevésbé népes szófajok.

A táblázatban a szófajok egyes csoportjaira találsz példát.

SZÓFAJOK				
N É V S Z Ó K	Főnév	<i>Tulajdonnév</i>	<i>Köznév</i>	
		<i>Molnár Gábor, Ungvár</i>	<i>macska, tanuló, asz- talos</i>	
	Melléknév	<i>okos, kicsi, meredek, piros</i>		
	Számnév	<i>Határozott</i>	<i>Határozatlan</i>	
		<i>négy, negyed, negye- dik</i>	<i>sok, kevesebb, több</i>	
	Névmás	<i>én, enyém, magam, egymás, ez, melyik, vala- ki, bárki</i>		
	Ige	Cselekvést jelentő	Történést jelentő	Létezést je- lentő
		<i>fut, játszik</i>	<i>esik, eltörik</i>	<i>van, volt, lesz</i>
	Igenév	Főnévi	Melléknévi	Határozói
		<i>aludni, enni</i>	<i>olvasott, nézendő</i>	<i>félve, látván</i>
	Igekötő	<i>le, fel, át, ki, be, szét, rá, össze</i>		
	Határozószó	<i>ott, most, nagyon, jól, beljebb</i>		
	Névutó	<i>alatt, mellett, múlva, alá, miatt, mögül, együtt</i>		
	Névelő	Határozott	Határozatlan	
		<i>a, az</i>	<i>egy</i>	
	Kötőszó	<i>ha, és, vagy, de, ellenben, sem...sem</i>		
	Módosítószó	<i>nem, persze, nyilván, okvetlenül, talán</i>		
	Indulatszó	<i>jaj, hurrá, nana, ej, no, ó</i>		

A szófajok részletes táblázata

No		A szófaj neve	Szerepe, alfajai	Példák
1.	N É V	Főnév	Élőlények, élettelen vagy gondolati dolgok neve. 1. Köznév: több hasonló dolog neve a) Konkrét főnév <ul style="list-style-type: none"> • Egyedi név • Gyűjtőnév • Anyagnév b) Elvont főnév	<i>ruha, fiú erdő, hegység zsír, tinta igazság, jog</i>
			2. Tulajdonnév: egy-egy dolog saját, megkülönböztető neve a) személynév b) állatnév c) földrajzi név d) intézménynév e) cím f) márkanév g) égitestek nevei	<i>István, Agnes Bodri, Ráró Balaton, Ung ELTE Árvácska Opel Nap, Föld</i>
2.	S Z Ó K	Melléknév	Élőlények vagy dolgok tulajdonságát nevezi meg.	<i>okos, vi- dám, koc- kás, nagy</i>
3.			Számnév	A dolgok mennyiségét, számát vagy sorszámát nevezi meg. 1. Határozott számnév: pontosan fejezi ki a mennyiséget, számot: a) tőszámnév: egész számot nevez meg b) sorszámnév: sorrendi számot jelöl, képzője: <i>-dik</i> c) törtszámnév: az egésznek tört részét fejezi ki, képzője: <i>-d</i> 2. Határozatlan számnév: a mennyiséget hozzávetőlegesen fejezi ki.

4.		<p>Névmás</p>	<p>Főnevet, melléknevet vagy számnevet helyettesít.</p> <p>I. Csak főnéviek:</p> <p>1. <i>Személyes</i></p> <p>2. <i>Visszaható</i>: azt fejezi ki, hogy az alany cselekvése önmagára irányul.</p> <p>3. <i>Kölcsönös</i>: az alanyok cselekvésének egymásra irányulását fejezi ki.</p> <p>4. <i>Birtokos</i>: a birtokos számát és személyét, a birtok számát fejezi ki.</p> <p>II. Főnéviek, melléknevek, számnéviek:</p> <p>1. <i>Mutató</i>: rámutat dolgokra, tulajdonságokra, mennyiségre.</p> <p>2. <i>Kérdő</i>: névszókra kérdezzük vele.</p> <p>3. <i>Vonatkozó</i>: mellékmondatban áll, s a főmondat egy részére vonatkozik.</p> <p>4. <i>Határozatlan</i>: meg nem nevezett dolgokra utal.</p> <p>5. <i>Általános</i>: minden személyre, dologra, bármilyen tulajdonságra vagy mennyiségre utal.</p>	<p><i>én, te, mi, ti</i></p> <p><i>magam, maga</i></p> <p><i>egymás</i></p> <p><i>mienk, mieink</i></p> <p><i>ez, ilyen, ennyi</i></p> <p><i>ki?, milyen?, mennyi?</i></p> <p><i>aki, ami, amely</i></p> <p><i>valaki, valami, valamennyi</i></p> <p><i>akárki, bárki, mindenki, semmi</i></p>
----	--	----------------------	---	--

5.		Ige	1. Cselekvést, történést és létezést személyhez, időhöz kötve fejez ki.	<i>járunk, hullott, esik, van, nincs</i>
			2. A tárgy szempontjából: a) tárgyas (azaz tárggyal bővíthető) b) tárgyatlan (tárggyal rendszerint nem bővíthető).	<i>eszi az almát bútort szállít</i> <i>indul, nyaral</i>
			3. Ragozás szerint: a) iktelen (a kijelentő mód jelen idejének E/3. nincs személyrag) b) ikes (a kijelentő mód jelen idejének E/3. személyragot kap).	<i>örül, vigad</i> <i>eszik, alszik, vigadozik</i>
6.	I G E N E V E K	Főnévi igenév	Igéből <i>-ni</i> képzővel alkotott főnév.	<i>őrízni, jární</i>
7.		Melléknévi igenév	Igéből meghatározott képzővel alkotott melléknév. 1. Folyamatos : képzője: <i>-ó, -ő</i> 2. Befejezett : képzője: <i>-t, -tt</i> 3. Beálló : képzője: <i>-andó, -endő</i>	<i>mosó, főző</i> <i>vasalt, szárított</i> <i>írandó, kérendő</i>
8.		Határozói igenév	Igéből <i>-va, -ve, -ván, -vén</i> képzővel alkotott szó.	<i>látva, nézve</i>
9.		Határozószó	A cselekvés helyét, idejét vagy módját határozza meg	<i>lent, holnap, így, úgy</i>

10.	V I S Z O N Y S Z Ó K	Névutó	Egy névszóval együtt a cselekvés körülményeit határozza meg.	<i>mellett, óta, miatt, végett</i>
11.		Névelő	Főnevek előtt álló legtöbbször hangsúlytalan szó 1. <i>határozott</i> 2. <i>határozatlan</i>	<i>a, az egy</i>
12.		Igekötő	Igéhez kapcsolva módosítja vagy megváltoztatja annak jelentését.	<i>leszalad, megír, átad, kinéz</i>
13.		Kötőszó	Tagmondatokat vagy mondatrészeket kapcsol össze 1. <i>egyes</i> 2. <i>páros</i>	<i>és, ha, is vagy-vagy, is-is</i>
14.		Segédige	Az állítmány része.	<i>fog, marad, múlik, lesz, volt</i>
15.	M O N D A T S Z Ó K	Indulatszó	Érzelmet, indulatot fejez ki.	<i>Ó! Ejnye! Jaj!</i>
16.		Módosítószó	A mondat értelmét módosítja: a) <i>bizonyossá teszi</i> b) <i>bizonytalanná teszi</i> c) <i>tagadja</i> d) <i>tiltja</i> e) <i>kérdez</i>	<i>bizony talán nem ne vajon, -e</i>

A szó elemei

№			Szerepe	Példák	
I.	Szótő		A szó jelentésének a magva.	<i>ad, kér, négy, erős, ilyen</i>	
II.	T O L D A L É K	1.	Képző	Megváltoztatja a szó jelentését, tehát új szót alkot.	<i>adó, kérvény, erősít, négyes</i>
		2.	Jel	Módosítja a szó jelentését, de nem alkot új szót.	<i>adott, kérne, erősebb</i>
		3.	Rag	Megmutatja, hogy a szó milyen mondatrész, hogy a mondatban milyen viszonyban van más szavakkal.	<i>adnak, kéri, erősen, négyből</i>
III.	Kötőhang		A toldalékot köti hozzá a szótőhöz.	<i>adok, kéreget, erősebb</i>	

Alaktan: szótő és toldalékok

A szó a nyelv olyan egysége, melynek van *jelentése*, *alakja* és *szerkezete*.

A szavak szóelemekből épülnek fel. A szóelemek a következők: **szótő**, **toldalék** (*képző*, *jel* és *rag*). Ha a szó nem tartalmaz toldalékot, **tőszóról** beszélünk, ha a szótőhöz toldalék kapcsolódik, **toldalékos szóról**. Ha a szó egy szótári egységből áll, **egyszerű**, ha több szótári egységből épül fel, **összetett**.

TOLDALÉKOK		
Toldalék-fajták	A névszók toldalékai	Az ige toldalékai
Képző	<p>Névszóból névszó: szépség, aprócska, öt(ö)s, magamfajta, orrú, hat(o)-dik, kerti, egészség(e)s</p> <p>Névszóból ige: keret(e)z, fehér(ik), díszít, kertészked(ik), szépül</p>	<p>Igéből névszó: olvasás, készítmény, kijárat, foly(a)dék, félénk, látható, érthetetlen, tanulékony</p> <p>Igéből ige: jár(k)ál, jár(o)-gat, dolgoztat, csapkod, írhat, gondolkoz(ik), húzód(ik)</p>
Jel	<p>Többes szám: lányok, jók</p> <p>Birtoktöbbesítő: házai, kertjei(k)</p> <p>Birtok: Katié, azoké</p> <p>Kiemelő: szebbik, egyik</p> <p>Középfok: piros(a)bb, alacsony(a)bb</p> <p>Felsőfok: legpiros(a)bb, legalacsony(a)bb</p> <p>Birtokos: könyv(e)m, ház(a)tok</p>	<p>Múlt idő: olvas(o)tt, szá-molt, leemelt</p> <p>Feltételes mód: várna, keverne, hozná, vinné</p> <p>Felszólító mód: írj, nézz, keress, mássz, peddzz, légy, higgy, fess, dagassz, fogd (Ø)</p>
Rag	<p>Tárgy: ruhát, sok(a)t</p> <p>Határozó:</p> <ul style="list-style-type: none"> • előzmény: -ból, -ből, -ról, -ről, -tól, -től • tartam: -ban, -ben, -on, -en, -ön, -nál, -nél, -szor, -szer, -ször, -val, -vel, -an, -en, -ul, -ül, -stul, -stül, -ért, -kor • vég: -ba, -be, -ra, -re, -nak, -nek, -hoz, -hez, -höz, -vá, -vé, -ig <p>Birtokos jelző: háznak a (teteje), hatnak a (fele)</p>	<p>Alanyi ragozás</p> <p>E/1. -k E/2. -sz, -l E/3. Ø</p> <p>T/1. -unk, -ünk T/2. -tok, -tek, -tök T/3. -nak, -nek</p> <p>Tárgyas ragozás</p> <p>E/1. -m E/2. -d E/3. -ja, -i</p> <p>T/1. -juk, -jük T/2. -játok, -itek T/3. -ják, -ik</p>

Jelentéstan

Az alak és jelentés viszonya alapján megkülönböztetünk:

Hangalak és jelentés	Példák
Egyjelentésű szó	<i>könyv, szálloda, iskola, alma</i>
Többjelentésű szó	<i>levél, zebra, nyelv, fül, mandula</i>
Azonos alakú szó	<i>ár, vár, nyúl, fog, nyír, fél</i>
Rokon értelmű szó	<i>eb, kutya, kerékpár, bicikli</i>
Ellentétes jelentésű szó	<i>jön, megy, hoz, visz, szép, rút</i>
Hasonló alakú szavak	<i>vödör–veder, egyenlőre–egyelőre</i>
Hangutánzó szó	<i>brekeg, nyávog, cincog, koppan</i>
Hangulatfestő szó	<i>tutyimutyi, mamlasz, sunyi, pizsmog</i>

Mondattan

A MONDATOK FELOSZTÁSA TARTALOM (A BESZÉLŐ SZÁNDÉKA) SZERINT	
Kijelentő	Nyugodt hangú közlés: <i>Szeretek kirándulni az erdőben.</i>
Kérdő	Eldöntendő vagy kiegészítendő kérdés: <i>Elvégezted a házi feladatot?</i> – eldöntendő kérdés <i>Milyen regényt olvastál?</i> – kiegészítendő kérdés
Felkiáltó	Emeltebb hangú, érzelmet is tolmácsoló közlés: <i>De szép ruhád van!</i>
Felszólító	Határozott kívánság, parancs: <i>Vigyázz a ruhádra!</i>
Óhajtó	Kevésbé határozott kívánság, vágy: <i>Bárcsak én is ott lehetnék!</i>

A MONDATOK FELOSZTÁSA LOGIKAI MINŐSÉGE SZERINT	
Állító	<i>Mindenki elkészítette a házi feladatot.</i>
Tagadó	<i>Nem hallottam a csengőt.</i>

A tagadó felszólító mondatot *tiltó mondatnak* nevezzük.
(Pl.: *Ne játssz a tűzzel!*)

A MONDAT FELOSZTÁSA SZERKEZETE SZERINT

Egyszerű mondat

Tagolt		Tagolatlan	
<i>Teljes</i>		<i>Hiányos</i>	
<i>Tőmondat</i>	<i>Bővített mondat</i>	<i>Valamelyik főrészt (alany vagy állítmány) hiányzik. A szöveg összefüggéséből következtethetünk rá.</i>	
<i>Nem bontható alanyi, állítmányi részre.</i>			

Összetett mondat

Alárendelő		Mellérendelő	
<i>Mondatrészkifejtő</i>		<i>Sajátos jelentésű</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • alanyi • állítmányi • tárgyi • határozói • jelzői 		<ul style="list-style-type: none"> • hasonlító • feltételes • megengedő • következményes 	
		<ul style="list-style-type: none"> • kapcsolatos • ellentétes • választó • következtető • magyarázó 	

A SZÓSZERKEZET FAJTÁI

Hozzárendelő	Alárendelő	Mellérendelő
alany+állítmány	<ul style="list-style-type: none"> • tárgyas • határozós • jelzős 	<ul style="list-style-type: none"> • kapcsolatos • ellentétes • választó • következtető • magyarázó

A MONDAT RÉSZEI				
Főrészek		Bővítmények		
Alany	Állítmány	Tárgy	Határozó	Jelző
<ul style="list-style-type: none"> • <i>határozott</i> • <i>határozatlan</i> • <i>általános</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>igei</i> • <i>névszói</i> • <i>igei-névszói</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>eredmény</i> • <i>irány</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>helyféle</i> • <i>idő-</i> • <i>szám-</i> • <i>mód-</i> • <i>ok-</i> • <i>cél-</i> • <i>eszköz-</i> • <i>fok-</i> • <i>mérték-</i> • <i>tekintet-</i> • <i>állapot-</i> • <i>körül-mény-</i> • <i>eredet-</i> • <i>eredmény-</i> • <i>társ-</i> • <i>állandó-</i> • <i>hasonlító-</i> • <i>részes-</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>minőség</i> • <i>mennyiség</i> • <i>birtokos</i> • <i>értelmező</i>

TUDÁSPRÓBÁK

Év eleji felmérés

- Olvasd el Füst Milán A magyarokhoz c. versének bevezető sorait!**
*Oh jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a századok
S azt meg kell védened. Hallgass reám. Egy láthatatlan lángolás
Teremté meg e nagy világot s benned az lobog. Mert néked is van lángod:
Szent e nyelv! S több kincsed nincs neked! Oly csodás nyelv a magyar.
Révület fog el, ha rá gondolok is.
Ne hagyj hát, hogy elmerüljön, visszasüllyedjen a ködbe, melyből*
származott
E nemes-szép alakzat...
- Fogalmazd meg, mit jelentenek számodra a költő következő szavai: Mert néked is van lángod!**
- Elemezd a vers néhány igéjét a megadott szempontok szerint: mód, idő, szám, személy!**
vigyázz, bízták, hagyj, elmerüljön, származott
- A versrészletből írd ki példákat összeolvadásra és írásban nem jelölt teljes hasonulásra!**
- Írd ki azokat a szavakat a versrészletből, amelyekre igazak az alábbi szóképletek!**
szótő + kötőhangzó + birtokos személyjel
szótő + kötőhangzó + múlt idő jele
- Melyik szót írtuk helytelenül? Írd le a szavakat helyesen! Zárójelben tüntesd fel, milyen mássalhangzó-törvényt ismertél fel bennük!**
egység, cukrázda, igazság, annya, darásfészek, mennydörgés, roscipó, bátyja, bőröndel, színpad, melhártya, szémpor, öngyújtó, mozdó, bottal, ablakból
- Pótold a szöveg szavaiban a hiányzó j vagy ly betűt!**
*A jó vezetőnek **eré...esnek** kell lennie. A felesleges fecsegésnek **se ele...e, se vele...e** egy megbeszélésen. Az emberek azonban nem szeretik a kiismerhetetlen, **re...té...es** főnököket, főleg ha a **tula...donságai** között még a kevé...ség is megtalálható. Az i...en ember **megméte...ezi** a légkört. Általában **csírá...ában fo...t...a el** a többiek **...avaslatait**.*
- Magyarázd meg, mit jelentenek a kiemelt kifejezések!**
- Pótold a hiányzó magánhangzókat a határozószókból, majd alkoss mondatot a kapott alakkal!**
...nnen, egy...tt, k...vül, egyed...l, t...stént, egy...ttal

Témazáró felmérők

A szöveg

- Rakd olyan sorrendbe a következő mondatokat, hogy értelmes szöveg legyen belőlük!**
Több száz éves házak, mintha ma épültek volna, de az új épületek is alázattal simulnak a régi stílusához.

*Alig százötvenezer lakosával világvárosnak hat.
Bréda Hollandia déli részén fekszik, közel a belga határhoz.
Nemcsak rendezettsége, tisztasága az, ami feltűnő.
Itt nem a csillogó modernség, hanem a patina az érték.
Egész Hollandia rendezett és tiszta ország.*

Ami ezen felül példaértékű, az a holland szellemiség, az emberarcú társadalom, amely ellent tudott állni a fogyasztói társadalomnak mindent felzabáló örületének.

2. Helyettesítsd a következő mondatok közhelyeit tartalmas szavakkal!

*Nehezen esik le a tantusz.
A hiba az ön készülékében van.
Nem az én asztalom.
Álljon meg a menet!
Fölmegy bennem a pumpa.
Elkapta a gépszij.
Kár a benzinért!*

3. Mit jelentenek az alábbi szólások?

*Félre áll a szája.
Eltátotta a száját.
Három lépés távolságot tart.
A szeme se áll jól.
Süket csönd, süket hallgatás.
Szűrős szeme van.
Bal lábbal kelt fel.
Se keze, se lába.*

4. Az alábbi mondatok közül valamennyi az ajtó becsukására vonatkozó kérdés. Melyiket mikor használhatjuk?

*Huzat van.
Nem akarod becsukni az ajtót?
Fázom. Be tudnád csukni az ajtót?
Csukd be az ajtót!
Ki hagyta nyitva az ajtót?
Nálatok cipzár van otthon?*

A mellérendelő összetett mondat

1. Határozd meg, és ábrázold az alábbi mellérendelő összetett mondatokat!

- Úszni is szeretek, korcsolyázni is szoktam.*
- Vagy erőt veszel magadon, vagy kimész a szobából.*
- A csillár izzóit párhuzamosan kapcsolják az áramkörbe, tehát külön-külön is világítanak.*
- Jól játszott a csapat, csak a kapus aludt el néha.*
- Úzás közben könnyebb a testünk, ugyanis a víz felhajtóereje hat rá.*
- Ezen a megoldáson mindenki sokat gondolkozott, sőt még a könyvben is utánanézték.*
- Nem sikerült jól a dolgozatom, pedig számítottam a jó osztályzatra.*

2. Alkoss az alábbi egyszerű mondatokból mellérendelő összetett mondatokat!

- a) *Meséld el a tegnapi délutánodat! Nem kell részletesen.*
- b) *Még kérdezed? Világosan megmondtam a véleményemet.*
- c) *Elhagytad a belépőjegyedet? Nem jöhetsz moziba.*
- d) *Mi jó van abban? Mindig elkéstek.*

3. Alakítsd át múlt idejűvé a következő mondatokat! Állapítsd meg a fajtájukat!

*Elmondanám, vagyis csak szeretném elmondani.
Kár erőlködnöd, úgysem sikerül felemelned az asztalt.
Klára szeretné megnézni a filmet, ezért tanul olyan szorgalmasan.*

4. Keresd meg a mondatok hibásan írt szavait! Másold le a kijavított mondatokat! Húzd alá a kötőszókat!

- a) *Az egyik tanuló egész órán szorgalmasan jegyzetelt, a padtársa azonban csak firkálgatott.*
- b) *Reggel még ragyogóan sütött a nap, délután viszont felhők gyülekeztek az égen.*
- c) *Péter ugyan kitisztította a bakkancsát, denem tette be a szekrénybe.*

5. Tedd ki a következő idézetekben a hiányzó vesszőket!

*Éj van-e vagy szemem világa veszett ki?
Rabok legyünk vagy szabadok?
Hej pedig üresen vagy pedig félig rakottan nagy szénásszekerek álldogálnak ottan.*

6. Folytasd a megkezdett mondatokat, és rajzold melléjük a szerkezeti ábrájukat!

*Károly nem öltözött melegen, így
Istvánt hiába várjuk, ő
Nem mehetek veled moziba,
A verseny kiélezett,*

Az alárendelő összetett mondat

1. Fejezd be a megkezdett közmondásokat! Jelöld a mondatok ábráját!

*Ki szelet vett,.....
Addig hajlítsd a fát,.....
Ne szaladj olyan szekér után,
Amit ma megtehetsz,
Ki mint veti ágját,*

2. Pótold a szöveg hiányzó mondatközi és mondatvégi írásjeleit!

1. *Ne járjon mindig az eszedben hogy kezdődik-e már a televízióban a filmsorozat* **2.** *Bárcsak a tanulás is annyira érdekelne mint a főhős kalandjai* **3.** *Talán azt gondolod holnap az iskolában fogsz felelni* **4.** *Addig vedd elő a könyveidet amíg szépen mondom*

3. Alakítsd át az alábbi egyszerű mondatokat összetett mondatokká úgy, hogy a határozókat mellékmondatok fejezzék ki!

*Büszke vagyok az öcsém vizsgaeredményeire.
Édesapám több munkát végzett el a betervezettnél.*

A legjobb barátomnak kölcsönadtam a biciklimet.

4. Pótold a következő összetett mondatok hiányzó utaló- és kötőszóit, majd állapítsd meg a fajtájukat szerkezet szerint!
*A félreértés ered,rosszul olvastad el a szöveget.
Szeretnék válni, elterveztem.
.....az osztály,a megbolydult méhkas.
..... nem szeret olvasni, nem lesz tájékozott ember.*
5. Alakítsd át függő idézeté a következő Babits-sorokat! Ügyelj az idéző mondat állítmányainak igényes megválasztására!
 - a) Mégis, lelkem, szeressed hazámat! (*Hazám! Epilóg*)
 - b) Lelkem madár, tág egek lakója, noha mindig visszajár fészkébe.
(*Hazám! Az igazi ország*)
6. Állapítsd meg az alábbi mondatpárok fajtáit!
 - a) *Azzal játszom, ami az udvaron volt.*
Azzal játszom, aki az udvaron volt.
 - b) *Úgy játszottunk a társasjátékkal, ahogy a szabályok előírták.*
Úgy játszottuk a társasjátékot, hogy a padlón ültünk.
7. Egésztésd ki a következő mondatokat okhatározói, majd célhatározói mellékmondatokkal!
 - a) *Nagyon sietek,*
 - b) *Nagyon sietek,*

A stílus

1. Minek van stílusa? Mit jelent a *stílus* szó a következő mondatokban? Helyettesítsd a *stílus* szót a mondatokban rokon értelmű megfelelőikkel!
 - a) *Nagyon udvariatlan. Nem tudom elviselni a stílusát.*
 - b) *Nem tud öltözködni. Nincs stílusa.*
 - c) *Az utóbbi években sokat változott a gyorskorcsolyázás stílusa.*
 - d) *A kor stílusa a lenge, természetes ruhákat kedveli.*
 - e) *A bank középpontját modern stílusban építették.*
2. Mondhatta volna szebben is! Ezt gondolnánk bizonyára, ha izgatott párbeszédben ezt a riasztó mondatot hallanánk: „*A méregtől vörösre duzzadt a szerencsétlennek a pofája.*” Alakítsd át a mondatot úgy, hogy az aláhúzott szó durvasága enyhébb legyen!
 - a) közömbös stílussal:.....
 - b) választékosan:
 - c) tréfásan-bizalmasan:.....
 - d) régiesen-ünnepélyesen:.....
3. „*A jó tanács soha nem késő*” közmondás jelentése jegyében hogyan adnál jó tanácsot annak, akit le szeretnél szoktatni a dohányzásról? Írd le a mondatokat!
 - a) őszinte barátsággal
 - b) csúfolódva (gúnyosan)
 - c) baljóslatúan (fenyegetve)
 - d) ingerülten

4. Gyűjts a megadott kifejezésekkel rokon értelmű változatokat különböző stílusárnyalatban!
gondolkodik, néz, magas, buta, iskola, ruha
5. Keress választékosabb szólásokat az alábbiaknál a szerelemre és az alvásra!
a) *bele van gabalyodva, gárgyulva, örülve, pistulva*
b) *bevágja a hunyót, szundít, szunyát*
6. Az alábbi mondatok közül melyekben van különleges stílushatása az édes szónak, és milyen!
a) *Édes hazám, fogadj szívedbe, hadd legyek hűséges fiad!*
(József Attila)
b) *Csak az édes tejet szeretem.*
c) *Hadnagy uram, hadnagy uram! Mi bajod van, édes fiam!*
(Gyulai Pál)
d) *Édesanyám, hol van az az édes tej, mellyel engem katonának neveltél?*
(Népdal)
e) *Kalmár szellő járt a szomszéd mezőkön, s vett a füvektől édes illatot.*
(Petőfi Sándor)

Év végi felmérés

A)

1. Olvasd el Kósa László írását!

Nyelvfejlődés és nyelvfejllesztés

A nyelvben két egymással ellentétes folyamat zajlik. Az egyik a nyelv megújulása. Ez végbemehet azért, mert benne eddig még nem létező elemek vagy a korábbtól eltérő jelenségek, minőségek jelennek meg.

Az ilyen módosulásokra hozható föl példának a *számítógép, program, képernyő* stb. szó megjelenése.

Változhat a nyelv azért is, mert a régi szavak kihalnak belőle. Még értjük, de már nem használjuk az ún. elbeszélő múlt időt és az *-nd* jeles jövő időt (*követendő*).

A megőrzés is fontos a nyelvben. Sok szavunkat már több ezer éve használjuk, ezeket annyira megszoktuk, hogy legtöbbjüket a jövőben is használni fogjuk. A megújulás és a megőrzés eredménye a nyelvfejlődés.

A magyar nyelv a nép múltjának emlékét őrzi, és egész története benne van. Minden, ami történelmünkben hagyományá fejlődött, hozzátartozik a magyarságunkhoz.

Ma az a feladatunk, hogy óvjuk nyelvünket a fölösleges idegen hatástól, a durvaságtól, az igénytelenségtől.

Ha valamikor magyartanár leszek, erre fogom nevelni tanítványaimat is.

(Részlet *A magyarságtudomány kézikönyve* c. írásból)

2. Fogalmazd meg, mire hívja fel a figyelmet az írás szerzője!
3. Írd ki a szövegből az összetett mondatokat, határozd meg a fajtájukat!
4. Nevezd meg az alábbi szavak magyar megfelelőjét!
biográfia, delegáció, familia, gasztronómia, metró, aktív, expedíció, figura, humánus, információ, kassza, originális

TARTALOM

A beszéd és a nyelv	5
A beszéd és az írás	6
A szöveg	10
A szöveg szerkezete	10
Tervezett és spontán szövegek.....	12
A beszédet kísérő nem nyelvi jelek. A zeneiség stíluseszközei14	
<i>Feladatok és olvasási gyakorlatok</i>	20
Az előző osztályban tanultak ismétlése	23
Hangtani és jelentéstani ismeretek.....	23
Szófajtani és alaktani ismeretek.....	27
Mondattani ismeretek	31
Az összetett mondat	40
Az összetett mondatok osztályozása.....	43
A kötőszók szerepe az összetett mondatokban.....	52
A mellérendelő összetett mondat fogalma és fajtái	56
A kapcsolatos mondat.....	60
Az ellentétes mondat	64
A választó mondat	68
A következtető utótagú mondat	72
A magyarázó utótagú mondat.....	75
Mondatvégi és tagmondatok közötti írásjelek.....	79
<i>Témazáró. Kérdések és feladatok</i>	85
Az alárendelő összetett mondat	88
Az alanyi mellékmondat	91
Az állítmányi mellékmondat.....	93
A tárgyi mellékmondat	97
Az idézés	99
<i>Témazáró. Kérdések és feladatok</i>	104
A határozói mellékmondat	106
A helyhatározói mellékmondat	107
Az időhatározói mellékmondat	109
A számhatározói mellékmondat.....	112
A módhatározói mellékmondat	113
A fok- és mértékhatározói mellékmondat	114
Az eszközhatározói mellékmondat.....	116
Az okhatározói mellékmondat.....	118
A célhatározói mellékmondat.....	119
Az állapothatározói mellékmondat.....	121
A társhatározói mellékmondat.....	122

Az eredethatározói mellékmondat	124
Az eredményhatározói mellékmondat	125
A részeshatározói mellékmondat	126
Az állandó határozói mellékmondat	127
A hasonlító határozói mellékmondat	129
<i>Témazáró. Kérdések és feladatok</i>	130
A jelzői mellékmondat	132
A minőségjelzői mellékmondat	132
A mennyiségjelzői mellékmondat	133
A birtokos jelzői mellékmondat	135
Az értelmező jelzői mellékmondat	136
A többszörösen összetett mondatok	139
A körmondat	139
A többszörösen összetett mondatok írásjelei	143
A stílusról tanultak összefoglalása	145
Beszélt nyelvi stílusok	146
A társalgási stílus	146
A szónoki stílus	149
Az előadói stílus	152
Írott nyelvi stílusok	154
A tudományos stílus	154
A publicisztikai stílus	157
A hivatalos stílus	164
A kérvény	166
Az önéletrajz	168
Szépirodalmi vagy művészeti stílus	172
A magyar nyelv eredete és rokonsága	177
A nyelvtörténet forrásai	181
Nyelvemlékeink	181
Szövegértés, néma olvasás	186
Mit tanultunk? Összefoglaló táblázatok	203
Hangtan: hangok – betűk	203
A helyesírás alapelvei	205
Szófajtan	205
A szó elemei	211
Alaktan: szótő és toldalékok	211
Jelentéstan	213
Mondattan	213
Tudáspróbák	216
Év eleji felmérés	216
Év végi felmérés	220

Навчальне видання

БРАУН Єва Ласловна
ЗИКАНЬ Христина Імрівна
КОВАЧ-БУРКУШ Єлизавета Степанівна

УГОРСЬКА МОВА

**Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних
закладів з навчанням угорською мовою**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Угорською мовою

Полотна відомих живописців Д. Бенцур, М. Греці, Д. Лантош, Кет М. Бергрєн, Т. Чонтварі, Я. Донат на сторінках: 33, 67, 81, 87, 95, 126, 150 та світлини на сторінках: 4, 5, 7-9, 12, 15, 19, 22-24, 27, 29, 31, 33, 35-36, 38, 40, 41, 42-43, 45-51, 54-55, 57-60, 63, 64, 66, 68, 70-71, 74, 78, 80, 82-83, 95, 98, 108, 111, 114, 116, 117, 121, 126, 131, 136, 137, 140-141, 147, 152, 155, 158, 159, 162, 163, 165, 170-171, 175, 178, 180, 182-184, 186, 187, 190-192, 194, 196, 198-199 взяті з вільного доступу в мережі Інтернет.

Зав. редакцією *А. А. Варга*
Редактор *О. О. Дебрецени*
Коректор *Г. М. Турканич*

Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк.14,0. Обл.-вид. арк. 12,5.

Тираж 1827 пр. Зам. № 1236.

Державне підприємство
„Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua

Друк ТОВ „РІК-У”
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5040 від 21.01.2016